

วารสาร พุทธพัฒนาศาสตร์ศึกษา (Online) DHAMMADHARA JOURNAL OF BUDDHIST IDEOLOGY FOR DEVELOPMENT

ปีที่ 2 ฉบับที่ 3(6) กันยายน-ธันวาคม 2567
ISSN 2985-007X (Online)

ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI

ลิขสิทธิ์: มูลนิธิสถาบันธรรมชัย

วารสารพุทธพัฒนศาสตร์ศึกษา (Online)
Dhammadhara Journal of
Buddhist Ideology for Development

ปีที่ 2 ฉบับที่ 3(6) กันยายน-ธันวาคม 2567

ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา DCI

ISSN 2985-007X (Online)

วารสารพุทธพัฒนศาสตร์ศึกษา (Online)

Dhammadhara Journal of Buddhist Ideology for Development

ลิขสิทธิ์ มูลนิธิสถาบันธรรมชัย

จัดทำโดย ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา DCI

วัตถุประสงค์

เพื่อส่งเสริม สนับสนุน และเป็นแหล่งเผยแพร่ผลงานวิชาการให้กับคณาจารย์ นิสิต นักศึกษา นักวิชาการ นักวิจัย และผู้สนใจ รวมทั้งเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนความรู้ในหลากหลายสาขา ช่วยยกระดับผลงานให้ได้มาตรฐานเป็นที่ยอมรับในแวดวงวิชาการ วารสารเปิดรับบทความในสาขาที่เกี่ยวข้องด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา ประวัติศาสตร์ การบริหารการศึกษา การบริหารจัดการเชิงพุทธ พุทธจิตวิทยา รัฐประศาสนศาสตร์ รวมทั้งสหวิทยาการเชิงประยุกต์ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ประเภทบทความที่รับพิจารณาการตีพิมพ์

บทความวิจัย บทความวิชาการ บทความแปลภาษาต่างประเทศ

กำหนดการออกเผยแพร่ ปีละ 3 ฉบับ

ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน

ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม

ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม

ดูรายละเอียดเพิ่มเติม

<https://so12.tci-thaijo.org/index.php/djbid>

กรรมการที่ปรึกษา

พระครูปลัดสุวัฒนโพธิคุณ (สมชาย ฐานวุฑฺโฒ), พ.บ., ดร. ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา DCI	
พระปัญญาวัชรบัณฑิต (สมบุรณ์ วุฑฺฒิกโร), รศ. ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	
ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ ศิริวรรณ	Charisma University, TC
รองศาสตราจารย์(พิเศษ) ดร.อำนาจ บัวศิริ	นักวิชาการอิสระ
รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญปู	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บรรณาธิการ

ดร.ภทิตา แรงทน	หัวหน้าศูนย์วิจัยพุทธศาสตร์ DCI
----------------	---------------------------------

หัวหน้ากองบรรณาธิการ

พระมหาธัญสัณห์ กิตติสาโร	ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา DCI
--------------------------	-------------------------

กองบรรณาธิการ

พระมหาวุฒิชัย วุฑฺฒิชโย, ดร.	ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา DCI
รองศาสตราจารย์ ดร.สำเนียง เลื่อมใส	มหาวิทยาลัยศิลปากร
รองศาสตราจารย์ ดร.สิน งามประโคน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ รุณรา	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.ฉลองเดช คุณานูมาต	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักสัตย์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.อำพล บุคดาสาร	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บารมี อริยะเลิศเมตตา	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คณะผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความ (Peer review)

พระมหาดวงเด่น จิตถาโณ (ตุนิน), ผศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาอภิชาติ มาณสุโก, ดร.	ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา DCI
พระมหาพงศ์ศักดิ์ จานิโย, ดร.	อาจารย์ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยศรีวิโคช ประเทศญี่ปุ่น
รองศาสตราจารย์(พิเศษ) ดร.อำนาจ บัวศิริ	นักวิชาการอิสระ
รองศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ สุภาษ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.सानุ มัทธนาคุณ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.อำพล บุคดาสาร	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
รองศาสตราจารย์ ดร.ฉลองเดช คุณานูมาต	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี สิริโรจนานันท์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาติเมธี หงษา
 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุทัย สติมัน
 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิสิษฐ์ คัดคำส่วน
 ดร.สมเกียรติ แก้วเกาะสะบ้า
 ดร.กฤษฎา นันทเพ็ชร
 ดร.ชรินทร์ จิตตสุโก
 ดร.สมศักดิ์ อัมพรวิสิทธิ์โสภา
 พญ. ดร.เจนจิรา แวงวรรณ

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
 มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
 มหวิทยาลัยนครพนม
 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
 มหาวิทยาลัยบูรพา
 โรงเรียนวัดยางซ้าย
 โรงเรียนวัดไพร่ฟ้า
 ศูนย์พุทธศาสนศึกษา DCI

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

ผู้เขียนต้องปรับปรุงแบบ และการอ้างอิงตามที่วารสารกำหนดก่อนส่งเข้าระบบ Submission ทั้งนี้วารสารกำหนดหลักเกณฑ์การอ้างอิงโดยอาศัย Chicago เวอร์ชัน 17 และอ้างอิงแบบเชิงอรรถ (Footnote)

- ชื่อบทความเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
- บทความมีความยาวรวมทั้งหมดไม่เกิน 15 หน้า กระดาษ A4
- บทความย่อ ความยาวไม่เกิน 300 คำ (18 บรรทัด)
- พิมพ์ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ใช้อักษร TH Sarabun ขนาด 16 และกั้นขอบด้านละ 2.54 ซม.
- ตัวเลข ใช้เลขอารบิก ตลอดทั้งบทความ
- รูปแบบการอ้างอิง ใช้รูปแบบการอ้างอิงตามเกณฑ์ที่วารสารกำหนด รายละเอียดดูที่ภาคผนวกของวารสารพุทธพัฒนาศาสตร์ศึกษาเล่มล่าสุด <https://so12.tci-thaijo.org/index.php/djbid/issue/archive>
- พิมพ์ข้อมูล สังกัดของผู้เขียนทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมอีเมลและเบอร์ติดต่อท้ายบทความ
- ส่งบทความในระบบออนไลน์ Submission โดยลงทะเบียนได้ที่ <https://so12.tci-thaijo.org/index.php/djbid>

การตรวจสอบคุณภาพของบทความ

- บทความทุกบทความ ต้องผ่านการตรวจและประเมินจากกองบรรณาธิการ
- บทความทุกบทความ ได้รับการตรวจและประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 2 ท่าน
- บทความทุกบทความ ได้รับการตรวจและประเมินแบบปกปิดรายชื่อ (Double Blinded)
- บทความต้องไม่เคยลงตีพิมพ์ในวารสารอื่นหรือกำลังอยู่ในระหว่างการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารอื่น ยกเว้นบทความแปลภาษาต่างประเทศที่ผู้เขียนและสำนักพิมพ์ยินยอมให้แปลเป็นภาษาไทย
- บทความต้องไม่มีการคัดลอกมาจากผลงานของบุคคลอื่น

ฝ่ายศิลปกรรมและระบบออนไลน์

พระมหาธัญสัมพันธ์ กิตติสาโร

พระมหายศพล ธมมธโร

ฝ่ายพิสูจน์อักษร

ดร.ฉัฐมาพร โตการณยศเรษฐ์

อ.สุภาพร ปรงนิยม

ฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแพร่

ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI

สถานที่ติดต่อ

ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI

แผนกศูนย์วิจัยพุทธศาสตร์ ฝ่ายงานวารสารวิชาการ DJBID

เลขที่ 75 หมู่ที่ 1 ตำบลไทรน้อย อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13250

โทรศัพท์ 08-2487-1795, 09-5665-5355

อีเมล djb主id.adm@gmail.com

บทบรรณาธิการ

วารสารพุทธพัฒนาศาสตร์ศึกษา (Online) ปีที่ 2 ฉบับที่ 3(6) กันยายน-ธันวาคม 2567 นี้ เป็นฉบับส่งท้ายของปี พ.ศ. 2567 นำเสนอบทความ เรื่อง **“การวิเคราะห์ คำแปลบาลีในพระไตรปิฎกภาษาไทย: ประเด็นการปรับอาบัติพระอานนท”** โดย พระมหาธัญสันต์ กิตติสารโ ได้ผลการศึกษาว่า พระไตรปิฎกภาษาบาลีเป็นแหล่ง ค้นคว้าศึกษาความรู้ทางพระพุทธศาสนาชั้นปฐมภูมิ ประเทศที่มีพระพุทธศาสนา เจริญรุ่งเรืองได้แปลพระไตรปิฎกภาษาบาลีเป็นภาษาท้องถิ่นมากมาย เช่น ไทย พม่า สิงหล อังกฤษ เป็นต้น แต่เนื่องจากการแปลพระไตรปิฎกภาษาบาลีเป็นงานที่ ยากและมีปริมาณมาก ทำให้การแปลนั้นมีโอกาสผิดพลาดคลาดเคลื่อนได้ เช่น ใน พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ที่มีการแปลเนื้อหาเรื่องการปรับอาบัติพระอานนทใน คราวทำปฐมสังคายนาคลาดเคลื่อนไป คือ พบว่ามีกรแปลศัพท์ ทุกกฎ คลาดเคลื่อน ไป เมื่อศึกษาไวยากรณ์บาลีและเนื้อความในอรรถกถาพบว่า ศัพท์นี้ควรแปลโดยใช้นัยว่า การทำไม่ดี การทำเสีย ไม่พึงแปลโดยใช้นัยว่า อาบัติทุกกฎ โดยการแปลที่ ทำให้เกิดการคลาดเคลื่อนมีหลายสาเหตุด้วยกัน

บทความเรื่อง **“วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลกับปธาน 4 ในพระพุทธศาสนา”** โดย พระมหาจตุรงค์ จิรจติโต ได้ผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ของผู้บริหารสถานศึกษายุคดิจิทัลเมื่อบูรณาการกับปธาน 4 ใน 1) สัจวรปธาน ต้อง สร้างความน่าเชื่อถือและรักษาระดับความสม่ำเสมอ 2) ปหานปธาน กำจัดปัญหา เก่า ๆ ที่มักจะเกิดขึ้นให้หายไป 3) ภาวนาปธาน กระตุ้นให้เกิดปัญญา การตัดสินใจ ได้ทำการทดสอบและทดลองมาแล้ว และสุดท้าย 4) อนุรักษนาปธาน คือ การพัฒนา ยกระดับจิตสำนึก ความต้องการ และความสนใจของครูและนักเรียน

บทความเรื่อง **“ทศ 6: การประยุกต์กับแนวคิดระบบและแผนพัฒนาการศึกษา ขั้นพื้นฐาน”** โดย พระมหาบันเจตร ธิรจิตโต นำเสนอแนวคิดในการบูรณาการหลัก ธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ ทศ 6 เข้ากับระบบการศึกษาและแผนพัฒนาการศึกษา ขั้นพื้นฐานของประเทศไทย คือ 1) ความเชื่อมโยงระหว่างหลักธรรมและระบบ คือ การ

ศึกษาแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงที่สอดคล้องกันระหว่าง ทิศ 6 กับระบบการศึกษา แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) มุมมองใหม่ในการพัฒนาการศึกษา คือ การนำทิศ 6 มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการศึกษา 3) พื้นฐานในการพัฒนาคุณธรรม คือ การเน้นย้ำถึงความสำคัญของการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และความสัมพันธ์อันดีต่อผู้อื่น ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างสังคมที่ดี และ 4) แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การบูรณาการหลักธรรมทิศ 6 เข้ากับแผนพัฒนาการศึกษาเป็นการสร้างแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคนให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและมีคุณภาพ

บทความเรื่อง “การพัฒนาคุณธรรมความเป็นครูเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์” โดย นางสาวศรัณญา สูงนารถ ได้ผลสรุปว่า ครูควรศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้เข้าใจความหมายและหลักการ คุณธรรมที่สำคัญสำหรับครู การฝึกฝนคุณธรรมให้เกิดขึ้นกับตนเอง โดยการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักคุณธรรมอย่างสม่ำเสมอ เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ผู้เรียน ปฏิบัติตนตามหลักคุณธรรมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ผู้เรียนซึมซับคุณธรรมจากครู โดยบุคคลที่ช่วยชี้แนะแนวทางแนะนำสั่งสอน ชักนำผู้อื่นให้ดำเนินชีวิตที่ดีงาม ให้ประสบผลดีและความสุข เจริญก้าวหน้า พัฒนาในธรรม เรียกว่า กัลยาณมิตร มีคุณสมบัติที่เรียกว่า กัลยาณมิตรธรรม หรือธรรมของกัลยาณมิตร 7 ประการ

ท้ายนี้ กองบรรณาธิการวารสารพุทธพัฒนาศาสตร์ศึกษา ขอขอบพระคุณคณะผู้ทรงคุณวุฒิ ขอขอบคุณผู้เขียน และผู้อ่านทุกท่านที่ติดตามกันมาโดยตลอด หากท่านคำแนะนำในการช่วยพัฒนาปรับปรุงวารสารให้มีความสมบูรณ์ขึ้น ทางกองบรรณาธิการก็ขอน้อมรับไว้ด้วยความยินดีและขอขอบพระคุณยิ่ง

(ดร.ภัทธิดา แรงทน)

บรรณาธิการ

21 ธันวาคม 2567

สารบัญ

บทความวิชาการ

การวิเคราะห์คำแปลบาลีในพระไตรปิฎกภาษาไทย:

ประเด็นการปรับอาบัติพระอานนท์

พระมหาธัญสันห์ กิตติสาโร 1

วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหาร

สถานศึกษาในยุคดิจิทัลกับปธาน 4 ในพระพุทธศาสนา

พระมหาทรงรงค์ จิริจิติโต 31

ทิศ 6: การประยุกต์กับแนวคิดระบบและแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน

พระมหาบันเจตรัถ์ ธีรจิตโต 50

การพัฒนาคุณธรรมความเป็นครูเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ศรัญญา สุนารถ 80

ภาคผนวก

หลักเกณฑ์การอ้างอิง วารสารพุทธพัฒนศาสตร์ศึกษา (DJBID) 101

ดัชนีบทความ วารสารพุทธพัฒนศาสตร์ศึกษา (DJBID) 127

การวิเคราะห์คำแปลบาลีในพระไตรปิฎกภาษาไทย:
ประเด็นการปรับอาบัติพระอานนท์

Analysis of Pali Translations in the Thai Tipiṭaka:
The Issue of Adjusting the Offense of Ānanda Bhikkhu

พระมหาธัญสัณห์ กิตติสารโ
Phramaha Thunsun Kittisaro

นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Doctor of Education students, Buddhism graduate school,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Email: thunsun@gmail.com

ตอบรับบทความ (Received) : 11 พฤศจิกายน 2567
เริ่มแก้ไขบทความ (Revised) : 30 พฤศจิกายน 2567
รับบทความตีพิมพ์ (Accepted) : 11 ธันวาคม 2567
เผยแพร่ออนไลน์ (Available Online) : 21 ธันวาคม 2567

บทคัดย่อ

พระไตรปิฎกภาษาบาลีเป็นแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิที่เก็บรวบรวมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเอาไว้ นับว่ามีความสำคัญต่อชาวพุทธอย่างยิ่ง ในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาจะมีการแปลพระไตรปิฎกภาษาบาลีเป็นภาษาท้องถิ่น ทำให้ชาวพุทธในประเทศนั้น ๆ ได้ศึกษาพระพุทธศาสนาจากพระไตรปิฎกโดยตรง แต่ถึงอย่างนั้นการแปลพระไตรปิฎกภาษาบาลีเป็นงานที่ยากและมีปริมาณเนื้อหามาก ทำให้การแปลในบางศัพท์หรือบางประโยคมีโอกาสดำเนินการผิดพลาดคลาดเคลื่อนได้ ยกตัวอย่างศัพท์ว่า ทุกกฎ ในเรื่องการปรับอาบัติพระอานนท์ในคราวทำปฐมสังคายนา พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยส่วนใหญ่แปลโดยใช้ความหมายว่า อาบัติทุกกฎ แต่จากการศึกษาไวยากรณ์บาลีพบว่า ศัพท์ที่เป็นชื่ออาบัติมักจะมากับศัพท์ อาปตติ หรือ อาปชติ เสมอ เพื่อเป็นการบ่งบอกว่านี่คือการกล่าวเพื่่อมุ่งอาบัติ ยกเว้นว่าศัพท์ชื่ออาบัตินั้นเป็นปฐมวิภัติ ทำหน้าที่ในประโยคเป็น วิกิตกตตา ขยายภิกษุผู้อาบัติ จึงจะมาเดี่ยว ๆ และจากการศึกษารรถกถาพบว่า ท่านได้อธิบายไว้อย่างชัดเจนว่า ศัพท์ ทุกกฎ ในประโยคนี้นี้หมายถึง การทำไม่ดี การทำเสีย ไม่ใช่หมายถึงอาบัติทุกกฎ เพราะฉะนั้นศัพท์ว่า ทุกกฎ ในเรื่องนี้จึงควรแปลโดยใช้ความหมายว่า การทำไม่ดี การทำเสีย และจากการศึกษาพบว่า สาเหตุที่ทำให้การแปลบาลีในพระไตรปิฎกภาษาไทยเกิดความคลาดเคลื่อนมีอย่างน้อย 4 ประการ ได้แก่ 1) ในภาษาบาลีมีศัพท์ที่พ้องรูปหรือพ้องความหมายกัน 2) ภาษาบาลีมีนัยหลากหลาย 3) ได้รับอิทธิพลจากฉบับแปลก่อนหน้านี้ 4) ไม่ได้เทียบเคียงกับคัมภีร์ชั้นรองลงมา

คำสำคัญ: แปลบาลี พระไตรปิฎก อาบัติทุกกฎ พระอานนท์

Abstract

The Pali Tipiṭaka is the primary source of information that collects Buddhist teachings. It is considered very important for Buddhists. In Buddhist countries, the Pali Tipiṭaka is translated into local languages, allowing Buddhists in those countries to study Buddhism directly from the Tipiṭaka. However, translating the Pali Tipiṭaka is a difficult task and has a large amount of content, which makes the translation of some words or sentences possible to be incorrect. For example, the word “dukkaṭa” in the matter of adjusting the offenses of Ānanda bhikkhu during the First Buddhist Council. Most Thai versions of the Tipiṭaka translate it using the meaning “dukkaṭa āpatti”. However, from studying Pali grammar, it was found that the word that is the name of the offense is always paired with the word “āpatti” or “āpajjati” to indicate that is a speech intended to be an offense. Except when the word “āpatti” is in the first case, acting as “vikatikatā” in the sentence, describing the monk who has committed the offense, then it will appear alone. And from studying the commentary, it was found that he clearly explained that the word “dukkaṭa” in this sentence means doing bad things, doing not good, not referring to “dukkaṭa āpatti”. Therefore, the word “dukkaṭa” in this matter should be translated using the meaning of doing bad things, doing not good. And from the study, it was found that there are at least 4 reasons why the translation of Pali in the Thai Tipiṭaka is inaccurate: 1) In the Pali language, there are words that have the same form or same meaning. 2) The Pali language has various meanings. 3) Influenced by previous translations. 4) Not comparable with lower-level scriptures.

Keywords: Pali Translation, Tipiṭaka, Dukkaṭa Āpatti, Ānanda Bhikkhu

1. บทนำ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”¹ ปัจจุบันคัมภีร์ชั้นปฐมภูมิที่รวบรวมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเอาไว้ ได้แก่ พระไตรปิฎก เพราะฉะนั้นคัมภีร์พระไตรปิฎกจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งเปรียบเสมือนเป็นพระศาสดาแทนพระองค์ เหล่าภิกษุสงฆ์สาวกหรือพุทธศาสนิกชนทั้งหลายเมื่อต้องการศึกษาคำสอนทางพระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นพระธรรมคือ ข้อที่พึงปฏิบัติ และพระวินัยคือ ข้อที่พึงเว้น จำเป็นต้องศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก หรือถ้าต้องการวิเคราะห์หาคำสอนใดเป็นคำสอนในพระพุทธศาสนาหรือไม่ก็ต้องนำคำสอนนั้นมาเทียบเคียงกับพระไตรปิฎกเช่นกัน แต่เนื่องจากว่าคัมภีร์พระไตรปิฎกที่เป็นข้อมูลปฐมภูมินั้นถูกบันทึกไว้เป็นภาษาบาลีจึงมีข้อจำกัดว่า ผู้ที่จะศึกษาต้องมีความรู้ความชำนาญในภาษาบาลีอย่างดี ทำให้ชาวพุทธที่ไม่มีความรู้ด้านภาษาบาลีไม่สามารถศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎกชั้นปฐมภูมิที่เป็นภาษาบาลีได้ ด้วยเหตุนี้การแปลพระไตรปิฎกภาษาบาลีมาเป็นภาษาท้องถิ่นจึงมีความจำเป็นและก่อประโยชน์ ช่วยให้การศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นไปอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น แต่เนื่องจากเนื้อความภาษาบาลีในพระไตรปิฎกมีความยากและมีปริมาณมากถึง 45 เล่ม (ฉบับอักษรไทย) การแปลพระไตรปิฎกให้สำเร็จลุล่วงอย่างถูกต้องจึงต้องอาศัยความรู้ความเชี่ยวชาญด้านภาษาบาลีประกอบกับความเพียรอุตสาหะอย่างมาก ซึ่งเป็นที่น่ายินดีสำหรับในประเทศไทยที่มีพระไตรปิฎกฉบับแปลไทยที่ทำเสร็จและจัดพิมพ์เรียบร้อยแล้วหลายฉบับ เช่น พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง (พ.ศ. 2525) ฉบับมหาวิทยาลัย (พ.ศ. 2525) ฉบับมหาวิทยาลัย โดย บัณฑิต (พ.ศ. 2528) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (พ.ศ. 2539) เป็นต้น แต่เนื่องจากการแปลพระไตรปิฎกเป็นงานที่ยากและมีปริมาณมากดังที่กล่าวแล้ว ทำให้การแปลเป็นภาษาไทยในบางจุด อาจเกิดความผิดพลาดคลาดเคลื่อนได้ การที่พระสงฆ์สาวกหรือชาวพุทธผู้สนใจศึกษาธรรมะ มาช่วยกันศึกษาและตรวจสอบพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยเหล่านี้แล้วพบเห็นสิ่งใดที่จะทำให้งานแปลพระไตรปิฎก

1. มหาปรินิพพานสูตร. ที.ม. 10/141/123 (ไทย.สยามรัฐ)

พัฒนาขึ้นได้ ก็นำสิ่งนั้นมาเผยแพร่บอกกล่าว ก็จะช่วยให้การแปลพระไตรปิฎกครั้งต่อไปในอนาคตสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และยังช่วยส่งเสริมคุณภาพการศึกษาพระไตรปิฎกในหมู่พุทธศาสนิกชนให้สูงเพิ่มขึ้นอีกด้วย

ในคราวปฐมสังคายนา หลังจากคณะสงฆ์ทำสังคายนาเสร็จแล้วได้ทำการปรับอาบัติทุกกฎแก่พระอานนท์ 5 ข้อ แต่ในประเด็นนี้มีนักวิชาการบางท่านให้ความเห็นว่า คณะสงฆ์เพียงชี้ให้เห็นว่าการกระทำของพระอานนท์ทั้ง 5 ประการนี้เป็นการกระทำที่ไม่สมควรเท่านั้น หากใช่เป็นการปรับอาบัติไม่ ในประเด็นเรื่องการปรับอาบัติพระอานนท์นี้เป็นเหตุการณ์ที่เป็นภาพจำและเป็นที่รับรู้ของพุทธศาสนิกชนชาวไทยโดยมากมาตลอด ทำให้มีเหตุการณ์นี้ปรากฏในหนังสือตลอดจนนำไปใช้อ้างอิงในงานวิจัยต่าง ๆ มากมาย เหตุการณ์นี้จึงนับว่ามีความสำคัญอย่างมากต่อการรับรู้เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ดังนั้นผู้เขียนจึงต้องการที่จะศึกษาในประเด็นนี้ให้แน่ชัดลงไปในทุกแง่มุมเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาต่อไป

2. ข้อมูลเรื่องการปรับอาบัติพระอานนท์

2.1 เรื่องการปรับอาบัติพระอานนท์ในเอกสารต่าง ๆ

2.1.1 เรื่องการปรับอาบัติพระอานนท์ในพระไตรปิฎกภาษาไทย

พระพุทธศาสนาในประเทศไทย มีผู้แปลพระไตรปิฎกจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นเรื่อยมา แต่ยังไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ จนกระทั่งเมื่อ พ.ศ. 2530 มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้แปลพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นภาษาไทยรวม 91 เล่ม ได้ดำเนินการตรวจชำระและจัดพิมพ์จนแล้วเสร็จในวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2535² พระไตรปิฎกภาษาไทยแต่ละฉบับได้แปลเรื่องการปรับอาบัติพระอานนท์ไว้หลายสำนวน ดังนี้

-
2. ประภาส วีระแพทย์, สุตตันต์ ศรีวัฒนพงศ์, และเจริญศักดิ์ โรจนฤทธิ์พิเชษฐ์, *สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว: ฉบับเสริมการเรียนรู้ เล่ม 16*, (กรุงเทพฯ: โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2553), 27.

1) **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสยามรัฐ** แปลว่า “พระเถระทั้งหลายได้กล่าวแก่ท่านพระอานนท์ว่า ‘ท่านอานนท์ ข้อที่ท่าน ... นี่เป็นอาบัติทุกกฏแก่ท่าน ท่านจงแสดงอาบัติทุกกฏนั้น’ ท่านพระอานนท์กล่าวว่า ‘ท่านเจ้าข้า ... กระผมไม่เห็นเหตุอันว่าเป็นอาบัติทุกกฏ แต่เพราะเชื่อท่านทั้งหลาย กระผมยอมแสดงอาบัติทุกกฏนั้น’”³

2) **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย** แปลว่า “ภิกษุผู้เถระทั้งหลายกล่าวแก่ท่านพระอานนท์ดังนี้ว่า ‘การที่ท่าน ... เรื่องนี้ปรับอาบัติทุกกฏแก่ท่าน ท่านจงแสดงอาบัติทุกกฏนั้น’ ท่านพระอานนท์ชี้แจงว่า ‘ท่านผู้เจริญ ... กระผมไม่เห็นอาบัติทุกกฏนั้น แต่เพราะเชื่อฟังท่านทั้งหลาย กระผมจะแสดงอาบัติทุกกฏ’”⁴

3) **พระไตรปิฎก มหาวิดถารนัย 5000 กัณฑ์** แปลว่า “พระเถระเจ้าทั้งหลายกล่าวว่า ‘การที่ท่านอานนท์ ... เป็นทุกกฏแก่ท่าน ท่านจงแสดงทุกกฏนั้นเสีย’ พระอานนท์เถระเจ้าตอบว่า ‘... ข้าพเจ้าไม่เห็นว่ข้อนั้นเป็นทุกกฏ ก็แต่ว่าข้าพเจ้าจะแสดงทุกกฏนั้น เพราะความเชื่อถือต่อท่านทั้งหลาย’”⁵

4) **สำนวนอื่น ๆ** เป็นเนื้อหาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกฉบับสรุปความอื่น ๆ ไม่ได้เป็นการแปลตามตัวอักษรบาลี เช่น **พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน** สรุปความว่า “พระเถระทั้งหลายได้ปรับอาบัติทุกกฏแก่พระอานนท์หลายข้อ คือ 1... 2... 3... 4... 5... พระอานนท์มีข้อชี้แจงทุกข้อ แต่ยอมแสดงอาบัติด้วยศรัทธาในพระเถระเหล่านั้น”⁶ หรือ **พระไตรปิฎกสำหรับเยาวชน** สรุปความว่า “จากนั้นได้มีการพิจารณาเพิ่มเติมเพื่อปรับอาบัติทุกกฏแก่พระอานนท์ในเรื่องราวและประเด็นต่อไป ซึ่งพระอานนท์ก็ยินยอมให้ปรับอาบัติและแสดงอาบัติคืน ทั้ง ๆ ที่ไม่เห็นว่าการกระทำของท่านที่ผ่านมามาจะถือเป็นโทษถึงขั้นอาบัติทุกกฏ อย่างไรก็ตาม เพราะเชื่อคณะสงฆ์และเห็นแก่มติ

3. ปัญจสตักขันธกะ. วิ.จุ. 7/622/252-254 (ไทย.สยามรัฐ), วิ.จุ. 7/622/252-254 (ไทย.หลวง), วิ.จุ. 7/443/421-423 (ไทย.เฉลิมพระเกียรติ), วิ.จุ. 9/622/509-511 (ไทย.มจร)

4. ปัญจสตักขันธกะ. วิ.จุ. 7/443/384-385 (ไทย.มจร)

5. ปุ๋ย แสงฉาย, *พระไตรปิฎก มหาวิดถารนัย 5000 กัณฑ์ เล่ม 8*, (กรุงเทพฯ: ลูก ส. ธรรมภักดี, 2528), 234-235.

6. สุชีพ ปุญญานุภาพ, *พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน*, พิมพ์ครั้งที่ 16, (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539), 283.

ของคณะสงฆ์ ท่านจึงยินยอมแสดงอาบัติเหล่านั้นเสีย”⁷ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าพระไตรปิฎกภาษาไทยแทบจะทุกฉบับแปลไว้อย่างชัดเจนว่า เป็นการปรับอาบัติทุกกฎแก่พระอานนท์ทั้งสิ้น มีบางฉบับ เช่น พระไตรปิฎก มหาวิทยาลัย 5000 กัณฑ์ ที่ใช้การทับศัพท์โดยตรงว่า ทุกกฎ นอกจากนี้ในพระไตรปิฎกฉบับแปลอื่น ๆ เช่น ฉบับ PTS แปลเนื้อความส่วนนี้ว่า “The monks who were elders spoke thus to the venerable Ānanda ‘This too is an offence of wrong-doing for you ... confess that as an offence of wrong-doing’ (Ānanda) ‘I, honoured sirs, ... I do not see that as an offence of wrong-doing, yet even out of faith in the venerable ones I confess that as an offence of wrong-doing’”⁸ ซึ่งคำว่า “an offence of wrong-doing” หมายถึง “อาบัติทุกกฎ”⁹

2.1.2 เรื่องการปรับอาบัติพระอานนท์ในเอกสารและงานวิจัยทางพระพุทธศาสนา

เนื่องจากเหตุการณ์ที่คณะสงฆ์ปรับอาบัติพระอานนท์ในคราวปฐมสังคายนา เป็นเหตุการณ์ที่มีความสำคัญจึงมักปรากฏอยู่ในเอกสารและงานวิจัยทางพระพุทธศาสนา อยู่บ่อยครั้ง แต่ละแห่งมีการตีความต่างกัน ได้แก่

1) **เอกสารทางพระพุทธศาสนา** บางเล่มเขียนว่า แม้พระอานนท์จะทราบว่าเป็นตัวเองไม่ผิด แต่เมื่อสงฆ์พิจารณาลงโทษปรับอาบัติท่านก็ยอมรับ ไม่ได้ขัดขืนแต่อย่างใด¹⁰ บางเล่มเขียนว่า พระอานนท์เป็นนักประชาธิปไตย เมื่อที่ประชุมลงมติปรับอาบัติ

7. ศ.แสง จันทรงาม และคณะ, *พระไตรปิฎกสำหรับเยาวชน เล่ม 3*, (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2533), 165.

8. I. B. Horner, *The Book of the Discipline (Vinaya-Piṭaka) Vol.4 (Cullavagga)*, (London: The Pali Text Society, 1997), 400–401.

9. จากคำว่า “Āpatti (f.) an ecclesiastical offence” ดังนั้นในคำว่า “an offence of wrong-doing” จึงสามารถใช้ในความหมายว่า “อาบัติทุกกฎ” ได้. (T. W. Rhys Davids and William Stede, *The Pali Text Society’s Pali-English Dictionary*, s.v. Āpatti.)

10. พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย*, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ: เอกพิมพ์ไท, 2557), 66.

ท่านก็ไม่ขัดแย้งต่อความเห็นของคนส่วนใหญ่ จึงได้แสดงอาบัตินั้น¹¹ บางเล่มเขียนว่า ที่ประชุมยกปัญหาทั้ง 5 ประการขึ้นมาเป็นเหตุปรับอาบัติทุกกฏแก่พระอานนท์นั้นมีเป้าหมายหลัก คือ เพื่อทำให้เป็นที่ประจักษ์แก่ภิกษุและพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปว่า พระอานนท์เชื่อฟังและเคารพมติสงฆ์ ซึ่งเป็นการป้องกันมิให้บรรดาภิกษุที่ยังเป็นปุถุชนหรือพุทธศาสนิกชนบางกลุ่มยกพระอานนท์มาเป็นฉากกำบัง เพื่อทำการบางอย่างที่จะเป็นไปในทำนองกระด้างกระเดื่องต่อการปกครองคณะสงฆ์นั่นเอง¹² บางเล่มเขียนว่า แม้คณะสงฆ์ปรับอาบัติพระอานนท์ 5 ประการโดยมีจุดมุ่งหมายต้องการให้ท่านเคลียร์ตัวเองต่อคณะสงฆ์ ผู้คนจะได้ฟังคำอธิบายของท่านในที่ประชุมและเข้าใจท่านอย่างถูกต้องอันจะเป็นประโยชน์ต่อท่านเอง¹³ แม้เอกสารส่วนใหญ่มักเขียนว่า คณะสงฆ์ปรับอาบัติพระอานนท์แต่ก็มีเอกสารบางฉบับกล่าวว่าคณะสงฆ์ไม่ได้ปรับอาบัติพระอานนท์ เช่น ที่ประชุมสงฆ์มีมติดำเนินการกระทำของพระอานนท์ 5 อย่างว่า เป็นการกระทำไม่ดี ซึ่งใช้คำบาลีว่า “ทุกกฏ” ที่แปลกันว่าอาบัติทุกกฏ แต่การกำหนดอาบัติเป็นพุทธอาณัติ คนอื่นไม่อาจจะบัญญัติอาบัติได้ ความหมายของคำนี้จึงควรเป็นเพียงตำหนิว่า ทำไม่ดีเท่านั้น¹⁴

2) **สื่อออนไลน์** ในสื่อออนไลน์ก็มีการกล่าวถึงเรื่องการปรับอาบัติพระอานนท์ไว้อย่างกว้างขวาง ถึงแม้บางท่านไม่ใช่นักวิชาการแต่มีผู้ติดตามในสื่อออนไลน์มาก การแสดงความคิดเห็นเรื่องใดออกไปแล้ว แม้จะเป็นเรื่องที่ไม่ได้ผ่านการรับรองทางวิชาการก็จริง แต่ย่อมสามารถทำให้ผู้คนหมู่มากคิดเห็นคล้อยตามไปได้ เช่น การแสดงความเห็นว่า คณะสงฆ์ปรับอาบัติทุกกฏแก่พระอานนท์ เพราะต้องการข่มพระอานนท์ (ตามจิตวิทยาการเมือง) ให้เคารพพระมหาเถรสันตะ เรื่องนี้ยังแสดงถึงความแตกแยกที่

-
11. เสถียร โพธิ์นันทะ, *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543), 60.
 12. แสง อุดมศรี, *การปกครองคณะสงฆ์ไทย*, (กรุงเทพฯ: มหาลาซาลงกรณราชวิทยาลัย, 2533), 51., แสง อุดมศรี, *พระวินัยปิฎก 2*, (กรุงเทพฯ: มหาลาซาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543), 418.
 13. พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, *สังคายนาในพระพุทธศาสนา*, (ขอนแก่น: คลังนาณาวินทยา, 2561), 47-48.
 14. พระเทพดิลก (ระบอบจิตตภาโณ), *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2551), 128.

เริ่มเกิดขึ้นในหมู่สงฆ์จนนำไปสู่การแตกนิกายต่อมา และพระอานนท์ยอมแสดงอาบัติด้วยเหตุแห่งอำนาจของคณะสงฆ์¹⁵ ซึ่งมีการเข้าชมถึง 1.1 หมื่นครั้ง เป็นต้น สำหรับนักวิชาการที่ให้ความเห็นเรื่องนี้เป็นสื่อออนไลน์ เช่น คณะสงฆ์ปรับอาบัติทุกกฎแก่พระอานนท์ เพราะพระมหากัสสปะต้องการให้เรื่องนี้เป็นตัวอย่างในการปกครองสงฆ์ว่า แม้แต่พระอรหันต์ยังถูกปรับอาบัติได้ จะป่วยกล่าวไปใยพระทั่วไปที่ยังไม่บรรลุนิพพานเมื่อทำผิดจะถูกปรับอาบัติไม่ได้¹⁶ แต่บางแห่งกล่าวว่าคณะสงฆ์เพียงตำหนิพระอานนท์ในท่ามกลางที่ประชุมสังคายนา เพราะเหล่าพระอรหันต์ช่วยป้องกันพระอานนท์ ให้ท่านได้ชี้แจง ป้องกันคนอื่นมองในแง่ไม่ดี¹⁷ เป็นต้น

3) **งานวิจัย** แม้งานวิจัยสมัยปัจจุบันก็มีการนำเรื่องนี้ไปเป็นข้อมูลอ้างอิงว่า พระอานนท์ยอมแสดงอาบัติทุกกฎเพราะเป็นนักประชาธิปไตยยอมรับเสียงหมู่¹⁸ หรือว่า พระอานนท์ยอมแสดงอาบัติทั้งที่รู้ว่าไม่ผิดด้วยความที่ท่านเป็นผู้มีความอ่อนน้อมถ่อมตน¹⁹ เมื่อข้อมูลพื้นฐานคลาดเคลื่อนเสียแล้วย่อมทำให้ผลการศึกษาผิดพลาดคลาดเคลื่อนตามไปด้วยไม่มากก็น้อยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังเช่นงานเขียนกึ่งวิจัยบางเล่มที่หยิบยกเรื่องการปรับอาบัติพระอานนท์ขึ้นมาวิเคราะห์ว่า การที่คณะสงฆ์ปรับอาบัติพระอานนท์เพราะต้องการเชื่อมโยงไปถึงการที่มีสตรีเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนานั้น จะทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมถอย ตลอดจนจนถึงการที่พระสังคิตกัจจายน์โจทก์อาบัติที่

15. ครุฑฉาย คัมภีร์ปัญญา, *สังคายนาครั้งแรกทำไมพระอานนท์ถึงถูกปรับอาบัติทุกกฎ*, ออนไลน์, สื่อวิดีโอ, 19:40, https://www.youtube.com/watch?v=mcCcUVB_xmM. [1 กันยายน 2567].

16. เสถียร โพธิ์นันทะ, *การปรับอาบัติพระอานนท์*, ออนไลน์, สื่อวิดีโอ, 0:10, <https://www.youtube.com/watch?v=9up3QsvYDhU>. [1 กันยายน 2567].

17. พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *สัมภาษณ์ 7 ตุลาคม 2550*, อ้างใน แม่ชีกฤษณา รัชชาโณม, *ปัญหาการปรับอาบัติพระอานนท์*, ออนไลน์, <https://www.mcu.ac.th/article/detail/436>. [1 กันยายน 2567].

18. พระมหาสิริวิวัฒน์ชัย ฐิริปัญโญ, “คุณูปการของพระอานนท์ที่มีต่อการสืบทอดพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2565), 49.

19. พระประเสริฐ อภิวัฒน์, “บทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอานนท์เถระ”, *วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์*, ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2563), 25.

มิได้อยู่ในพระปาติโมกข์เท่ากับเป็นการขัดแย้งกับสถิติที่เพิ่งตกลงยอมรับกันไป²⁰ นำไปสู่ประเด็นอภิปรายทางวิชาการทั้งที่เห็นด้วยและเห็นต่าง เช่น นักวิชาการบางท่านเห็นด้วยว่า การปรับอาบัติพระอานนท์เพื่อใช้พระอานนท์เป็นเครื่องมือกำจัดภิกษุณีสงฆ์ เพราะภิกษุณีสงฆ์ส่วนมากให้ความเคารพอย่างสูงต่อพระอานนท์²¹ บางท่านเห็นต่างว่า เพราะปัญหาการตีความพระไตรปิฎกโดยไม่รู้บาลีทำให้เกิดความเข้าใจว่า คณะสงฆ์ปรับอาบัติทุกกฎแก่พระอานนท์ เพราะพระไตรปิฎกภาษาไทยทุกฉบับแปลข้อความที่พระสังคีติการจารย์ดำนิพระอานนท์เป็นการปรับอาบัติทุกกฎพระอานนท์²² เป็นต้น การใช้ข้อมูลตั้งต้นที่คลาดเคลื่อนเช่นนี้ ย่อมนำไปสู่การอภิปรายทางวิชาการที่ไม่จำเป็น เพราะมูลเหตุเหล่านี้ล้วนไม่มีมาตั้งแต่ต้นแล้วนั่นเอง

จะเห็นได้ว่าเรื่องการปรับอาบัติพระอานนท์นี้เป็นเรื่องที่ได้รับการกล่าวถึงในเอกสารและงานวิจัยทางพระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง บางแห่งว่าเป็นการปรับอาบัติ บางแห่งว่าเป็นการดำเนิน ดังนั้นการศึกษาการเปลี่ยนจุดนี้อย่างละเอียด ย่อมเป็นอุปการะต่อการศึกษาวิจัยทางพระพุทธศาสนา เป็นการเพิ่มคุณภาพการศึกษาพระไตรปิฎกในหมู่พุทธศาสนิกชน อีกทั้งยังเป็นการรักษาคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้บริสุทธิ์ยิ่งขึ้นไปอีกทางหนึ่งด้วย

2.2 เหตุการณ์การปรับอาบัติพระอานนท์ในคราวปฐมสังคายนา

การทำปฐมสังคายนาเกิดขึ้นเมื่อภายหลังพุทธปรินิพพาน 3 เดือน โดยคณะพระอรหันต์เถระ 500 รูป มีพระมหากัสสปะเป็นประธานสงฆ์ มีพระอุบาลีเป็นผู้ตอบพระวินัย มีพระอานนท์เป็นผู้ตอบพระธรรม ดำเนินการที่เมืองราชคฤห์ ใช้เวลาทั้งสิ้น 7 เดือน เมื่อทำสังคายนาเสร็จแล้ว เหล่าพระอรหันต์เถระทั้งหลายได้ปรับอาบัติทุกกฎแก่พระอานนท์ไว้ 5 ข้อ ได้แก่

-
20. เมตตานนโท ภิกขุ, *เหตุเกิด พ.ศ. 1*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2547), 171-175., เมตตานนโท ภิกขุ, *เหตุเกิด พ.ศ. 1 เล่ม 2: วิเคราะห์กรณีปฐมสังคายนาและภิกษุณีสงฆ์*, (กรุงเทพฯ: แสงพระอาทิตย์, 2545), 74-81.
 21. สุรพศ ทวีศักดิ์, “วิจารณ์หนังสือ เหตุเกิด พ.ศ. 1: วิเคราะห์กรณีปฐมสังคายนาและภิกษุณีสงฆ์”, *วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2545), 89.
 22. รัชชี สุพนธ์, “วิพากษ์หนังสือเหตุเกิด พ.ศ. 1”, *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์*, ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2549), 26-28.

- (1) สงฆ์. ท่านอานนท์ ข้อที่ท่านไม่ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ‘พระพุทธเจ้าข้า ก็สิกขาบทเหล่านี้เป็นสิกขาบทเล็กน้อย’ นี่เป็นอาบัติทุกกฏแก่ท่าน ท่านจงแสดงอาบัติทุกกฏนั้น
- อานนท์. ท่านเจ้าข้า เพราะระลึกไม่ได้ ข้าพเจ้าจึงมิได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพเจ้าไม่เห็นเหตุที่ไม่ได้ทูลถามนั้นว่าเป็นอาบัติทุกกฏ แต่เพราะเชื่อท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้ายอมแสดงอาบัติทุกกฏนั้น
- (2) สงฆ์. ท่านอานนท์ ข้อที่ท่านเหยียบผ้าวัสสิกสาฎกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเหยียบ แม้เรื่องนี้ก็เป็นอาบัติทุกกฏแก่ท่าน ท่านจงแสดงอาบัติทุกกฏนั้น
- อานนท์. ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าเหยียบผ้าวัสสิกสาฎกของพระผู้มีพระภาคเจ้าโดยมิได้เคารพก็หามิได้ ข้าพเจ้าไม่เห็นเหตุที่เหยียบนั้นว่าเป็นอาบัติทุกกฏ แต่เพราะเชื่อท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้ายอมแสดงอาบัติทุกกฏนั้น
- (3) สงฆ์. ท่านอานนท์ ข้อที่ท่านให้มาตุคามถวายเป็นภรรยาของพระผู้มีพระภาคก่อน พระสรีระของพระผู้มีพระภาคเปื้อนน้ำตาของพวกนางผู้ร้องไห้อยู่ แม้เรื่องนี้ก็เป็นอาบัติทุกกฏแก่ท่าน ท่านจงแสดงอาบัติทุกกฏนั้น
- อานนท์. ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าคิดว่า มาตุคามเหล่านั้นอย่าได้อยู่จนเวลาพลบค่ำ จึงให้พวกมาตุคามถวายเป็นภรรยาของพระผู้มีพระภาคก่อน ข้าพเจ้าไม่เห็นเหตุนี้ว่าเป็นอาบัติทุกกฏ แต่เพราะเชื่อท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้ายอมแสดงอาบัติทุกกฏนั้น
- (4) สงฆ์. ท่านอานนท์ ข้อที่เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทำนิมิตอันหยาบ กระทำโอภาสอันหยาบอยู่ ท่านไม่ทูลอ้อนวอนพระผู้มีพระภาคว่า ‘ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงดำรงอยู่ตลอดกับ ขอพระสุคตจงทรงดำรงอยู่ตลอดกับ เพื่อประโยชน์แก่ชนมาก เพื่อความสุขแก่ชนมาก เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย’ แม้เรื่องนี้ก็เป็นอาบัติทุกกฏแก่ท่าน ท่านจงแสดงอาบัติทุกกฏนั้น
- อานนท์. ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าถูกมัลลจิตใจจึงมิได้ทูลอ้อนวอนพระผู้มีพระภาค ข้าพเจ้าไม่เห็นเหตุนี้ว่าเป็นอาบัติทุกกฏ แต่เพราะเชื่อท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้ายอมแสดงอาบัติทุกกฏนั้น

(5) สงฆ์. ท่านอานนท์ ข้อที่ท่านได้ทำการชวนขวายเป็นมาตุคามบวชในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว แม้ก็เป็นอาบัติทุกกฏแก่ท่าน ท่านจงแสดงอาบัติทุกกฏนั้น

อานนท์. ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าทำการชวนขวายเป็นมาตุคามบวชในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศไว้แล้วด้วยคิดว่า ‘พระนางมหาปชาบดีโคตมีนี้เป็นพระเจ้าแม่เฒ่าของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ประคับประคองเลี้ยงดูทรงประทานชีรธารากแก่พระผู้มีพระภาคเมื่อพระพุทธมารดาทิวังคตได้ยังพระผู้มีพระภาคให้เสวยถัญญธาราก’ ข้าพเจ้าไม่เห็นเหตุนี้ว่าเป็นอาบัติทุกกฏ แต่เพราะเชื่อท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้ายอมแสดงอาบัติทุกกฏนั้น²³

อาบัติทุกกฏทั้ง 5 ข้อนี้ท่านพระอานนท์ได้ชี้แจงเหตุผลที่ได้ทำไปทุกข้อและได้กล่าวว่า ไม่เห็นว่าเหตุต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นอาบัติทุกกฏ แต่เพราะเชื่อท่านทั้งหลายจึงยอมแสดงอาบัติทุกกฏนั้น ทั้งการปรับอาบัติทั้ง 5 ข้อก็ดี ทั้งการกล่าวตอบของพระอานนท์ทั้ง 5 ข้อก็ดี มีสำนวนพระบาลีในส่วนที่แสดงอาบัติเหมือนกันว่า

สงฆ์. อิทมปิ เต อาวุโส อานนท ทุกกฏิ, ยิ ตวฺ ... เทเสหิ ตํ ทุกกฏนติฯ

ท่านอานนท์ ข้อที่ท่านทำ ... แม้ก็เป็นอาบัติทุกกฏแก่ท่าน ท่านจงแสดงอาบัติทุกกฏนั้น

อานนท์. อหิ โข ภนเต ... นาหนตํ ทุกกฏิ ปสสามิ อปิฉายสมณดานํ สทฺธาย เทเสมิ ตํ ทุกกฏนติฯ²⁴

ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าทำไปเพราะ ... ข้าพเจ้าไม่เห็นเหตุนี้ว่าเป็นอาบัติทุกกฏ แต่เพราะเชื่อท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้ายอมแสดงอาบัติทุกกฏนั้น

บรรดาพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมาตรฐาน 45 เล่มทั้งหลาย ทุกฉบับล้วนแปลข้อความที่พระสังคตिकाจารย์ตำหนิพระอานนท์ (ทุกกฏ) ว่าเป็นการปรับอาบัติทุกกฏพระอานนท์ (อาปตติ ทุกกฏสส) ทั้งสิ้น²⁵

23. ปัญจสตักขันธกะ. วิ.จุ. 7/622/252-254 (ไทย.สยามรัฐ)

24. ปัญจสตักขันธกะ. วิ.จุ. 7/622/387-389 (บาลี.สยามรัฐ)

25. รังษี สุพนธ์, “วิพากษ์หนังสือเหตุเกิด พ.ศ. 1”, *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์*, ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2549), 28.

3. การตีความเรื่องการปรับอาบัติพระอานนท์

3.1 หลักไวยากรณ์ภาษาบาลี

ต่อไปจะได้ศึกษาหลักไวยากรณ์ภาษาบาลีที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ทั้งสำนวนภาษาบาลีเรื่องการปรับอาบัติ²⁶ บทสัมพันธ²⁷ และการแปล ดังนี้

3.1.1 สำนวนประโยคภาษาบาลีเรื่องการปรับอาบัติ

ในภาษาบาลีประโยคที่กล่าวถึงอาบัติมีหลากหลายสำนวนไม่มีการกำหนดแน่นอนตายตัว ในบทความนี้จะยกตัวอย่างสำนวนประโยคเหล่านี้โดยสังเกตการทำหน้าที่ของศัพท์บอกชื่ออาบัติในประโยค ได้แก่

1) ศัพท์บอกชื่ออาบัติเป็น ปฐมวาทิต

ทำหน้าที่เป็นประธานในประโยค มีสัมพันธในประโยคเป็น สยกตฺตา เช่น

บาลี. (ภิกขุสฺส) นิโรธสมาปตฺติ สมาปชามิตฺติ วา ลาภี วาหนตฺสสาติ วทโตปิ ปาราชิกํ นตฺถิฯ²⁸

สัมพันธ. ภิกขุสฺส อนาทร ใน วทโต ๆ อนาทรกิริยา ... ปาราชิกํ สยกตฺตา ใน นตฺถิ ๆ อาชยาตบท กตตุวจากฯ

แปล. แม้เมื่อภิกษุกล่าวว่า “ข้าพเจ้าเข้านิโรธสมาบัติ” หรือว่า “ข้าพเจ้าเป็นผู้มีปกติได้นิโรธสมาบัตินั้น” ก็ไม่เป็นปาราชิก (ปาราชิก ย่อมไม่มี).

26. ชื่ออาบัติทั้ง 7 กองสามารถทำหน้าที่เป็นคำนามได้ ดังนี้ ปาราชิก (ป.), สงฆาทิเสส (ป.), อุลลจฺจย (ป.), ปาจิตติยา (อิต.), ปาฏิเทสนียา (อิต.), ทุกกฺก (นป.), พุพฺผาสิต (นป.) พุพฺผาสิตาปตฺติ (อิต.). (ประยูรฯ หลงสมบุญ, พจนานุกรม มคอ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2546), อ้างคำว่า “ปาราชิก”, “สงฆาทิเสส”, “อุลลจฺจย”, “ปาจิตติยา”, “ปาฏิเทสนียา”, “ทุกกฺก”, “พุพฺผาสิต”, “พุพฺผาสิตาปตฺติ”).

27. ศึกษาการสัมพันธ์ในประโยคภาษาบาลีเพิ่มเติมใน กฤษณชัย แดงพูลผล, *อธิบายสัมพันธไทย ประโยค* ป.ธ. 3, (กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977), 2547).

28. จตฺตปฺปาราชิกวณฺณนา ปทภาชนียวณฺณนา. วิ.ม.ห.อ. 1/727 (บาลี.สยามรัฐ)

ทำหน้าที่ขยายประธานที่เป็นผู้กระทำ มีสัมพันธ์ในประโยคเป็น วิกติกตดา เช่น
บาลี. โย ปน ภิกขุ โอติณฺเณ ... (โส ภิกขุ) **สงฆาทีเสโส** (โหติ)²⁹

สัมพันธ์. โส วิเสสน ของ ภิกขุ ๆ สยกตดา ใน โหติ ๆ อาชยาตบท กตตุวจาก **สงฆาทีเสโส วิกติกตดา** ใน โหติฯ

แปล. อนึ่ง ภิกษุใดกำหนดแล้ว ... (ภิกษุ นั้น) **เป็นสังฆาทีเสส** (ย่อมเป็น)ฯ

สำนวนนี้ศัพท์บอกชื่ออาบัติเป็น ปฐมาวิภัติ ทำหน้าที่เป็นได้ทั้งประธาน (สยกตดา) และตัวขยายประธาน (วิกติกตดา) มาเดี่ยว ๆ โดยไม่ต้องมีศัพท์ อาปตติ มากำกับ มักจะอยู่ในประโยคที่ต้องการมุ่งเน้นข้ออาบัติและบุคคลที่อาบัติ พบได้บ่อยในพระปาฏิโมกข์

2) ศัพท์บอกชื่ออาบัติเป็น ทุตยาวิภัติ

ทำหน้าที่เป็นกรรมในประโยค มีสัมพันธ์ในประโยคเป็น อวุตตกมม เช่น

บาลี. **อาปตฺตี** ตฺว ภิกขุ อาปนฺโน **ปาราชิก** (อสี) อิตีฯ³⁰

สัมพันธ์. ภิกขุ อาลปน ตฺว สยกตดา ใน อสี ๆ อาชยาตบท กตตุวจาก **ปาราชิก** วิเสสน ของ **อาปตฺตี** ๆ **อวุตตกมม** ใน อาปนฺโน ๆ วิเสสน ของ ภิกขุฯ

แปล. (พระพุทธเจ้าตรัสว่า) ดูก่อนภิกษุ เธอต้อง**อาบัติปาราชิก**.

บาลี. น โส (ภิกขุ) ฆนเต ภิกฺขุ (อาปตฺตี) **อาปชฺชติ** อนตฺมโส **ทุกกฺกมฺมตฺตมปิตี**ฯ³¹

สัมพันธ์. ฆนเต อาลปน โส วิเสสน ของ ภิกขุ ๆ สยกตดา ใน อาปชฺชติ น ศัพท์ ปฏิเสธ ใน อาปชฺชติ ๆ อาชยาตบท กตตุวจาก **ทุกกฺก** **อวุตตกมม** ใน อาปชฺชติฯ

แปล. (พระอานนทกล่าวว่า) ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ภิกษุนั้น**ไม่ต้อง** (อาบัติ) สักน้อย โดยที่สุดแม้เพียง**อาบัติทุกกฏ**ฯ

สำนวนนี้ศัพท์บอกชื่ออาบัติเป็น ทุตยาวิภัติ ทำหน้าที่เป็น อวุตตกมม ขยาย ศัพท์ อาปตฺตี หรือขยายศัพท์กิริยาอาชยาต อาปชฺชติ มักจะอยู่ในประโยคที่ต้องการบอกประเภทอาบัติ

29. ทุตยสงฆาทีเสส. วิมหา. 1/377/253 (บาลี.สยามรัฐ)

30. ปฐมปาราชิกกณพ. วิมหา. 1/49/62 (บาลี.สยามรัฐ)

31. ปฐมปาราชิกกณพ. วิมหา. 1/172/124 (บาลี.สยามรัฐ)

3) ศัพท์บอกชื่ออาบัติเป็น ตติยวิภัติ

ทำหน้าที่ขยายกิริยาในประโยค มีสัมพันธในประโยคเป็น กรณ เช่น

บาลี. (วินยธเรณ) นิสซชฺ ภิกขุ ปฏิชานมาโน ตินณฺ ธมฺมานํ อณฺณตเรณ การตพฺโพ ปาราชิกเณ วา สงฺฆาติเสเสน วา ปาจิตฺติเณ วา³²

สัมพันธ. ภิกขุ วุตตกมฺม ใน การตพฺโพ วินยธเรณ อนภิตกตฺตา ใน การตพฺโพ ๑ กิตบพท กมฺมวาทก ปาราชิกเณ กิตฺติ สงฺฆาติเสเสน กิตฺติ ปาจิตฺติเณ กิตฺติ กรณ ใน การตพฺโพ

แปล. ภิกษุปฏิญาณซึ่งการนั่ง ฟังถูก (พระวินยธร) ปรับด้วยธรรม 3 ประการ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ ด้วยปาราชิกบ้าง ด้วยสังฆาติเสสบ้าง ด้วยปาจิตติยบ้าง

สำนวนนี้ศัพท์บอกชื่ออาบัติเป็น ตติยวิภัติ ทำหน้าที่เป็น กรณ ขยาย การตพฺโพ ซึ่งเป็นกิริยาในประโยค ศัพท์ชื่ออาบัติที่เป็นตติยวิภัตติมีจะกับ กร ธาตุ ตพฺพ ปัจจัย กัมมวาทก อยู่ในประโยคที่ต้องการมุ่งเน้นการปรับอาบัติ อีกประการหนึ่ง บางครั้งใช้ศัพท์ว่า ธมฺม ในอรรถแห่ง อาปตฺติ ได้บ้าง ดังตัวอย่างเช่น “ปาราชิกสฺสสาติ ปาราชิกธมฺมสฺสา (บทว่า ปาราชิกสฺส ได้แก่ ธรรม คือ ปาราชิก.)”³³

4) ศัพท์บอกชื่ออาบัติเป็น จัณฐีวิภัติ

ทำหน้าที่ขยายประธานที่เป็นอาบัติ มีสัมพันธในประโยคเป็น สามีสมพนฺธ เช่น

บาลี. อนาปตฺติ ภิกขุ ปาราชิกสฺส (โหติ) อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส (โหติ) อิตฺติ³⁴

สัมพันธ. ภิกขุ อาลปน อนาปตฺติ สยกตฺตา ใน โหติ ๑ อาชฺยาตบพท กตฺตฺวาจาก ปาราชิกสฺส สามีสมพนฺธ ใน อนาปตฺติ อาปตฺติ สยกตฺตา ใน โหติ ๑ อาชฺยาตบพท กตฺตฺวาจาก ทุกฺกฏสฺส สามีสมพนฺธ ใน อาปตฺติ

แปล. (พระพุทธเจ้าตรัสว่า) ดูก่อนภิกษุ เธอไม่ต้องอาบัติปาราชิก แต่ต้องอาบัติทุกกฏ³⁵

32. อนนฺยตกณฺท์. วิมฺหา. 1/634/433 (บาลี.สยามรัฐ)

33. ปจฺมจตุกกกถาณณนา. วิมฺหา.อ. 1/377 (บาลี.สยามรัฐ)

34. ปจฺมปาราชิกกณฺท์. วิมฺหา. 1/60/66 (บาลี.สยามรัฐ)

35. แปลโดยพญฺชนะว่า “อ.ความไม่อาบัติแห่งปาราชิก ย่อมมี อ.ความอาบัติแห่งทุกกฏ ย่อมมี”

สำนวนนี้ศัพท์บอกชื่ออาบัติเป็น ฌฏฐีวิภัติ ทำหน้าที่เป็น สามีสมพณฺธ โดยมีศัพท์อาบัติ ทำหน้าที่เป็นประธานในประโยคเสมอ มักจะอยู่ในประโยคที่ต้องการมุ่งเน้นกิริยาที่อาบัติ ในคัมภีร์มหารวรรคกับจุฬวรรค จำนวน 604 ข้อ (ฝ่ายภิกษุ 514 ข้อ ฝ่ายภิกษุณี 90 ข้อ) การปรับอาบัติทุกกฎล้วนใช้สำนวนว่า “อาบัติติ ทุกกฎสฺส” ทั้งสิ้น³⁶

อีกประการหนึ่ง ชื่ออาบัติที่เป็นฌฏฐีวิภัตินี้สามารถใช้ในอรรถว่า ปฐมวิภัติ วิเสสนะของ อาบัติติ ได้ ดังตัวอย่างเช่น “อาบัติติ ปาราชิกสฺสชาติ อาบัติติ ปาราชิกา อสฺส โหติติ อตฺถา (สองบทว่า อาบัติติ ปาราชิกสฺส ความว่า อาบัติปาราชิกย่อมมีแก่ภิกษุนั้น.)”³⁷ หรือ “อาบัติติ ปาราชิกสฺสชาติ ปาราชิกสฺส อาปชฺชนํ อถวา ปาราชิกสฺสชาติ อสฺส ภิกษุสฺส ปาราชิกา อาบัติติ โหติติ วา ปาราชิกา อาบัติติ อสฺส ภวติติ วา โยชนา กาทพฺพา (สองบทว่า อาบัติติ ปาราชิกสฺส คือ การต้องอาบัติปาราชิก. อีกอย่างหนึ่ง บทว่า ปาราชิกสฺส พึงทำการประกอบว่า อาบัติปาราชิกแห่งภิกษุนั้นย่อมมี หรือ อาบัติปาราชิกย่อมมีแก่ภิกษุนั้น.)”³⁸ เป็นต้น

จากสำนวนประโยคภาษาบาลีเกี่ยวกับอาบัติที่นำมาแสดงจะเห็นได้ว่า มีการใช้งานหลากหลายไม่ตายตัว ศัพท์บอกชื่ออาบัติที่เป็นปฐมวิภัติมักจะมีมาเดี่ยว ๆ ทำหน้าที่เป็นประธานหรือตัวขยายประธานในประโยค แต่ถ้าเป็นวิภัติอื่นมักจะทำหน้าที่เป็นคำคุณศัพท์ขยายอาบัติ เพราะฉะนั้นจึงพบว่ามักจะมากำกับศัพท์กิริยาที่แสดงให้เห็นว่าเป็นประโยคเกี่ยวกับอาบัติ เช่น “อาบัติติ” “อาปชฺชติ” “กาเรตพฺโพ” เป็นต้น ยกเว้นในกรณีที่ปฐมวิภัติทำหน้าที่เป็น วิภัติกตฺตา ขยายบุคคลผู้อาบัติเท่านั้น จึงมักจะมาเดี่ยว ๆ โดยไม่มีศัพท์กิริยารว “อาบัติติ” “อาปชฺชติ” หรือ “กาเรตพฺโพ” มากำกับ³⁹

36. ดูรายละเอียดใน พระสิริญาณโณภาสเถระ, *วินัยกัมมจันทิกา: ลิกขาปัททกัมมะ บาลี-แปล*, (กรุงเทพฯ: วิทยญาณ, 2547), 2-168. อ้างใน รัชชี สุทนต์, “วิพากษ์หนังสือเหตุเกิด พ.ศ. 1”, *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์*, ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2549), 34.

37. ปถมจตุกกกถาถนนา. วิมหา.อ. 1/377 (บาลี.สยามรัฐ)

38. พระไตรปิฎก ฉบับฌฏฐุสังคายนา, *ปาจิตยาธิโยชนาปาหิ ปริวารวคคโยชนา*, ออนไลน์, <https://www.tipitaka.org/thai>. [1 กันยายน 2567].

39. ดูรายละเอียดการวิเคราะห์การแปลบทว่า “ทุกกฎ” เพิ่มเติมใน รัชชี สุทนต์, “วิพากษ์หนังสือเหตุเกิด พ.ศ. 1”, *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์*, ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2549), 26-39.

3.1.2 คำศัพท์ที่เกี่ยวข้อง

1) ทุกกต, ทุกกฏ

ศัพท์ **ทุกกฏ** (นป.) แปลว่า กรรมอัน...ทำชั่วแล้ว, กรรมชั่ว, การทำเสีย, ทุกกฏ ชื่ออาบัติกองที่ 6 เป็นอาบัติเบา มาจากศัพท์ว่า ทุกกต แปลง ต เป็น ฏ⁴⁰ ศัพท์ ทุกกฏ นี้เป็นได้ทั้งศัพท์สำเร็จและกิริยากิตต์ ในบรรดาศัพท์สำเร็จและกิริยากิตต์นั้น ศัพท์ ทุกกฏ ที่เป็นศัพท์สำเร็จ มีวิเคราะห์ดังนี้

ทุกกฏ (ทุ + กร กรณ + ต) : บาป, อกุศล, กรรมชั่ว, ทุกกฏ⁴¹

วิเคราะห์⁽¹⁾. **อโสกนฺ กตฺ ทุกกฏํ** (ทุ+กต, ซ้อน ก, แปลง ต เป็น ฏ) : กรรมที่บุคคลทำไม่ดี ชื่อว่าทุกกฏะ, กรรมที่ทำไม่ดี

วิเคราะห์⁽²⁾. **ทุ นิพทิตฺ กรรมมสฺสาติ ทุกกฏํ** (ทุ + กร + ต, ซ้อน ก, ลบ ร ที่สุด ธาตุ, อาเทศ ต เป็น ฏ) : กรรมอันน่าติเตียน ชื่อว่า ทุกกฏะ, กรรมที่มีการกระทำอันชั่ว

อุทาหรณ์⁽¹⁾. **ทส อกุสลกมฺมปภา ทุกกฏกมฺมานิ นามฯ**⁴² : อกุศลกรรมบถ 10 ชื่อว่ากรรมชั่ว.

อุทาหรณ์⁽²⁾. **ยลฺหิ ทฺวฏฺฐ กตฺ วิรูป วา กตฺ, ตํ ทุกกฏํ**⁴³ : กรรมที่บุคคลทำไม่ดี หรือทำน่าเกลียด ชื่อว่าทุกกฏะ.

ศัพท์ **ทุกกฏ** ที่เป็นกิริยากิตต์ มีวิเคราะห์ ดังนี้

ทุกกฏ ทุกกต: ทำชั่วแล้ว, กระทำชั่ว. ทุ + กรฺ ลบ รฺ ซ้อน ก ศัพท์ต้น แปลง ต เป็น ฏ.⁴⁴

ในคัมภีร์ท่านให้ความหมายศัพท์ **ทุกกฏ** โดยนัยว่า อาบัติทุกกฏ ไว้ดังนี้

40. ประยุทธ์ หลงสมบุญ, *พจนานุกรม มคอ-ไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 2, อ้างคำว่า “ทุกกฏ”.

41. พระโมคคัลลานเถระ, *คัมภีร์อภิธานวรรณนา*, พิมพ์ครั้งที่ 2, แปลโดย พระมหาสมปอง มุทิโต, (กรุงเทพฯ: ประยูรวงศ์พรินติ้ง, 2547), 133., พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), *ศัพท์วิเคราะห์*, (กรุงเทพฯ: เลียงเชียง, 2550), 322.

42. มหากรณญาณนิตเทศวนณนา. ขุ.ป.อ. 40/682 (บาลี.สยามรัฐ), ขุ.ป.อ. 2/118/38 (บาลี.มจร)

43. ปจมาลาสงคณิกวณณนา. วิมहा.อ. 3/599 (บาลี.สยามรัฐ), วิมहा.อ. 3/299/485 (บาลี.มจร)

44. ประยุทธ์ หลงสมบุญ, *พจนานุกรมกิริยากิตต์ฉบับธรรมเจดีย์*, (กรุงเทพฯ: ธรรมสาร จำกัด, 2545),

ทุกกณฺณติ ยํ วุตตํ	ตํ สุโณหิ ยถากถา
อปรทฺธํ วิรทฺธณฺจ	ชลิตํ ยถจ ทุกกณฺ
ยํ มนุสฺโส กรเ ปาปิ	อาวิ วา ยทิ วา รโ
ทุกกณฺณติ ปเวเทนฺติ	เตเนตํ อิติ วุจฺจติฯ ⁴⁵

เรื่องจึงฟังอาบัติที่เราเรียกว่าทุกกณฺ ตามลำดับ กรรมที่ผิด พลังพลาด จัดเป็นกรรมที่ทำให้ไม่ดี คนทำความชั่วอันใดไว้ในที่แจ้งหรือในที่ลับ บัณฑิตทั้งหลายย่อมประกาศความชั่วนั้นว่า ทำชั่ว เพราะเหตุนั้น เราจึงเรียกอาบัตินั้นว่า ทุกกณฺ

จากที่นำมาแสดงนี้ทำให้ทราบวาศัพท์ ทุกกณฺ มีการใช้อยู่ใน 2 ความหมายคือ

- 1) หมายถึง การทำชั่ว การทำไม่ดี การทำเสีย เช่น “ตตร ภิขุเว ... เย จ เต ภิขุ เอว มาหิสุ กอติ กมมํ **ทูกกณฺ** กมมํ ปุน กาดพพิ กมมนฺติฯ”⁴⁶ (ภิขุทั้งหลาย บรรดาภิขุในที่ประชุมนั้น ... พวกที่กล่าวอย่างนี้ว่า กรรมไม่เป็นอันทำ กรรม**ทำไม่ดี** ต้องทำใหม่.)”
- 2) หมายถึง ชื่อของอาบัติ กองที่ 6 ที่ชื่อว่า อาบัติทุกกณฺ ดังตัวอย่างที่ยกมาแสดงเบื้องต้นแล้ว แต่ถ้าเป็นศัพท์ ทุกกต จะมีใช้ในความหมายเดียวคือ หมายถึง การทำชั่ว การทำไม่ดี การทำเสีย เช่น “อเยย จีวรทฺสสํ จีวรณฺจ โข **ทูกกตํ** ทฺสสิพฺพิตฺตนาฯ”⁴⁷ (แม่เจ้า ผ้าสำหรับทำจีวรของท่านดีจริง แต่กลับ**ทำจีวรไม่ดี** เย็บไม่ดี.)”

2) อาปตฺติ

ศัพท์ **อาปตฺติ** (อิต.) แปลว่า โทษชาติที่ภิกษุต้อง, โทษชาติที่ภิกษุล่วงละเมิดพระวินัย, โทษที่เกิดเพราะความละเมิดพระวินัย, ความถึง, ความต้อง⁴⁸ ในอรรถกถา ท่านอธิบายว่า “อาปตฺติตติ อาปชฺชน โหติฯ (บพว่า อาปตฺติ แปลว่า ย่อมมีการต้อง.)”⁴⁹

3) อาปชฺชติ

ศัพท์ อาปชฺชติ เป็นศัพท์กิริยาอาชยาต มีวิเคราะห์ว่า ดังนี้

45. คาทสจฺณณิกํ. วิ.ป. 8/1042/370 (บาลี.สยามรัฐ)

46. จมฺเปยฺยกฺขนธกํ. วิ.ม. 5/218/291-292 (บาลี.สยามรัฐ)

47. นคฺควคฺคสฺส ตติยสิกฺขาปทํ. วิ.ภิกฺขุณี. 3/227/132 (บาลี.สยามรัฐ)

48. ประยุทธ์ หลงสมบุญ, *พจนานุกรม มคธ-ไทย*, อ้างคำว่า “อาปตฺติ”.

49. ปจฺมจตุกกกถาวณฺณนา. วิ.มหา.อ. 1/377 (บาลี.สยามรัฐ)

อาปชติ ย่อมต้อง, ต้องโทษ, ถึงโทษ. อา+ปท ธาตุในความไปถึง เป็นไป. ย ปัจจัย กัตตุจาก ตี วัดตมานาวิภัติ แปลง ทย เป็น ชุช.⁵⁰

โดยสรุป ศัพท์ ทุกกฎ กัตติ ทุกกต กัตติ ทั้ง 2 ศัพท์ใช้ได้เหมือนกันโดย ศัพท์ ทุกกฎ สามารถใช้ได้ 2 ความหมาย คือ 1) การทำชั่ว การทำไม่ดี การทำเสีย 2) ชื่ออาบัติ ทุกกฎ แต่ถ้าใช้ศัพท์ ทุกกต จะมีความหมายได้เป็นอย่างดีเดียวว่า การทำชั่ว การทำไม่ดี การทำเสีย และจากสำนวนภาษาบาลีเรื่องการปรับอาบัติทำให้ทราบว่า เมื่อมีการกล่าวถึงอาบัติอะไรก็ตามมักจะไม่นำชื่ออาบัติขึ้นมาเดี่ยว ๆ มักจะต้องมีศัพท์ “อาปตติ” หรือ “อาปชติ” ขึ้นมาแสดงคู่กันเสมอ ยกเว้นศัพท์ชื่ออาบัตินั้นจะเป็น ปฐมวาทิต ทำหน้าที่ในประโยคเป็น วิกิตติคตา ขยายผู้อาบัติเท่านั้นจึงมาเดี่ยว ๆ

3.1.3 การแสดงอาบัติ

มีคำแสดงอาบัติที่มากในพระไตรปิฎกว่า “เตน ภิกขเว ภิกขุณา เอกภิกขุ อุปสงกมิตวา เอกสํ อุตตตราสงคํ กริตวา อุกุกฺกิกํ นิสิติตวา อญฺชลี ปคฺคเหตฺวา เอวฺมสฺส วณฺโณ โหํ อวฺโส อิตถฺนนาโม อาปตฺติ อาปฺโน น ตํ ปฏฺเทสเมฯ (ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นพึงเข้าไปหา ภิกษุรูปหนึ่ง ห่มผ้าอุตตตราสงคฺฉะวียงบ่า นั่งกระโหย่งประคองอญฺชลี แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า “แน่ท่าน ผมต้องอาบัติมีชื่อนี้ ผมแสดงคืนอาบัตินั้น”).”⁵¹

ในอรรถกถาแก้ว่า “อิตถฺนนาโม อาปตฺตินติ ฤทธจฺยาทีสุ เอกิสฺสา นามํ คเหตฺวา ฤทธจฺยํ อาปตฺติ ปาจิตฺติยํ อาปตฺตินติ เอวํ วตตพฺพฯ (คำว่า อาบัติมีชื่อนี้ (อิตถฺนนาโม อาปตฺติ) มีความว่า บรรดาอาบัติมีอาบัติฤทธจฺยเป็นต้น พึงระบุชื่ออาบัติตัว ๑ กล่าวอย่างนี้ว่า ฤทธจฺยํ อาปตฺติ, ปาจิตฺติยํ อาปตฺติ).”⁵²

คำแสดงอาบัติที่นิยมใช้ในปัจจุบันซึ่งเป็นวิธีแสดงอาบัติอย่างโบราณว่า “สพฺพทา อาปตฺติโย อาโรเจมิฯ สพฺพทา ลหฺกา อาปตฺติโย อาโรเจมิฯ อหํ ภนฺเต สมพฺพลา นานาวตฺถกาโย อาปตฺติโย อาปชฺซี ตา ตุมฺหฺมเล ปฏฺเทสเมฯ (กระผมจะขอบอกอาบัติเหล่านั้นทั้งหมด. กระผมจะขอบอกอาบัติทั้งหมดทั้งเบาทั้งหมด. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ

50. ประยุทธ์ หลงสมบุญ. พจนานุกรมกริยาอาชยาตฉบับธรรมเจดีย์, อ้างคำว่า “อาปชติ”.

51. อธิษฐานอุโปสถ อาปตติปฏิเทสนา. 4/186/245 (บาลี.สยามรัฐ)

52. อุปสภกขนธกณณนา. 3/172 (บาลี.สยามรัฐ)

กระผมจะขอแสดงคตินซึ่งการต้องอาบัติ อันมีวิัตถุต่าง ๆ ที่มากพร้อมเหล่านั้น ณ ที่ใกล้แห่งท่าน.)⁵³

ยังมีคำแสดงอาบัติอีกแบบหนึ่งว่า⁵⁴

อหิ ภนเต สมพหุลา นานาวตถุกาโย ฤลลจยาโย อาปตติโย อาปนโน ตา ปฏิเทเสมิฯ (ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กระผมจะขอแสดงคตินซึ่งการต้องอาบัติฤลลจย อันมีวิัตถุต่าง ๆ ที่มากพร้อมเหล่านั้น.)

อหิ ภนเต สมพหุลา นานาวตถุกาโย ปาจิตติยาโย อาปตติโย อาปนโน ตา ปฏิเทเสมิฯ (ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กระผมจะขอแสดงคตินซึ่งการต้องอาบัติปาจิตตีย อันมีวิัตถุต่าง ๆ ที่มากพร้อมเหล่านั้น.)

อหิ ภนเต สมพหุลา นานาวตถุกาโย ทุกกฏาโย อาปตติโย อาปนโน ตา ปฏิเทเสมิฯ (ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กระผมจะขอแสดงคตินซึ่งการต้องอาบัติทุกกฏ อันมีวิัตถุต่าง ๆ ที่มากพร้อมเหล่านั้น.)

อหิ ภนเต สมพหุลา นานาวตถุกาโย พุพภาสิตาโย อาปตติโย อาปนโน ตา ปฏิเทเสมิฯ (ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กระผมจะขอแสดงคตินซึ่งการต้องอาบัติพุพภาสิต อันมีวิัตถุต่าง ๆ ที่มากพร้อมเหล่านั้น.)

คำแสดงอาบัติที่แสดงผ่านมานั้นทำให้เห็นว่าชื่อศัพท์อาบัติ ไม่ใช่คำนามแท้สามารถทำหน้าที่เป็นคุณศัพท์ เปลี่ยนลิงค์ไปตามนามที่ถูกขยาย ดังนั้นจึงมักจะมาคู่กับศัพท์นามว่า อาปตติ หรือศัพท์กริยาที่เกี่ยวข้อง เช่นว่า อาปชชติ อาปนโน เป็นต้น

3.2 หลักฐานจากอรรถกถา

ในส่วนของอรรถกถา คัมภีร์สมันตปาสาทิกาอรรถกถาพระวินัย มีอธิบายความส่วนนี้เพิ่มเติมไว้ 2 ข้อความ ดังนี้

53. วัดพระธรรมกาย, *สวดมนต์ฉบับธรรมทายาทและอุปสมบทหมู่*, (ปทุมธานี: วัดพระธรรมกาย, 2542), 53.

54. บวชวัดป่า, *คำแสดงอาบัติ*, ออนไลน์, <https://buatwatpa.com/คำแสดงอาบัติ>. [1 กันยายน 2567].

อฏฐกถา (ปาฬิ) ⁵⁵	อรรถกถา (แปล) ⁵⁶
อิทปิ เต อาวุโส อานนท ทุกกฺกฺขณฺติ อิทํ ตยา ทฺวํ ภูทฺธํ กตฺตํ เภวํ คุรฺหฺนเตติ เภเรหิ วุตฺตํ น อาปตฺตี สฺนชย วุตฺตํ น หิ เต อาปตฺตานาปตฺตี น ชานนฺติฯ อิทาเนว เหน็ด อนุสาวิตํ สงฺโฆ อปณฺยตฺตํ น ปณฺยาเปติ ปณฺยตฺตํ น สมฺมุจฺฉินฺทิตฺติฯ เทสฺสํ ตํ อาวุโส ทุกกฺกฺขณฺติ อิทปิ จ อาม ภนฺเต ทฺวํ ภูทฺธํ มยา กตฺตํ เภวํ ปฏฺธิขานาหิ ตํ ทุกกฺกฺขณฺติ อิทํ สฺนชย วุตฺตํ น อาปตฺติเทสนํฯ เถโร ปน ยสฺมา อสฺติยา น ปุจฺฉิ น อนาทเรณ ตสฺมา ตตฺถ ตตฺถ ทฺวํ ภูทฺธํ กตฺวาปี อสฺสกลฺเลนโต นาทนฺตํ ทุกกฺกฺ ปสฺสามิตฺติ วตฺวา เภเรสุ คุรฺวํ ทสฺเสนโต อปิ จายสมฺนทานํ สฺนชย เทสฺมิตํ ทุกกฺกฺขณฺติ อาหา ยถา ตุมฺเหว ทถ ตถา ปฏฺธิขานามิตฺติ วุตฺตํ โหติฯ อวเสสฺสุปิ จตฺตฺสฺส ฐาเนสุฯ	คำว่า อิทปิ เต อาวุโส อานนท ทุกกฺกฺ นี้ อัน พระเถระทั้งหลาย เพียงแต่จะติว่า กรรมนี้ของท่าน ทำไม่ดีแล้ว จึงกล่าวแล้ว, หาได้กล่าวหมายถึง อาบัติไม่. อันพระเถระเหล่านั้น จะไม่รู้จักอาบัติ และมีใช้อาบัติ ห้ามมิได้. จริงอยู่ ในบัดนี้เอง ท่านพระมหากัสสปะได้ ประกาศคำนี้ว่า สงฆ์ไม่บัญญัติสิกขาบทที่พระผู้มี พระภาคเจ้าไม่ทรงบัญญัติไว้. ไม่เลิกถอนสิกขาบท ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติแล้ว. อนึ่ง แม้คำว่า เทสฺสํ ตํ อาวุโส ทุกกฺกฺ นี้ อัน พระเถระทั้งหลาย กล่าวหมายถึงความประสงค์นี้ ว่า ท่านจงปฎิญาณการไม่ทูลถามนั้นว่าเป็นการทำ เสีย อย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทำไม่ดีจริง จะ กล่าวหาถึงการแสดงอาบัติ ห้ามมิได้. ฝ่ายพระเถระไม่ทูลถามแล้ว เพราะระลึกไม่ได้ หาใช่เพราะไม่เอื้อเฟื้อไม่; เพราะฉะนั้น ท่านเมื่อ กำหนดไม่ได้ แม้ซึ่งความเป็นการทำเสียเพราะไม่ ทูลถามนั้น ๆ จึงกล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่เห็นความทำ เสีย นั้น เมื่อจะแสดงความเคารพในพระเถระทั้ง หลาย จึงกล่าวว่า แต่ข้าพเจ้าเชื่อท่านทั้งหลาย ขอแสดงความทำเสียนั้น. มีคำอธิบายว่า ท่านทั้ง หลายกล่าวอย่างใด, ข้าพเจ้ายอมปฎิญาณอย่างนั้น. ในสถานทั้ง 4 แม้ที่เหลือนั้นเหมือนกัน.

55. ปญจสติกกขนธกณณนา. วิ.จุ.อ. 3/506 (บาลี.สยามรัฐ)

56. ปญจสติกกขนธกวรรณนา. วิ.จุ.อ. 9/517 (ไทย.มมร)

จากแก้รรถประโยชน์ว่า “อิทิปิ เต อาวุโส อานนท ทุกกฏ” อรรถกถาจารย์ได้อธิบายว่า “อิทิ ตยา ทุฏฐุ กต” คือ ท่านหมายเอาศัพท์ว่า ทุกกฏ คือ ทุฏฐุ กต ในความหมายว่า ทำไม่ดี ทำเสีย ซึ่งศัพท์ “ทุฏฐุ กต” สามารถใช้ในความหมายเดียวอยู่แล้วว่า ทำไม่ดี ทำเสีย นอกจากนี้ท่านยังอธิบายเพิ่มอีกว่า “น อาปตติ สนฺธาย วุตฺตํ” หมายความว่า ไม่ได้กล่าวเพื่อหมายถึงอาบัติทุกกฏ โดยให้เหตุผลไว้ 2 ข้อ ได้แก่

1) เหล่าพระเถระที่ประชุมทำสังคายนาแล้วแต่ทราบสิ่งที่เป็นอาบัติและสิ่งไม่เป็นอาบัติ หมายความว่า บรรดากรรมทั้ง 5 ข้อที่เหล่าพระเถระยกขึ้นมา พระผู้มีพระภาคเจ้ามิได้ทรงบัญญัติไว้ว่าเป็นอาบัติ เมื่อเป็นเช่นนั้น เหล่าพระเถระทั้งหลายย่อมทราบว่าการทั้ง 5 ข้อของพระอานนท์นั้นมีใช่อาบัติ

2) พระมหากัสสปะได้ตั้งญัตติยุติกรรมวาจาว่า “ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ทรงบัญญัติ ไม่ถอนพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว สมาทานประพฤตินิสกขาบททั้งหลายตามที่ทรงบัญญัติแล้ว”⁵⁷ และคณะสงฆ์ทุกรูปในที่ประชุมต่างยอมรับญัตตินี้ แสดงว่า เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามิได้ทรงบัญญัติไว้ก่อนว่ากรรมทั้ง 5 ข้อของพระอานนท์เป็นอาบัติ คณะสงฆ์ก็จะไม่บัญญัติอาบัติเพิ่ม กรรมทั้ง 5 ข้อของพระอานนท์จึงเป็นเพียงกรรมที่ทำไม่ดี หาใช่อาบัติไม่

แก้รรถประโยชน์ว่า “เทเสหิ ตํ อาวุโส ทุกกฏ” อรรถกถาจารย์ได้อธิบายว่า “อาม ภนเต ทุฏฐุ มยา กต” ซึ่งมีนัยเหมือนที่อธิบายไว้แล้วว่าศัพท์ ทุกกฏ ในที่นี้ใช้ในความหมายว่า ทำไม่ดี ทำเสีย นอกจากนี้ท่านยังอธิบายเพิ่มอีกว่า “น อาปตติเทสนิ” คือ นี่ไม่ใช่การแสดงอาบัติ (ทุกกฏ)

และในประโยคสุดท้ายว่า “อวเสสสุปิ จตุสฺส จาเนสฺ” หมายความว่า มิใช่ข้อใดข้อหนึ่งในกรรม 5 ข้อของพระอานนท์เท่านั้นที่ใช้ศัพท์ ทุกกฏ ในความหมายว่า ทำไม่ดี ทำเสีย ไม่ได้ใช้ในความหมายว่า อาบัติทุกกฏ แต่ใช้ในกรรมทั้ง 5 ข้อทั้งหมด ดังนั้นเมื่อท่านอธิบายข้อที่ 1 เสร็จแล้ว ท่านจึงกล่าวกำกับไว้ว่า “ในสถานทั้ง 4 แม้ที่เหลือมีนัยเหมือนกัน”

57. ปัญจสตกชั้นธกะ. วิ.จุ. 7/621/251-252 (ไทย.สยามรัฐ)

โดยสรุป ในอรรถกถาท่านแก้ความในส่วนนี้ไว้ค่อนข้างชัดเจนว่าศัพท์ ทุกกฐ ในเรื่องกรรมทั้ง 5 ข้อของพระอานนท์นั้นท่านหมายเอาความหมายโดยนัยว่า ทำไม่ดี ทำเสีย ไม่ได้หมายเอาความหมายโดยนัยว่า อาบัติทุกกฐ พร้อมทั้งให้เหตุผลว่าเป็นเพราะคณะสงฆ์ไม่บัญญัติพระวินัยเพิ่ม ในเมื่อกรรมทั้ง 5 ข้อของพระอานนท์นี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามิได้ทรงบัญญัติไว้ก่อนว่าเป็นอาบัติ ดังนั้นคณะสงฆ์จึงไม่ได้ปรับอาบัติพระอานนท์ เป็นแต่เพียงให้พระอานนท์แสดงกรรมอันไม่ดีทั้ง 5 ข้อนี้เท่านั้น

4. บทวิเคราะห์เรื่องการปรับอาบัติพระอานนท์

4.1 วิเคราะห์คำแปลในประโยคปรับอาบัติพระอานนท์

จากนี้ไปจะได้นำประโยคปรับอาบัติพระอานนท์มาวิเคราะห์โดยใช้ไวยากรณ์ภาษาบาลีและเนื้อความในอรรถกถาที่ได้อธิบายมาแล้วมาวิเคราะห์ว่าประโยคนี้ควรแปลว่าอย่างไร ในเหตุการณ์การปรับอาบัติพระอานนท์นี้มีประโยคที่แสดงถึงศัพท์ ทุกกฐ อยู่ 4 ประโยค ได้แก่

สงฆ์. (1) อิทมปิ เต อาวุโส อานนท ทุกกฐฺ, (2) เทเสหิ ตํ ทุกกฐฺนติฯ

อานนท. (3) นาหนตํ ทุกกฐฺ ปสสามิ, (4) อปิจายสมนตานิ สทุธาย เทเสมิ ตํ ทุกกฐฺนติฯ

ในประโยคเหล่านี้ถ้านำหลักไวยากรณ์รวมทั้งข้อมูลจากอรรถกถามาร่วมพิจารณาควรมีการสัมพันธ์ในประโยคและคำแปลว่าดังนี้

(1) อิทมปิ (กมฺม) เต อาวุโส อานนท **ทุกกฐฺ** (โหติ)ฯ

สัมพันธ์. อาวุโส อาลปน อานนท อาลปน อิห วิเสสน ของ กมฺม เต อนภิตกตตา ใน **ทุกกฐฺ** ๆ วิเสสน ของ กมฺม ๆ สยกตตา ใน โหติ ๆ อาชยาตบท กตตุวาจกา

แปล. ท่านอานนท กรรมนี้อันท่าน**ทำไม่ดี**

เพราะว่าศัพท์ที่เป็นชื่ออาบัติถ้าเป็นปฐมวิภินิมิต्तกนิยมนิยมนั้น วิภินิมิตตตา ขยายภิกษุผู้อาบัติ อนึ่งศัพท์ ทุกกฐฺ ในประโยคนี้อรรถกถาไขว่า ทุกฺกุ กตฺ เพราะฉะนั้นทุกกฐฺ ในประโยคนี้จึงแปลได้โดยนัยเดียวว่า การทำไม่ดี การทำเสีย ส่วนศัพท์ เต ในประโยคนี้อรรถกถาไขเป็น ตยา เพราะฉะนั้น เต ในประโยคจึงต้องเป็น ตติยาวิภินิ

สัมพันธ์เป็น อนภิตกตดา ในประโยค ส่วนว่าถ้าประโยคนี้น่าต้องการกล่าวเพื่อมุ่งอาบัติควรมีสำนวนว่า “อาปตติ อาวุโส อานนท ทุกกฏสสา (ท่านอานนท ท่านต้องอาบัติทุกกฏ.)” เนื่องจากเป็นประโยคที่มุ่งเน้นกิริยาที่อาบัติ ศัพท์บอกชื่ออาบัติจึงควรเป็นฉัฏฐีวิภัติ ทำหน้าที่เป็น สามีสम्พนธ ในประโยค

(2) (ตว) เทเสหิ ตํ (กมม) **ทุกกฏนฺติ**

สัมพันธ์. ตว สยกตดา ใน เทเสหิ ๆ อาชยาตบท กตตุวจาก ตํ วิเสสน ของ กมม **ทุกกฏ วิเสสน** ของ กมม ๆ อวุตตกมม ใน เทเสหิ

แปล. ท่านจงแสดงกรรมอันท่าน**ทำไม่ดี**นั้น

เพราะว่าศัพท์ที่เป็นชื่ออาบัติถ้าเป็นพุตยาวิภัติเพื่อทำหน้าที่บอกชื่ออาบัติมักจะมากับศัพท์ อาปตติ หรือ อาปชชติ เสมอ อนึ่งศัพท์ ทุกกฏ ในประโยคนี้อรรถกถาไขว่ “พุกฺกุ กตฺ (กรรมอันท่าน**ทำไม่ดี**)” อีกทั้งอรรถกถายังอธิบายเพิ่มอีกว่า “น อาปตติเทสนํ (ไม่ใช่การกล่าวแสดงอาบัติ)” เพราะฉะนั้น ทุกกฏ ในประโยคนี้นจึงแปลได้โดยนัยเดียวว่า การ**ทำไม่ดี** การ**ทำเสีย** เหมือนประโยคก่อนหน้านี้น ส่วนว่าถ้าประโยคนี้น่าต้องการกล่าวเพื่อมุ่งอาบัติควรมีสำนวนว่า “เทเสหิ ตํ ทุกกฏ อาปตติ (ท่านจงแสดงอาบัติทุกกฏนั้น.)” เนื่องจากเป็นประโยคที่ต้องการบอกประเภทอาบัติ จึงควรมีศัพท์ อาปตติ มากำกับด้วยเสมอ

(3) นาหนตํ **ทุกกฏ** ปสสามิ

สัมพันธ์. น ศัพท์ ปฏิสเร ใน ปสสามิ อหํ สยกตดา ใน ปสสามิ ๆ อาชยาตบท กตตุวจาก ตํ วิเสสน ของ **ทุกกฏ** ๆ อวุตตกมม ใน ปสสามิ

แปล. ข้าพเจ้าไม่เห็นการ**ทำไม่ดี**นั้น

เพราะว่าศัพท์ที่เป็นชื่ออาบัติถ้าเป็นพุตยาวิภัติ ทำหน้าที่บอกชื่ออาบัติมักจะมากับศัพท์ อาปตติ หรือ อาปชชติ เสมอ อนึ่งศัพท์ ทุกกฏ ในประโยคนี้อรรถกถาไขว่ “พุกฺกุทกถาวปี (แม้ซึ่งความเป็นการทำ**ไม่ดี**)” เพราะฉะนั้น ทุกกฏ ในประโยคนี้นจึงแปลได้โดยนัยเดียวว่า การ**ทำไม่ดี** การ**ทำเสีย** ส่วนว่าถ้าประโยคนี้น่าต้องการกล่าวเพื่อมุ่งอาบัติควรมีสำนวนว่า “นาหนตํ ทุกกฏ อาปตติ ปสสามิ (ข้าพเจ้าไม่เห็นอาบัติทุกกฏนั้น.)” เนื่องจากเป็นประโยคที่ต้องการบอกประเภทอาบัติ จึงควรมีศัพท์ อาปตติ มากำกับด้วยเสมอ

(4) (อห) อปิยาสมนตานํ สหุทาย เทเสมิ ตํ **ทุกกฏนติ**ฯ

สัมพันธ. อปิย ศัพท์ อปรนญ อห สยกตฺตา ใน เทเสมิ ฯ อาชยาตบท กตฺตฺวาจาก
อยสมนตานํ สามีสมนพฺร ใน สหุทาย ฯ เหตุ ใน เทเสมิ ตํ วิเสสน ของ **ทุกกฏ** ฯ
อวุตฺตกมฺม ใน เทเสมิฯ

แปล. ก็เพราะเชื่อท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าขอแสดงการ**ทำไม่ดี**นั้นฯ

เพราะว่าศัพท์ที่เป็นชื่ออาบัติถ้าเป็นพุทติยาริวัติ ทำหน้าที่บอกชื่ออาบัติมักจะมา
คู่กับศัพท์ อาปตฺติ หรือ อาปชฺชติ เสมอ เพราะฉะนั้น ทุกกฏ ในประโยคนี้จึงควรแปล
โดยนัยว่า การ**ทำไม่ดี** การ**ทำเสีย** ส่วนว่าถ้าประโยคนี้ท่านต้องการกล่าวเพื่่อมุ่งอาบัติ
ควรมีสำนวนว่า “อปิยาสมนตานํ สหุทาย เทเสมิ ตํ ทุกกฏ อาปตฺตินติฯ” (ก็เพราะ
เชื่อท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าขอแสดงอาบัติ**ทุกกฏ**นั้น.)” เนื่องจากเป็นประโยคที่ต้องการ
บอกประเภทอาบัติ จึงควรมีศัพท์ อาปตฺติ มากำกับด้วยเสมอ

4.2 สาเหตุที่ทำให้เกิดการแปลบาลีในพระไตรปิฎกภาษาไทยคลาดเคลื่อน

เมื่อศึกษาวิเคราะห์หลักไวยากรณ์บาลีประกอบกับข้อมูลในอรรถกถาแล้วนำมา
ตรวจสอบเนื้อหาในพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยทุกฉบับพบว่า การแปลภาษาบาลีใน
ประโยคปรับอภิตพระอนานท์ในคราวทำปฐมสังคายนานั้นมีความคลาดเคลื่อนอยู่บ้าง
เมื่อพิจารณาจะเห็นได้ว่าสาเหตุที่ทำให้การแปลบาลีคลาดเคลื่อนนี้ได้หลายสาเหตุ ดังนี้

1) **ศัพท์พ้องรูปหรือพ้องความหมายกัน** ในภาษาบาลีมีหลายศัพท์ที่เขียนได้
หลายแบบโดยที่มีความหมายเหมือนกัน เช่น ในกรณีนี้คือศัพท์ ทุกกฏ และ ทุกกต
บางกรณีที่ใช้ในความหมายเดียวกันได้ บางกรณีมีวิธีใช้ต่างกัน ทำให้บางครั้งการแปล
อาจมีความสับสนได้

2) **ภาษาบาลีมีนัยที่หลากหลาย** ในภาษาบาลีมีหลายกรณีที่ศัพท์มีรูปอย่างเดียว
แต่มีความหมายได้หลายอย่าง เช่น ในกรณีนี้คือศัพท์ ทุกกฏ แปลได้ถึง 2 ความหมาย
บางความหมายมีความนิยมใช้อย่างกว้างขวางทำให้ผู้แปลมีความคุ้นเคยมากกว่าแบบ
อื่น ในขณะที่อีกความหมายไม่ได้ถูกใช้บ่อยนัก ทำให้เวลาแปลอาจมีการแปลโดยใช้
ความหมายที่มีความคุ้นเคยโดยอัตโนมัติ ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นความหมายที่เหมาะสม
แต่หากตรงนั้นเป็นจุดที่ต้องใช้ความหมายเฉพาะที่ไม่ค่อยเป็นที่นิยม ก็จะทำให้การ

แปลตรงจุดนั้นเกิดความคลาดเคลื่อนได้ ซึ่งในท้ายที่สุดการแปลภาษาบาลีไม่ได้ถูกกำหนดที่รูปแบบใดรูปแบบหนึ่งโดยเฉพาะ ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้แปลว่าจะแปลโดยใช้ความหมายใดหรือสำนวนใด

3) **ได้รับอิทธิพลจากฉบับแปลก่อนหน้านี้** ในกรณีที่มีการจัดทำพระไตรปิฎกฉบับแปลจนสำเร็จมาก่อนแล้ว ย่อมส่งผลให้พระไตรปิฎกฉบับแปลนั้นมีอิทธิพลต่อการแปลฉบับอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นตามมาในภายหลัง ทั้งด้านการให้ความหมายหรือการเลือกใช้สำนวน ซึ่งถ้ามีการแปลบางแห่งคลาดเคลื่อนไป และในภายหลังมีคณะผู้จัดทำพระไตรปิฎกฉบับแปลอื่น ๆ เกิดขึ้นก็ย่อมนำสำนวนการแปลจากฉบับก่อนหน้านี้มาร่วมพิจารณาด้วย ประกอบกับคณะสงฆ์ที่มีจารีตอภิสันดานย่อมให้ความเคารพกับคำสอนของบูรพาจารย์อย่างมีนัยยะสำคัญ ดังนั้นถ้าไม่ได้ตรวจสอบจนแน่ใจว่าเนื้อหามีความคลาดเคลื่อนจริง ๆ ก็มักจะทำให้ในตำแหน่งที่มีการแปลคลาดเคลื่อนไปนั้นถูกคัดลอกต่อไปยังฉบับแปลใหม่ด้วย

4) **ไม่ได้เทียบเคียงกับคัมภีร์ชั้นรองลงมา** ในการแปลบาลี ถ้ามีประโยคที่แปลยาก เช่น มีนัยหลากหลาย มีรูปประโยคซับซ้อน เป็นต้น อาจทำให้การแปลคลาดเคลื่อนได้ ในกรณีนี้จึงควรตรวจสอบกับคัมภีร์ชั้นรองลงมา เช่น อรรถกถา ฎีกา โยชนา เป็นต้นว่าในประโยคนั้น ๆ มีการกำหนดประโยคอย่างไร หรือศัพท์นั้น ๆ มีการกำหนดให้ใช้ในความหมายใด เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้จะทำให้การแปลมีความถูกต้องมากขึ้นและลดโอกาสที่จะแปลคลาดเคลื่อนน้อยลงไป

5. สรุป

คำสอนทางพระพุทธศาสนาถูกจารึกอยู่ในพระไตรปิฎกภาษาบาลี เพราะฉะนั้นพระไตรปิฎกภาษาบาลีจึงมีความสำคัญมากเพราะเป็นแหล่งค้นคว้าศึกษาความรู้ทางพระพุทธศาสนา แต่เนื่องจากภาษาบาลีเป็นภาษาที่ปัจจุบันไม่มีการใช้งานแล้ว และพระพุทธศาสนาเองก็ได้แพร่หลายไปยังนานาประเทศ เพราะฉะนั้นในประเทศที่มีพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองจะมีการแปลพระไตรปิฎกภาษาบาลีเป็นภาษาท้องถิ่นมากมาย เช่น ภาษาไทย พม่า ขอม สิงหล อังกฤษ เป็นต้น แต่เนื่องจากการแปลพระไตรปิฎกภาษาบาลีเป็นงานที่ยากและมีปริมาณมาก ทำให้การแปลนั้นมีโอกาส

ผิดพลาดคลาดเคลื่อนได้ เช่น ในพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ที่มีการแปลเนื้อหา เรื่องการปรับอาบัติพระอานนท์ในคราวทำปฐมสังคายนาคลาดเคลื่อนไป คือ พบว่า มีการแปลศัพท์ ทุกกฎ คลาดเคลื่อนไป เมื่อศึกษาไวยากรณ์บาลีและเนื้อหาความใน อรรถกถาพบว่า ศัพท์นี้ควรแปลโดยใช้นัยว่า การทำไม่ดี การทำเสีย ไม่พึงแปลโดย ใช้นัยว่า อาบัติทุกกฎ ทั้งนี้สาเหตุที่ทำให้การแปลบาลีคลาดเคลื่อนมีได้หลายสาเหตุ ได้แก่ 1) ในภาษาบาลีมีศัพท์ที่พ้องรูปหรือพ้องความหมายกัน 2) ภาษาบาลีมีนัย หลากหลาย 3) ได้รับอิทธิพลจากฉบับแปลก่อนหน้า 4) ไม่ได้เทียบเคียงกับคัมภีร์ชั้น รองลงมา เป็นต้น การที่พระภิกษุสงฆ์สาวกและชาวพุทธผู้ใฝ่ศึกษาทั้งหลายจะได้ช่วย กันตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาในพระไตรปิฎกทั้งฉบับบาลีและฉบับแปล ก็จะเป็นอุปการะคุณช่วยให้การแปลพระไตรปิฎกในอนาคตมีความถูกต้องยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทั้ง ยังทำให้พุทธศาสนิกชนผู้มาภายหลังได้ศึกษาหาความรู้ในพระพุทธศาสนาจากคัมภีร์ พระไตรปิฎกที่บริสุทธิ์ถูกต้องมากที่สุดอีกด้วย

รายการอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. พระไตรปิฎกฉบับหลวง. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา, 2525.
- กฤษณชัย แต่งพุลผล. อธิบายสัมพันธ์ไทย ประโยค ป.ธ. 3. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977), 2547.
- ครูบาฉ้าย คัมภีร์ปัญญา. สังคายนาครั้งแรกทำไมพระอานนทถึงถูกปรับอาบัติทุกกฏ. ออนไลน์. สื่อวิดีโอ. https://www.youtube.com/watch?v=mcCcUVB_xmM. [1 กันยายน 2567].
- ประยุทธ์ หลงสมบุญ. พจนานุกรม มคอ-ไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2546.
- _____. พจนานุกรมกิริยาภิตตฉบับธรรมเจดีย์. กรุงเทพฯ: ธรรมสาร, 2545.
- _____. พจนานุกรมกิริยาอาชยาตฉบับธรรมเจดีย์. กรุงเทพฯ: ธรรมสาร, 2545.
- ประภาส วีระแพทย์, สุทัศน์ ศรีวัฒนพงศ์, และเจริญศักดิ์ โจนฤทธิ์พิเชษฐ์. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว: ฉบับเสริมการเรียนรู้ เล่ม 16. กรุงเทพฯ: โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2553.
- ป๋วย แสงฉาย อนงคาราม. พระไตรปิฎก มหาวิดถารนัย 5000 กัณฑ์. กรุงเทพฯ: ลูกส. ธรรมภักดี, 2528.
- บวชวัดป่า. คำแสดงอาบัติ. ออนไลน์. <https://buatwatpa.com/คำแสดงอาบัติ>. [1 กันยายน 2567].
- พระเทพดิลก (ระแบบ จิตตภาโณ). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2551.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). ศัพท์วิเคราะห. กรุงเทพฯ: เลียงเชียง, 2550.
- พระสิริญาณโณภาสเถระ. วินัยกัมมจันทิกา: ลิกขาปัททกัมมะ บาลี-แปล. กรุงเทพฯ: วิญญาน, 2547.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 45 เล่ม. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.

____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2532.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสยามรัฐ 45 เล่ม. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2555.

____. พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย 91 เล่ม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552.

____. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐสส เตปิฎก 45 เล่ม. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552.

____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐสส เตปิฎก 48 เล่ม. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535.

พระประเสริฐ อภิวัฒน์. “บทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอานนเถระ”. วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์. ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2563). 16-27.

พระมหาตาดสยาม วชิรปัญโญ. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: เอกพิมพ์ไท, 2557.

____. สังคายนาในพระพุทธศาสนา. ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา, 2561.

พระโมคคัลลานเถระ. คัมภีร์อิทธิฐานวรรณนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. แปลโดย พระมหาสมปอง มุทีโต. กรุงเทพฯ: ประยูรวงศ์พรินต์, 2547.

พระมหาสิริวัฒน์ชัย ฐิริปัญโญ. “คุณูปการของพระอานนที่มีต่อการสืบทอดพระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2565.

พระไตรปิฎก ฉบับฉัฐสังคายนา. ปาจิตยาทีโยชนาปาฬิ ปริวารวคคโยชนา. ออนไลน์. <https://www.tipitaka.org/thai>. [1 กันยายน 2567].

มหาเถรสมาคม. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี พุทธศักราช 2549. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พรินต์แอนด์พับลิชชิง, 2549.

เมตตานันโท ภิกขุ. เหตุเกิด พ.ศ. 1. พิมพ์ครั้งที่ 2. ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2547.

_____. เหตุเกิด พ.ศ. 1 เล่ม 2: วิเคราะห์กรณีปฐมสังคายนาและภิกษุณีสงฆ์. กรุงเทพฯ: แสงพระอาทิตย์, 2545.

แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม. ปัญหาการปรับอาบัติพระอานนท์. ออนไลน์. <https://www.mcu.ac.th/article/detail/436>. [1 กันยายน 2567].

รังษิ์ สุนทนต์. “วิพากษ์หนังสือเหตุเกิด พ.ศ. 1”. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์. ปีที่ 2 ฉบับที่ 3. (กรกฎาคม-กันยายน 2549). 12–40

วัดพระธรรมกาย. สวดมนต์ฉบับธรรมทายาทและอุปสมบทหมู่. ปทุมธานี: วัดพระธรรมกาย, 2542.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539.

สุรพศ ทวีศักดิ์. “วิจารณ์หนังสือ เหตุเกิด พ.ศ. 1: วิเคราะห์กรณีปฐมสังคายนาและภิกษุณีสงฆ์”. วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2545). 82–92.

เสถียรโพธิ์นันทะ. การปรับอาบัติพระอานนท์. ออนไลน์. สื่อวิดีโอ. <https://www.youtube.com/watch?v=9up3QsvYDhU>. [1 กันยายน 2567].

_____. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543.

แสง จันทร์งาม และคณะ. พระไตรปิฎกสำหรับเยาวชน เล่ม 3. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2533.

แสง อุดมศรี. การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2533.

_____. พระวินัยปิฎก 2. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.

I. B. Horner. *The Book of the Discipline (Vinaya-Piṭaka) Vol.4 (Cullavagga)*. London: The Pali Text Society, 1997.

T. W. Rhys Davids and William Stede. *The Pali Text Society's Pali-English Dictionary*. London: The Pali Text Society, 1925.

วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง
ของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล
กับปธาน 4 ในพระพุทธศาสนา

The Analyzation Transformational Leadership of
School Administrators in the Digital Age Related with
the Four Exertion in Buddhism

พระมหาจตุรงค์ จิรฐจิตโต
Phramaha Jaturong Ciratthito

กองพระไตรปิฎก ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI
Dhammachai Tipitaka Project, DCI Center for Buddhist Studies
Email: jira072@gmail.com

ตอบรับบทความ (Received) : 11 พฤศจิกายน 2567
เริ่มแก้ไขบทความ (Revised) : 30 พฤศจิกายน 2567
รับบทความตีพิมพ์ (Accepted) : 11 ธันวาคม 2567
เผยแพร่ออนไลน์ (Available Online) : 21 ธันวาคม 2567

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล ด้วยวิธีการศึกษาแบบเอกสาร ผลการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในยุคดิจิทัลส่งผลทำให้โลกแห่งการเรียนรู้ได้พัฒนาก้าวไปอย่างรวดเร็วด้วยระบบอินเทอร์เน็ตกับการพัฒนาทางเทคโนโลยีดิจิทัล ปัจจุบันเทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากในระบบการศึกษา เรียกได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ขาดไม่ได้ ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงและมีคุณลักษณะด้านความเข้าใจเรื่องเทคโนโลยีเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษา ให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรความรู้และสื่อการเรียนการสอนที่มีคุณภาพพร้อมกับยุคสมัยได้อย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งสามารถบูรณาการเข้ากับหลักปธาน 4 ในทางพระพุทธศาสนา คือ 1. สังวรปธาน เพียรป้องกันไม่ให้บาปเกิดขึ้นภายในจิตใจ ยามที่ต้องผจญกับสิ่งที่ไม่ถูกต้อง 2. ปหานปธาน เพียรกำจัดบาปในจิตใจ จากความโลภความโกรธและความหลง 3. ภavanaปธาน เพียรสร้างกุศล แม้รู้ว่าจะได้ผลตอบแทนกลับมา และ 4. อนรุทขนูปธาน เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อมไป ต้องปลูกฝังความดีงามให้เกิดขึ้นในใจของครูและนักเรียนให้มากขึ้นกว่าเดิม สร้างภาวะการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นให้ได้ตามภาวะของความเป็นผู้นำสถานศึกษา

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ผู้บริหารสถานศึกษา ยุคดิจิทัล ปธาน 4

Abstract

This article aims to study the transformational leadership of educational administrators in the digital age through a documentary research method. The study's findings revealed that the rapid changes in the digital age have significantly contributed to the swift development of the learning world, facilitated by the internet and advancements in digital technology. Today, technology plays a crucial role in the education system and can be considered an indispensable part. Educational administrators must be transformational leaders with an understanding of technology, applying it in education. This allows students to access quality knowledge resources and teaching materials that align with the current era, ensuring equal opportunities for all.

This can be integrated with the Four Principles in Buddhism, which are:

1. Sangvara-padhāna: The effort to prevent evil from arising in the mind when facing situations that are not right. 2. Pahāna-padhāna: The effort to eradicate evil in the mind, arising from greed, anger, and delusion. 3. Bhāvana-padhāna: The effort to create good deeds, even without expecting a return. 4. Anurakkhana-padhāna: The effort to preserve good deeds that have already been done, ensuring they do not diminish.

It is necessary to instill goodness in the hearts of both teachers and students, making it grow more than before, and create a transformative environment in accordance with the leadership role in educational institutions.

Keyword: Transformational Leadership, School Administrators,
The Digital Age, Padhāna 4

1. บทนำ

ในยุคดิจิทัลที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โลกออนไลน์เชื่อมโยงผู้คนทั่วโลกเข้าด้วยกันผ่านข้อมูลข่าวสาร การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่นี้ส่งผลกระทบต่อทุกด้านของชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษา การพัฒนาการศึกษาเป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพและสามารถปรับตัวเข้ากับยุคดิจิทัล เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสเข้าถึงความรู้ และทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลของการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้กระทบทั้งทางบวกและทางลบ จะทำให้ทุกคนต้องปรับตัวให้ทันกับเหตุการณ์ และเตรียมพร้อมที่จะเผชิญกับความท้าทายกระแสโลก โดยปัจจัยสำคัญดังกล่าวคือ การพัฒนาการศึกษาซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ให้กับสังคมและประเทศชาติ การศึกษาในยุคใหม่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยมุ่งหวังให้สังคมเป็นสังคมแห่งข้อมูลข่าวสาร มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อสร้างความก้าวหน้าทางค่านิยม วัฒนธรรม ความเชื่อ รวมทั้งวิถีการดำเนินชีวิต สิ่งหนึ่งที่จะขาดไปเสียไม่ได้ คือ ผู้นำ ซึ่งผู้นำของแต่ละองค์กรมีบทบาทสำคัญในการส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของเป้าหมายองค์กรนั้น ๆ ซึ่งบทบาทหลัก ๆ ของผู้นำ ได้แก่

ผู้นำเป็นตัวแปรสำคัญ: ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะเป็นผู้กำหนดทิศทางและขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง สร้างวิสัยทัศน์และมีความสามารถในการปรับตัวให้ทันต่อเหตุการณ์

สร้างแรงบันดาลใจและความเชื่อมั่น: ผู้นำที่ดีสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้กับบุคลากรทางการศึกษาและผู้เรียน ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในการเปลี่ยนแปลงที่มองเห็นอนาคตถึงความเป็นไปได้ในแง่บวก

สร้างวัฒนธรรมองค์กร: ผู้นำสามารถสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการพัฒนาสัมพันธ์กับยุคสมัยใหม่อย่างสอดคล้องและลงตัว

บริหารจัดการการเปลี่ยนแปลง: ผู้นำต้องมีทักษะในการบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลงเพื่อลดความต้านทานและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน

ผู้นำองค์กรทางการศึกษาที่เรียกว่า ผู้บริหารสถานศึกษา ควรให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีทางการศึกษา เนื่องจากการใช้เทคโนโลยีในการศึกษานั้น สามารถช่วยใน

การพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ปัจจุบันความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นสิ่งสำคัญ ทำให้มีการพัฒนาคิดค้นสิ่งอำนวยความสะดวกสบายต่อการดำรงชีวิตเป็นอันมาก เทคโนโลยีได้เข้ามาเสริมปัจจัยพื้นฐานการดำรงชีวิตได้เป็นอย่างดี การติดต่อสื่อสารกันได้สะดวก รวดเร็วตลอดเวลา จะเห็นว่า ชีวิตปัจจุบันเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีเป็นอันมาก ซึ่งสรุปได้ดังนี้

- 1) เป็นพื้นฐานปัจจัยจำเป็นในการดำเนินชีวิตของมนุษย์
- 2) เป็นปัจจัยหลักที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนา
- 3) สร้างคุณภาพชีวิตที่ดี
- 4) เกิดการสื่อสารไร้พรมแดน
- 5) การทำงานรวดเร็วคล่องตัว
- 6) ป้องกันความเสียหายของชีวิตและทรัพย์สิน
- 7) เป็นเรื่องราวของมนุษย์ และธรรมชาติ¹

ด้วยเหตุนี้ผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีบทบาทหน้าที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อให้สามารถบริหารจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และตอบสนองความต้องการของผู้เรียน และการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในด้านการศึกษา เช่น การจัดการเรียนการสอน เพื่อให้การศึกษการสอนการเรียนรู้มีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพ เปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาของประเทศจากเดิมไปสู่การศึกษาแบบดิจิทัล เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาผ่านการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล

2. แนวคิดเรื่องภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล

ความเป็นผู้นำถือเป็นหลักพื้นฐานในการดำรงอยู่ของสังคมไม่ว่าจะในระดับประเทศชาติ ระดับองค์กร ในสถานศึกษา ก็ล้วนมีการอธิบายภาวะผู้นำที่เกี่ยวข้องกับยุคสมัย ดังนี้

1. วิชัย วงศ์ไชย, การออกแบบและเทคโนโลยี, ออนไลน์, <https://sites.google.com/obec.moe.go.th/dlm1>. [1 พฤศจิกายน 2567].

2.1. ความหมายของผู้นำในยุคดิจิทัล

เป็นการพิจารณาความหมายที่ใช้พิจารณาระหว่างผู้นำและยุคดิจิทัล ดังนี้

1) **ความหมายของยุคดิจิทัล** ยุคดิจิทัล (Digital age)² คือ ยุคของอิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีที่มีความรวดเร็วในการสื่อสาร การส่งผ่านข้อมูลความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมไม่ว่าจะเป็น ข่าวสาร ภาพ หรือวิดีโอ ที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้อย่างรวดเร็วทุกที่และทุกเวลา ส่วนลักษณะของยุคดิจิทัล (Characteristics of Digital age) ได้ปฏิวัติวงการศึกษามาก นักเรียนสามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้อย่างไม่จำกัดผ่านอินเทอร์เน็ต ครูสามารถใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างสรรค์สื่อการสอนที่น่าสนใจและมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม การใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพต้องอาศัยทักษะในการคัดกรองข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลที่ถูกต้อง

ลักษณะของยุคดิจิทัลที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1.1) ความรวดเร็วในการสื่อสารไม่ว่าจะเป็นการจัดเก็บ หรือการเข้าถึงแหล่งข้อมูลข่าวสารความรู้ต่าง ๆ

1.2) การใช้เทคโนโลยีการสื่อสารที่ไม่มีขอบเขตหรือข้อจำกัด ในเรื่องเวลาหรือสถานที่ ทำให้สามารถเข้าถึง รับรู้ และเรียนรู้ ได้ทุกที่และทุกเวลาตามต้องการ

1.3) การใช้เทคโนโลยีมาบูรณาการเชื่อมโยงเครือข่ายต่าง ๆ ให้ทุกคนสามารถจัดเก็บข้อมูล ใช้พัฒนาความรู้ เผยแพร่และแบ่งปันความรู้ได้อย่างทั่วถึง

2) **ความหมายของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล** ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership)³ หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้นำแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการจัดการ กระบวนการจัดการในยุคดิจิทัลที่ผู้นำมีอิทธิพลต่อผู้ตาม ปฏิสัมพันธ์ที่ผู้นำและผู้ตามมีต่อกันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีทั้งสองฝ่าย ใช้เทคโนโลยีในการติดต่อประสานงานกัน กล่าวคือ ผู้นำที่ประสบความสำเร็จในยุคดิจิทัล คือ ผู้ที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้ตาม ให้

2. กะรัต ทองใสพร และคณะ, “ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล”, *วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร*, ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2566), 261–263.

3. นุช สัตถาฉัตรมงคล และอรธพล ธรรมไพบุลย์, “ผู้นำการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน”, *วารสาร ธุรกิจปริทัศน์*, ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2559), 171.

เห็นถึงวิสัยทัศน์ร่วมกัน และนำพาทีมไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ การใช้เทคโนโลยีในการทำงานร่วมกันไม่เพียงแต่เพิ่มประสิทธิภาพ แต่ยังช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้นำและผู้ตาม ผู้นำควรเป็นโค้ชที่คอยให้คำแนะนำและสนับสนุนผู้ตาม เพื่อให้ผู้ตามสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มที่

กล่าวโดยสรุป การเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัลนั้นต้องการมากกว่าแค่ความรู้และทักษะทางเทคโนโลยี แต่ยังต้องการความสามารถในการสร้างแรงบันดาลใจ สร้างความเชื่อมั่น และพัฒนาความสัมพันธ์กับผู้ตามอีกด้วย

2.2 ความแตกต่างหลักระหว่างภาวะผู้นำในยุคดิจิทัลและภาวะผู้นำทั่วไป

ความแตกต่างหลักระหว่างภาวะผู้นำในยุคดิจิทัลและภาวะผู้นำทั่วไปมีอยู่ 3 อย่าง ได้แก่

1) **ทิศทางในยุคดิจิทัล** นอกจากเป็นทิศทางที่จะต้องถูกพิจารณาและพัฒนาอย่างต่อเนื่องแล้ว ผู้นำจำเป็นที่จะต้องลงมือทำเอง อาจจะเป็นการเรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ด้วยตัวเองหรือลงมือสนับสนุนหรือร่วมมือช่วยพนักงานให้องค์กรสามารถขับเคลื่อนไปในยุคดิจิทัลได้อย่างต่อเนื่อง

2) **ความเร็วในการเปลี่ยนแปลง** ความเร็วในการเปลี่ยนแปลงก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้หลายองค์กรไม่สามารถปรับตัวเข้ากับยุคดิจิทัลได้ ผู้นำในยุคดิจิทัลต้องรู้จักวิธีปรับตัวพัฒนาองค์กรตลอดเวลา ในทางปฏิบัตินั้นก็ต้องตอบโจทย์ให้ได้ว่าจะทำอะไรให้องค์กรเปลี่ยนแปลงได้ด้วยค่าใช้จ่ายที่น้อยที่สุด

3) **การเตรียมพร้อมและการตอบโต้** เนื่องจากว่าเทคโนโลยีใหม่เกิดขึ้นได้เร็วมาก ผู้นำในยุคดิจิทัลต้องเตรียมตัว เตรียมพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงและพัฒนาเสมอ การรอให้เทคโนโลยีใหม่เกิดขึ้นเองแล้วค่อยปรับตัวภายหลัง แปลว่าองค์กรอาจจะเสียโอกาสในการทำธุรกิจ และเพิ่มความเสี่ยงที่จะโดนคู่แข่งแย่งตลาดไปด้วย เทคโนโลยีใหม่ ๆ แทน การปรับตัวหลังจากที่โดนแย่งความได้เปรียบทางเทคโนโลยีไปแล้วนั้นสามารถทำได้ยากมากแน่นอนว่า ‘ทักษะดิจิทัล’ ก็เป็นสิ่งที่จำเป็นเหมือนกัน เช่นการเรียนรู้จักเครื่องมือการตลาดใหม่ ๆ การรู้จักโปรแกรมเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน หรือการเรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อผลิตภัณฑ์ให้ดีขึ้น บางองค์กรอาจจะผลักดันส่วนนี้ด้วย

การจ้าง Chief Technology Officer who Information Officer แต่อย่างไรก็ตาม ผู้นำคนอื่นอย่าง CEO COO หรือแม้แต่ CFO ก็ต้องสามารถตามเทคโนโลยีใหม่ให้ทันด้วย ถึงแม้ทิศทางการพัฒนาองค์กรจะเปลี่ยนไป วิธีการบริหารองค์กรก็ควรจะเหมือนเดิม เช่นการเพิ่มทักษะให้พนักงาน การที่ผู้บริหารลงมาดูแลการเปลี่ยนแปลงเอง และการปรับวัฒนธรรมองค์กรให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลง⁴

2.3 องค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามแนวทางของ Bass⁵

องค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามแนวทางของ Bass ได้กำหนดองค์ประกอบของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงไว้ 4 องค์ประกอบ ที่เรียกว่า The Four I's คือ

1) การสร้างแรงบันดาลใจ (Inspiration Motivation: IM) ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า การที่ผู้นำจะประพัตติในทางที่จิตใจให้เกิดแรงบันดาลใจกับผู้ตามในการหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับดิจิทัล โดยการสร้างแรงจูงใจภายใน การให้ความหมายและท้าทายในเรื่องงานของผู้ตาม ผู้นำจะกระตุ้นจิตวิญญาณของทีม (Team Spirit) ให้มีชีวิตชีวามีการแสดงออกซึ่งความกระตือรือร้น โดยการสร้างเจตคติที่ดีและการคิดในแง่บวก ผู้นำจะทำให้ผู้ตามสัมผัสกับภาพที่งดงามของอนาคตของเทคโนโลยีทางการศึกษา ผู้นำที่ยอดเยี่ยมคือผู้ที่สามารถจุดประกายความคิดสร้างสรรค์และปลดปล่อยศักยภาพของผู้ตาม การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นกุญแจสำคัญในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง การลงทุนในการพัฒนาทักษะดิจิทัลคือการลงทุนในอนาคตขององค์กร มีการใช้ประโยคตัวอย่างที่ว่า

“การทำงานของพวกคุณมีความสำคัญต่อความสำเร็จขององค์กร”

“ผมเชื่อมั่นว่าทุกคนมีความสามารถในการพัฒนาตนเองได้อย่างไม่มีขีดจำกัด”

“ผมต้องการให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ต่อองค์กรของเรา”

4. น.ท.หญิง แกมมณี พุทธินิม, ภาวะผู้นำกับการบริหารในยุคดิจิทัล, ออนไลน์, https://saoc.rtaf.mi.th/images/documents/articles/2565/teacher_65/9.66gamanee.pdf. [1 พฤศจิกายน 2567].

5. Businessballs, *The Four Elements of Transformational Leadership*, ออนไลน์, <https://www.businessballs.com/leadership-styles/four-is-transformational-leadership/>. [1 พฤศจิกายน 2567].

การสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้ตามเป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลาและความพยายาม ผู้นำต้องมีความเข้าใจในความต้องการและความคาดหวังของผู้ตาม ต้องอดทนแน่วแน่ และต้องมีความสามารถในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการพัฒนา

โดยสรุป การสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้ตามเป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลาและความพยายาม ผู้นำต้องมีความเข้าใจในความต้องการและความคาดหวังของผู้ตาม และต้องมีความสามารถในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการพัฒนา กล่าวโดยสรุป การสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้ตามในการเรียนรู้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลาและความพยายาม ผู้นำต้องมีความเข้าใจในความต้องการและความคาดหวังของผู้ตาม และต้องมีความสามารถในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการพัฒนา

2) การกระตุ้นให้เกิดเชาว์ปัญญา (Intellectual Stimulation: IS) ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า การที่ผู้นำมีการกระตุ้นผู้ตามให้ตระหนักถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหน่วยงาน ทำให้ผู้ตามมีความต้องการหาแนวทางใหม่มาแก้ ปัญหาในหน่วยงาน เพื่อหาข้อสรุปใหม่ที่ดีกว่าเดิม เพื่อทำให้เกิดสิ่งใหม่และสร้างสรรค์ โดยผู้นำมีการคิดและแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มีการตั้งสมมติฐาน การเปลี่ยนกรอบ (Reframing) การมองปัญหา และการเผชิญกับสถานการณ์เก่า ๆ ด้วยวิถีทางแบบใหม่ ๆ ผู้นำที่ยอดเยี่ยมคือผู้ที่สามารถจุดประกายความคิดสร้างสรรค์และปลดปล่อยศักยภาพของผู้ตาม การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ต้องเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นกุญแจสำคัญในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงและการลงทุนในการพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาคือการลงทุนในอนาคตขององค์กร

กล่าวโดยสรุป จะต้องมีการกระตุ้นให้ผู้ตามคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหาเป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลาและความพยายาม ผู้นำต้องมีความเข้าใจในความต้องการและความคาดหวังของผู้ตาม และต้องมีความสามารถในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการพัฒนา

3) ด้านการสร้างบารมี (Idealized Influence: II) ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า การที่ผู้นำประพฤติตัวเป็นแบบอย่างหรือเป็นโมเดลสำหรับผู้ตาม ผู้นำจะเป็นที่ยกย่องเคารพ นับถือ ศรัทธา ไว้วางใจและทำให้ผู้ตามเกิดความภาคภูมิใจ เมื่อได้ร่วมงานกัน

ผู้ตามจะพยายามประพฤติตามผู้นำและต้องการเลียนแบบผู้นำของเขา สิ่ง que ผู้นำต้องปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงคุณลักษณะนี้คือ ผู้นำจะต้องมีวิสัยทัศน์ และสามารถถ่ายทอดไปยังผู้ตาม ผู้นำที่เป็นแบบอย่างคือผู้ที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้ตาม ให้เห็นถึงวิสัยทัศน์ร่วมกัน และนำพาทีมไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ การเป็นผู้นำที่เป็นแบบอย่างไม่ใช่แค่การพูด แต่ต้องแสดงให้เห็นถึงการกระทำ ผู้นำที่เป็นแบบอย่างสามารถสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่แข็งแกร่ง และส่งผลให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การที่ผู้นำประพฤติตัวเป็นแบบอย่าง น่าเคารพนับถือ และทำให้ผู้ตามเกิดความภาคภูมิใจเมื่อร่วมงานกัน คุณลักษณะของผู้นำ คือ มีวิสัยทัศน์และสามารถถ่ายทอดไปยังผู้ตาม สามารถควบคุมอารมณ์ได้ในสถานการณ์วิกฤต ประพฤติตนเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม มีความเฉลียวฉลาด มีความตั้งใจ เชื่อมมั่นในตนเองมีความแน่วแน่มั่นในอุดมการณ์ และต้องมีบทบาทของผู้นำในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง จะต้องมิดังต่อไปนี้คือ

3.1) กำหนดวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ให้ได้ตามเป้าหมาย

3.2) สร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการเรียนรู้แก่บุคลากรภายในและเด็กในสถานศึกษา

3.3) พัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง

3.4) ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีในชั้นเรียน

3.5) สร้างเครือข่ายความร่วมมือ

กล่าวโดยสรุป การเป็นผู้นำที่เป็นแบบอย่างเป็นคุณสมบัติที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับผู้นำในทุกระดับ ผู้นำที่เป็นแบบอย่างสามารถสร้างแรงบันดาลใจ สร้างความเชื่อมั่น และนำพาทีมไปสู่ความสำเร็จได้

4) การคำนึงถึงปัจเจกบุคคล (Individualized Consideration: IC) คือ ผู้นำจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลในฐานะเป็นผู้นำให้การดูแลเอาใจใส่ผู้ตามเป็นรายบุคคล และทำให้ผู้ตามรู้สึกมีคุณค่าและมีความสำคัญผู้นำจะเป็นที่ปรึกษาเพื่อการพัฒนาผู้ตามโดยจะเอาใจใส่ในด้านความต้องการของปัจเจกบุคคล เพื่อความสัมฤทธิ์และเติบโตของแต่ละคน

4.1) เจาะลึกเทคนิคการดูแลเอาใจใส่ผู้ตามเป็นรายบุคคล: มีการสื่อสารแบบส่วนตัวและมีการจัดสรรเวลาในการพูดคุยกับผู้ตามแต่ละคนเป็นการส่วนตัว เพื่อ

ทำความเข้าใจความต้องการและปัญหาที่พวกเขาเผชิญ โดย

การให้ Feedback: ให้ผลตอบรับที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ตามอย่างสม่ำเสมอ ทั้งในด้านที่ทำได้ดีและด้านที่ต้องปรับปรุง

การมอบหมายงานที่เหมาะสม: มอบหมายงานที่ท้าทายและสอดคล้องกับความสามารถของแต่ละบุคคล

การให้ออกาสในการเติบโต: สนับสนุนให้ผู้ตามเข้าร่วมกิจกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาตนเอง เช่น การอบรมสัมมนา หรือการศึกษาต่อ

4.2) การสร้างความสัมพันธ์ที่ไว้วางใจ:

การสร้างความน่าเชื่อถือ: แสดงให้เห็นถึงความจริงใจและความน่าเชื่อถือในการทำงาน

การรักษาความสม่ำเสมอ: รักษาความสม่ำเสมอในการปฏิบัติต่อผู้ตามทุกคน
การเปิดใจรับฟัง: เปิดใจรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้ตามอย่างจริงใจ

4.3) การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการพัฒนา:

ส่งเสริมการเรียนรู้: สร้างสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนให้ผู้ตามได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง

ส่งเสริมการทำงานเป็นทีม: สร้างทีมที่มีความหลากหลายทางความคิด เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ ๆ

ให้ความสำคัญกับความหลากหลาย: ให้ความสำคัญกับความแตกต่างของแต่ละบุคคล และสร้างบรรยากาศที่เปิดกว้าง

4.4) การใช้เครื่องมือและเทคโนโลยี:

ใช้เครื่องมือดิจิทัล: ใช้เครื่องมือดิจิทัล เช่น โปรแกรมสำรวจความคิดเห็น แพลตฟอร์มการเรียนรู้ หรือเครื่องมือวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อสนับสนุนการดูแลเอาใจใส่ผู้ตาม

นำเสนอข้อมูลเชิงวิทยาศาสตร์: นำเสนอข้อมูลเชิงวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับความสำคัญของการพัฒนาบุคลากร เพื่อสร้างความตระหนักรู้

4.5) การเชื่อมโยงกับเป้าหมายส่วนบุคคล:

ช่วยให้ผู้ตามเห็นภาพความสำเร็จ: ช่วยให้ผู้ตามเห็นภาพว่าการทำงานของ

พวกเขาจะนำไปสู่ความสำเร็จในระดับส่วนบุคคลอย่างไร เช่น การเติบโตในหน้าที่ การงาน การได้รับการยอมรับ หรือการพัฒนาตนเอง

เน้นย้ำถึงคุณค่าของงาน: ทำให้ผู้ตามรู้สึกว่าการงานของพวกเขามีความสำคัญ และสร้างผลกระทบต่อผู้อื่น

มีการใช้ประโยคตัวอย่างที่ว่า:

“ผมเชื่อมั่นในศักยภาพของทุกคน และพร้อมที่จะสนับสนุนให้ทุกท่านได้เติบโตอย่างเต็มที่”

“ความคิดเห็นของทุกคนมีความสำคัญต่อพวกเราเสมอ”

“องค์กรนี้เป็นบ้านหลังที่สองของพวกคุณนะ เรามาช่วยกันพัฒนามันเถอะ”

กล่าวโดยสรุป การดูแลเอาใจใส่ผู้ตามเป็นรายบุคคลเป็นกุญแจสำคัญในการสร้างทีมงานที่แข็งแกร่งและมีประสิทธิภาพ ผู้นำที่สามารถทำได้ดีในด้านนี้จะสามารถสร้างแรงบันดาลใจและสร้างความผูกพันกับผู้ตามได้อย่างยาวนาน และโดยภาพรวมจากทุกข้อสามารถสรุปได้ 5 ประการ คือ

1) Identify individual strengths and weaknesses ระบุจุดแข็งและจุดอ่อนของแต่ละบุคคล

2) Develop an inspiring vision for the future พัฒนาวิสัยทัศน์ที่สร้างแรงบันดาลใจสำหรับอนาคต

3) Motivate everyone to buy into the vision กระตุ้นให้ทุกคนยอมรับหรือร่วมมือกับวิสัยทัศน์

4) Manage and involve yourself in delivery บริหารจัดการและมีส่วนร่วมในการส่งมอบงาน

5) Reinforce your relationships with the team: trust, loyalty เสริมสร้างความสัมพันธ์กับทีม: เรื่องความไว้วางใจ และความภักดี

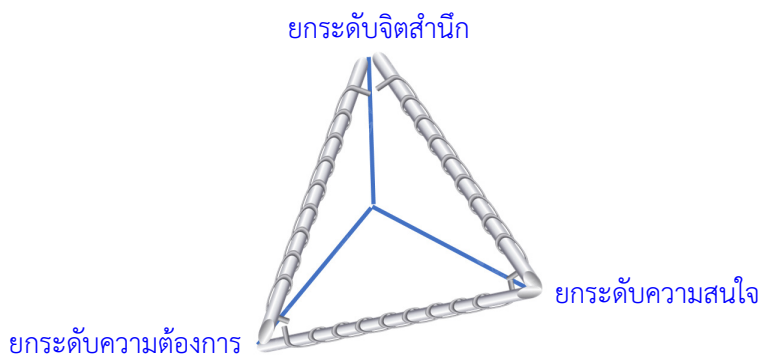
3. ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล

3.1 พัฒนาแรงจูงใจ

ผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล จำเป็นต้องมีทักษะการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง

(Transformational Leaders) พัฒนาแรงจูงใจ(motivation) ให้ผู้ตามปฏิบัติงานได้
เกินความคาดหวังไว้เดิม 3 วิธี⁶ ดังนี้

- 1) โดยการยกระดับความตระหนักรู้ (Awareness) ของผู้ตามให้เห็นความสำคัญ
และคุณค่าของเป้าหมายที่ระบุไว้แล้วอย่างชัดเจน และแนวทางการไปถึงเป้าหมายนั้น
- 2) โดยการทำให้ผู้ตามไปเกินไปไกลเกินกว่าความสนใจของตนในปัจจุบัน ให้ผู้
ตามมีความสนใจระดับสูงขึ้นเพื่อเห็นแก่หมู่คณะและองค์การโดยรวม
- 3) โดยยกระดับความต้องการผู้ตามสูงขึ้นถึงขั้นสัจการแห่งตน
ดังภาพประกอบ ต่อไปนี้

ภาพที่ 1 ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการสร้างแรงจูงใจผู้ตามของ Brass

3.2 ความกล้าในการเปลี่ยนแปลง

ผู้นำการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัลควรจะมี ความกล้าในการเปลี่ยนแปลง 3 อย่าง คือ

- 1) ตัดสินใจด้วยข้อมูลดิจิทัล (Data driven decision making) ยุคดิจิทัล
ทำให้องค์กรสามารถเข้าสู่ข้อมูลได้เยอะมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลสถานศึกษา
ข้อมูลผู้ใช้งาน หรือข้อมูลการทำงานของพนักงาน ผู้นำในยุคดิจิทัลต้องสามารถเข้า
ถึงข้อมูลได้ทุกส่วนและนำข้อมูลส่วนนี้มาใช้งานให้เกิดประโยชน์ สร้างโอกาสให้กับ
สถานศึกษาได้จริง

6. สุนทร โคตรบรรเทา, การบริหาร การศึกษา หลักการและทฤษฎี (ฉบับปรับปรุง), (กรุงเทพฯ:
ปัญญาชน, 2560), หน้า 117.

2) **ทดสอบ ทดลอง (Experiment)** หากข้อมูลถือว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในยุคดิจิทัล “การทดสอบ ทดลอง” ก็คือวิธีหาข้อมูลที่ทุกองค์กรต้องให้ความสำคัญเช่นกัน เป็นที่รู้กันอยู่ว่าการทำธุรกิจหลายครั้งต้องตัดสินใจในสิ่งที่ไม่เคยทำมาก่อน แต่ผู้นำในยุคดิจิทัลต้องสามารถหาข้อมูลที่ไม่เคยมีมาก่อนได้ด้วย และการหาข้อมูลเข้ามาในรูปแบบของการทดสอบ-ทดลอง โดยความท้าทายก็คือการหาข้อมูลที่ชัดเจนที่สุดด้วยค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด

3) **การบริหารบุคลากรในยุคดิจิทัล** การเปลี่ยนองค์กรให้สามารถรองรับ ‘การทดสอบ ทดลอง’ ได้มากขึ้น องค์กรจำเป็นที่จะต้องปรับวัฒนธรรมและวิธีการบริหาร หมายความว่ากระบวนการหลาย ๆ อย่างที่องค์กรทำเพราะง่าย ประหยัดค่าใช้จ่าย ประหยัดเวลา องค์กรก็ต้องกลับมาพิจารณาอีกรอบว่ากระบวนการเหล่านี้มีความเหมาะสมหรือไม่ แลว่าองค์กรต้องสนับสนุนให้พนักงานกล้าที่จะทำอะไรที่แตกต่าง กล้าที่จะใช้ความคิดสร้างสรรค์ เพื่อให้ทุกส่วนขององค์กรสามารถถูกทดสอบ ทดลองได้ เพื่อสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ เทคโนโลยีและ ‘คนรุ่นใหม่’ เป็นสองสิ่งที่ถูกนำมาเชื่อมโยงกันมากขึ้น หลายองค์กรผลักดันให้มีการพัฒนาเทคโนโลยีด้วยการจ้างคนรุ่นใหม่เยอะขึ้น แต่องค์กรที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้อย่างแท้จริงก็คือองค์กรที่พนักงานทุกคน ทุกรุ่น ทุกแผนก และทุกอายุ สามารถปรับเปลี่ยนไปด้วยกัน

กล่าวโดยสรุปคุณสมบัติของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล ได้แก่

- 1) มีวิสัยทัศน์
- 2) มีความสามารถในการปรับตัว
- 3) มีความรู้ความเข้าใจในเทคโนโลยี
- 4) มีทักษะในการสื่อสาร
- 5) มีความสามารถในการสร้างแรงบันดาลใจ
- 6) มีความสามารถในการสร้างความร่วมมือ

ผู้บริหารสถานศึกษาจะมีภาวะผู้นำในยุคดิจิทัล ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องสามารถสร้างแรงบันดาลใจ สามารถนำการพัฒนา และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี โดยการแลกเปลี่ยนหรือถ่ายทอดวิสัยทัศน์ ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับการบูรณาการเทคโนโลยีเพื่อยกระดับความเป็นเลิศและสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงในองค์กร เพื่อสร้างองค์กรให้มี

ความพร้อมด้านเทคโนโลยีและมุ่งมั่นที่จะพัฒนาสถานศึกษาให้สามารถสร้างสภาพแวดล้อมและนวัตกรรมใหม่เพื่อการเรียนรู้ทางเทคโนโลยีได้ อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการที่ผู้บริหารจะต้องมีภาวะผู้นำในยุคดิจิทัล ผู้บริหารทุกองค์กรจำเป็นต้องตระหนักรู้เท่าทันถึงเทคโนโลยี ซึ่งเป็นตัวกระตุ้นการเปลี่ยนแปลงสำคัญในทุกองค์กร จากแนวคิดการขับเคลื่อนทักษะที่ผู้นำในยุคดิจิทัลต้องมีก็คือ สามารถนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาสร้างความโดดเด่นแบบแตกต่าง และมีวิสัยทัศน์ในการใช้ข้อมูลให้เกิดประโยชน์มีประสิทธิภาพสูงสุด

4. ปธาน 4

ปธาน 4 หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สัมมปธาน 4 เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่แสดงถึงความเพียร ความพยายามในเรื่อง 4 ประการ⁷ คือ เพียรระวังหรือการป้องกันไม่ให้สูญหาย เพียรละหรือการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม เพียรเจริญหรือการพัฒนาให้มีความสอดคล้องกับยุคสมัย และเพียรรักษาหรือการรักษาให้คงอยู่ โดยเป็นความเพียรที่ต่อเนื่องไม่ลดละ ความเพียรที่ทำไปอย่างครั้ง ๆ กลาง ๆ ทำแล้วหยุดทำไม่เรียกว่า ปธาน ความเพียรที่ทำอย่างต่อเนื่องเท่านั้นจึงเรียกว่า ปธาน ความเพียรมีอยู่ในหมวดธรรมหลายหมวด เช่น

1) นาย ธมโม กุสิตสส อပ္ภุสิตสสติสสาย ธมโม⁸ นี่เป็นธรรมของบุคคลผู้ปรารถนาความเพียร ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้เกียจคร้าน.⁹

2) อปปฏิภาณ ปทเพยยาถ กามํ ตโจ นหารุ จ อญฺฐิ จ อวลิสฺสตุ สรีเร อปฺสฺสตุ มลฺโลหิตํ ยนฺตํ ปุริสฺตถาเมเน ปุริสฺวิเรน ปุริสปรทุกเมเน ปตฺตพฺพนํ ตํ อปาปฺนิตฺวา วิริยสฺส สณฺฐานํ ภาวิสฺสตีติ¹⁰ เราเริ่มตั้งความเพียรไม่ย่อหย่อนว่า “จะเหลืออยู่แต่

7. พระครูพิจิตรวรเวท (มานัส ภารยท) และพระมหาสุเมฆ สมภาติโต, “การประยุกต์ใช้หลักสัมมปธานเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาติ”, *วารสารวิจัยวิชาการ*, ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2565), 279.

8. อ.อ.อ.อ. 23/120/232 (บาลี.สยามรัฐ)

9. อ.อ.อ.อ. 23/30/279 (ไทย.มจร)

10. อ.อ.อ. 20/251/64 (บาลี.สยามรัฐ)

หนัง เอ็นและกระดูกก็ตามที เนื้อและเลือดในสรีระจงเหือดแห้งไปเถิด ยังไม่บรรลุลผลที่พึงบรรลุด้วยเรี่ยวแรงของบุรุษ ด้วยความเพียรของบุรุษ ด้วยความบากบั่นของบุรุษแล้ว จักไม่หยุดความเพียร”.¹¹

(3) **อนโณ ญาตินิ โหติ เทวานํ ปิตุนญจ โส**
 กัม ปุริสกิจจานิ น จ ปจฺฉานุตฺตปติ¹²

บุคคลผู้ทำหน้าที่ของลูกผู้ชายอยู่ จะไม่ถูกหมุ่ญาติ เทวดา และพรหมทั้งหลายนิทา ทั้งจะไม่เดือดร้อนในภายหลัง¹³

ปธาน (ความเพียร)¹⁴ 4 คือ 1. สังวรปธาน 2. ปหานปธาน 3. ภavanaปธาน 4. อนรักขนาปธาน

1) **สังวรปธาน** สร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิตมุ่งมั่นเพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น

2) **ปหานปธาน** สร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความเพียร ประคอง จิตมุ่งมั่นเพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

3) **ภavanaปธาน** สร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิตมุ่งมั่นเพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น

4) **อนรักขนาปธาน** สร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิตมุ่งมั่นเพื่อความดำรงอยู่ ไม่เสื่อมหาย ภิญโญภาพ ใพบูลย์ เจริญเต็มที่แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

สรุปแสดงปธาน 4 พร้อมคำอธิบายและคำย่อตั้งในตารางที่ 1

11. อัง.ทุก. 20/5/61 (ไทย.มจร)

12. ขุ.ชา.ม. 28/445/166 (บาลี.สยามรัฐ)

13. ขุ.ชา.ม. 28/126/203 (ไทย.มจร)

14. อัง.จตุกก. 21/69/113 (ไทย.มจร)

ตารางที่ 1 แสดงปธาน 4 พร้อมคำอธิบายและคำย่อ

ปธาน	คำอธิบาย	คำย่อ
สังวรปธาน	เพียรเพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น	ป้องกัน (Protec)
ปหานปธาน	เพียรเพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว	กำจัด (Clear)
ภาวนาปธาน	เพียรเพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น	สร้างใหม่ (Build)
อนุรักษนาปธาน	เพียรเพื่อความเจริญยิ่งขึ้นแห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว	พัฒนา (Develop)

5. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหาร
สถานศึกษาในยุคดิจิทัลกับปธาน 4 ในพระพุทธศาสนา

- 1) **สังวรปธาน** ความเพียรในการสร้างแรงบันดาลใจในการป้องกันรักษาองค์กร
การสร้างที่น่าเชื่อถือ รักษาความสม่ำเสมอ
- 2) **ปหานปธาน** ความเพียรในการกำจัดปัญหาเก่า ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการ
พัฒนาด้วยเทคโนโลยีทั้งทางด้านความคิดเห็นและกระทำที่ขัดต่อการพัฒนา
- 3) **ภาวนาปธาน** ความเพียรในการสร้างสิ่งใหม่ ๆ กระตุ้นให้เกิดชาวปัญญา
ทดสอบ ทดลอง บริหารบุคลากรและตัดสินใจด้วยข้อมูลดิจิทัล
- 4) **อนุรักษนาปธาน** ความเพียรในการพัฒนาระดับจิตสำนึก ความต้องการ
และความสนใจของผู้เรียน ให้เกิดการสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ แก่องค์กร
สรุปเป็นแผนภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 2 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างปธาน 4 กับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง
ของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล

6. สรุป

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษายุคดิจิทัลเมื่อบูรณาการกับ ปธาน 4 ในสังวรปธานจะต้องสร้างความน่าเชื่อถือและรักษาระดับความสม่ำเสมอ เพื่อป้องกันอันตรายอันจะเกิดขึ้นแก่สถาบันการศึกษา ในปธานปธานคือการกำจัด ปัญหาเก่า ๆ ที่มักจะเกิดขึ้นให้หายไป ในภาวนาปธาน ต้องกระตุ้นให้เกิดปัญญา การตัดสินใจที่ได้ทำการทดสอบและทดลองมาแล้ว และสุดท้ายอนุรักษนาปธาน คือ การพัฒนา ยกระดับจิตสำนึก ความต้องการ และความสนใจของครูและนักเรียน ซึ่งจะทำให้ห้องศรัทธาศึกษาเกิดผลประโยชน์อันสูงสุดในการแก้ไขปัญหาอันเป็นจุดด้อย และเสริมจุดเด่นให้เดินหน้าต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กระรัต ทองใสพร และคณะ. “ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล”. *วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร*. ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (เมษายน–มิถุนายน 2566). 261–270.
- นุช สัทธาฉัตรมงคล และอรรถพล ธรรมไพบูลย์. “ผู้นำการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน”. *วารสารธุรกิจปริทัศน์*. ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (มกราคม–มิถุนายน 2559). 167–182.
- น.ท.หญิง แกมมณี พุทธนิยม. *ภาวะผู้นำกับการบริหารในยุคดิจิทัล*. ออนไลน์. <https://saoc.rtaf.mi.th/images/documents/articles/2565/teacher%2065/9.66%20gamanee.pdf>. [1 พฤศจิกายน 2567].
- พระครูพิจิตรวรเวท (มานัส มารยาท) และพระมหาสุเมฆ สมานิตโต. “การประยุกต์ใช้หลักสัมมปปธานเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาติ”. *วารสารวิจัยวิชาการ*. ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม–กุมภาพันธ์ 2565). 273–284.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐเตปิฎก*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552.
- วิชัย วงศ์ไชย. *การออกแบบและเทคโนโลยี*. ออนไลน์. <https://sites.google.com/obec.moe.go.th/dlm1>. [1 พฤศจิกายน 2567].
- สุนทร โคตรบรรเทา. *การบริหารการศึกษา หลักการและทฤษฎี (ฉบับปรับปรุง)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ปัญญาชน, 2560.
- Businessballs. *The Four Elements of Transformational Leadership*. ออนไลน์. <https://www.businessballs.com/leadership-styles/four-is-transformational-leadership/>. [1 พฤศจิกายน 2567].

ทิศ 6: การประยุกต์กับแนวคิดระบบและแผนพัฒนา การศึกษาขั้นพื้นฐาน

Six Directions: Application with Systems Thinking and the Basic Education Development Plan

พระมหาบันเจตร ธิรจิตโต

Phramaha Banjet Thiracitto

นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Degree of Doctor of Education, Buddhist Educational Administration,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Email: phramahabanjet@gmail.com

ตอบรับบทความ (Received) : 13 พฤศจิกายน 2567

เริ่มแก้ไขบทความ (Revised) : 26 พฤศจิกายน 2567

รับบทความตีพิมพ์ (Accepted) : 11 ธันวาคม 2567

เผยแพร่ออนไลน์ (Available Online) : 21 ธันวาคม 2567

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาความสัมพันธ์ทางสังคมตามทิศ 6 ในพระพุทธศาสนา 2. บูรณาการทิศ 6 กับแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานด้านกระบวนการและหน้าที่ด้วยแนวคิดเชิงระบบ โดยมุ่งศึกษาการนำหลักธรรม คือ ทิศ 6 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เน้นความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล 6 ประเภท ประกอบด้วย บิดามารดา ครู อาจารย์ ผู้ปกครอง มิตรสหาย ผู้ที่ต่ำกว่า และพระสงฆ์ มาประยุกต์กับแนวคิดเชิงระบบและแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้เกิดการศึกษาพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน สร้างบุคลากรของชาติให้เป็นคนเก่ง คนดี มีความสุข แก่สังคมอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า

1. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเปรียบเสมือนเข็มทิศนำทางชีวิตของมนุษย์ให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องและมีความสุขอย่างแท้จริง เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ทั้งในด้านการพัฒนาจิตใจ การพัฒนาความสัมพันธ์ของคนในสังคม การพัฒนาปัญญา และการบรรลุความสุขที่แท้จริงอีกด้วย

2. การให้การศึกษากลายเป็นพื้นฐานของการพัฒนาคนและนำพาสู่การพัฒนาประเทศชาติ แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน (พ.ศ. 2566–2570) ถือเป็นโรดแมปสำคัญในการปฏิรูปและพัฒนาการศึกษาของประเทศไทยให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคดิจิทัล และเป็นเครื่องมือที่จะช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศไทยให้มีคุณภาพ มุ่งหวังให้เยาวชนไทยเป็นคนดี คนเก่ง มีความสุข เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และจะเป็นกำลังในการพัฒนาประเทศชาติ การนำทิศ 6 ไปประยุกต์ใช้ใน 1) ครอบครัว เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพ่อแม่ ลูก และสมาชิกในครอบครัว 2) โรงเรียน เป็นการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาเด็ก 3) ในชุมชน เป็นการสร้างความสามัคคีในชุมชน 4) องค์กร เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเพื่อนร่วมงาน เมื่อนำมาเชื่อมโยงระหว่างทิศ 6 กับแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า ทิศ 6 มีความสอดคล้องและสนับสนุนเป้าหมายของแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานหลายประการ ได้แก่ 1) การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี เน้นการสร้างความสัมพันธ์อันดี การมีเมตตา และการเคารพซึ่งกันและกัน 2) การสร้าง

ความเสมอภาค สอนให้เราให้ความเคารพต่อทุกคน ไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่ เด็ก หรือผู้ที่มีสถานะแตกต่างกัน 3) การพัฒนาทักษะชีวิต ช่วยพัฒนาทักษะชีวิตต่าง ๆ เช่น การสื่อสาร การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการควบคุมอารมณ์ 4) การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม เป็นพื้นฐานของการสร้างคนดี มีคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกที่ดีต่อสังคม สรุปได้ว่า ทศ 6 เป็นหลักธรรมที่สำคัญและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน ไปจนถึงระดับชาติ การส่งเสริมให้คนในสังคมได้เรียนรู้และปฏิบัติตามหลักทศ 6 จะช่วยสร้างสังคมที่สงบสุข มีความสุข และพัฒนาอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ทศ 6 แนวคิดระบบ การศึกษาขั้นพื้นฐาน แผนพัฒนาการศึกษา

Abstract

This article aims to: 1. Study the social relationships according to the Six Directions in Buddhism. 2. Integrate the Six Directions with the Basic Education Development Plan in terms of process and function through a systems thinking approach. The focus is on applying the Buddhist principles of the Six Directions, which emphasize good relationships between six types of individuals: parents, teachers, leaders, friends, subordinates, and monks. These principles are to be integrated with systems thinking and the Basic Education Development Plan to enhance the learning process, develop human resources, and build a sustainable society of skilled, good, and happy individuals.

1. The principles of Buddhism can be compared to a compass that guides the life of human beings to follow the right path and attain true happiness. They serve as an important tool in developing human potential in various aspects: mental development, fostering relationships within society, cultivating wisdom, and achieving true happiness.

2. Education, as the foundation of human development, leads to the progress of the nation. The 2023-2027 Basic Education Development Plan is an important roadmap for reforming and advancing education in Thailand, aiming to keep up with the changes of the digital age. It also serves as a tool to drive the development of Thailand's human resources to be of high quality. The goal is for Thai youth to become good, skilled, and happy individuals, who will be fully developed human beings and contribute to the country's progress. The study found that the application of the Six Directions in different areas yields positive results: (1) In the family: It helps to create good relationships between parents, children, and family

members. (2) In schools: It fosters a learning environment that supports children's development. (3) In the community: It strengthens unity and solidarity within the community. (4) In organizations: It promotes good relationships among colleagues. When linking the Six Directions with the Basic Education Development Plan, it was found that the Six Directions align with and support several goals of the plan, including: (1) Developing students into good citizens: Emphasizing the importance of good relationships, compassion, and mutual respect. (2) Promoting equality: Teaching respect for all individuals, regardless of age, status, or differences. (3) Developing life skills: Helping to develop skills such as communication, problem-solving, teamwork, and emotional regulation. (4) Promoting ethics and morality: Building a foundation for creating good, virtuous people with strong moral values and social consciousness. In conclusion, the Six Directions is an essential principle that can be applied at every level, from the individual and family to the community and national level. Promoting the learning and practice of the Six Directions will help create a peaceful, happy, and sustainably developing society.

Keywords: Six Directions, Systems Thinking, Basic Education, Education Development Plan

1. บทนำ

ทรัพยากรบุคคลถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาใด ๆ ในโลก ในความหมายระดับประเทศ นอกเหนือจากทรัพยากรธรรมชาติแล้ว ทรัพยากรบุคคลมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน ประเทศญี่ปุ่นถือได้ว่าเป็นประเทศที่มีทรัพยากรจำกัดเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนประชากรอันหนาแน่นในประเทศ แต่ด้วยการให้ความสำคัญในการสร้างทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพ ทำให้ประเทศพัฒนาอยู่ในระดับแถวหน้าอย่างท้าทาย¹ เมื่อปี พ.ศ. 2550 ผู้เขียนได้มีโอกาสเดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจและไปศึกษาอยู่ที่ประเทศญี่ปุ่น จนถึงปี พ.ศ. 2567 จึงได้เดินทางกลับมายังประเทศไทยเพื่อมาศึกษาต่อ ในระหว่างที่ปฏิบัติศาสนกิจอยู่ที่นี่ ผู้เขียนได้สัมผัสถึงเอกลักษณ์ของคนญี่ปุ่น ที่เป็นคนอ่อนน้อม ถ่อมตน สุภาพ ขยัน ตรงต่อเวลา มีความอดทน พยายาม มีวินัยสูง มีประสิทธิภาพทั้งในด้านการเรียนและการทำงาน เป็นต้น ทำให้เกิดความสนใจว่าอะไรเป็นเหตุปัจจัยที่สำคัญในการหล่อหลอมคนญี่ปุ่นให้เป็นคนมีคุณภาพและเป็นไปได้ในทิศทางเดียวกัน ได้พบว่าประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน การปรับสภาพแวดล้อมทางการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนเป็นเรื่องที่สำคัญของประเทศ²

ในช่วงระหว่างปฏิบัติศาสนกิจอยู่ที่ประเทศญี่ปุ่น ผู้เขียนได้มีโอกาสติดตามข่าวเกี่ยวกับการพัฒนามาตรฐานการศึกษาในประเทศไทยเป็นระยะ และในระหว่างนั้นได้มีโอกาสกลับมาประเทศไทยทำให้ได้พบเห็นปัญหาหนึ่งที่เกิดขึ้นกับเด็ก ๆ ที่ผู้เขียนได้พบเจอรวมถึงสามเณรด้วย ปัญหานั้นคือ เด็กไทยบางส่วนอ่านหนังสือไม่ออกและเขียนไม่ถูก ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้นางสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ได้สำรวจพบเด็กไทยบางคน อ่านไม่ออก เขียนไม่ถูก ต่อเนื่องจากชั้นประถมศึกษา

1. ภาณี รูปสม, “การขัดเกลาทางสังคมของสถานศึกษาก่อนวันเรียนของญี่ปุ่น”, วารสารญี่ปุ่นศึกษา, ฉบับที่ 2, (ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต, 2543–2544), 77.
2. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, รายงานผลการศึกษาการพัฒนามาตรฐานการศึกษาของต่างประเทศ, (นนทบุรี: 21 เซ็นจูรี จำกัด, 2559), 74–91., สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, รายงานการศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาปฐมวัยของไทยและต่างประเทศกรณีศึกษาประเทศญี่ปุ่น สิงคโปร์ ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์, (กรุงเทพฯ: บริษัท พรักหวานกราฟฟิค จำกัด, 2563), 3–31.

จนถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 เป็นปัญหาที่ต้องเร่งแก้ไข³ นอกจากนี้ เฉลิมลาภ ทองอาจ กล่าวถึงปัญหานี้ว่า มีผู้เสนอแนะให้แก้ปัญหาด้วยการให้นักเรียนที่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้เรียนซ้ำชั้นจนกว่าจะผ่าน ข้อเสนอทำให้เกิดคำถามตามมาในทันทีว่า แนวทางดังกล่าวสามารถแก้ปัญหาได้จริงหรือไม่ เพราะเมื่อพิจารณาแล้วก็ไม่ต่างอะไรกับการผลักภาระให้นักเรียน แทนที่จะหันมาแก้ปัญหาในเรื่องหลักสูตร การสอนและวิธีการบริหารจัดการของสถานศึกษา ซึ่งบุคลากรทุกฝ่ายต่างหากที่ควรจะต้อง “รับผิดชอบ” และแสวงหาแนวทางที่ “ خوب ” คือ เป็นวิธีหรือแนวทางใหม่ที่ถูกต้องอย่างเร่งด่วน และไม่ผลักนักเรียนให้ตกลงไปจมซ้ำในวังวนของปัญหาเดิม⁴

ดังนั้นผู้เขียนมีความสนใจในเรื่องปัญหาการศึกษาขั้นพื้นฐานของไทย จึงได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน (พ.ศ. 2566 - 2570) ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้เห็นวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ และกลยุทธ์ที่จะใช้ในการพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมีความคิดเห็นว่าแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นแผนแบบอนาคตภาพที่ต้องใช้เวลาในการดำเนินการให้เป็นไปตามแผนนั้น ดังนั้นผู้เขียนจึงต้องการเสนอแนวคิดในการดำเนินการจากการทำตามแบบแผนอย่างเดียว แต่ควรต้องมีหลักธรรมที่เอื้อต่อการดำเนินแผนงานให้ควบคู่กันไปด้วย เพราะหลักธรรมในพระพุทธศาสนาล้วนเป็นอภิปุญญา คือ ให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติโดยไม่จำกัดกาลเวลา ไม่ขึ้นกับกาลเวลา ให้ผลทุกเมื่อทุกโอกาส ให้ผลตามลำดับแห่งการปฏิบัติ ทั้งความจริงความแท้แห่งพระธรรมนี้ไม่มีกำหนดอายุ กาล จริงแท้อยู่ตลอดเวลา จริงแท้อย่างนั้นทุกยุคทุกสมัย⁵ เพราะเหตุนี้ผู้เขียนจึงได้นำหลักธรรมที่เรียกว่า ทิศา 6 ซึ่งเป็นหลักการ แนวทางเกื้อกูลต่อบุคคลรอบข้างหรือการสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อบุคคลอื่น มาบูรณาการกับแผนการดำเนินงานนี้ เพราะนอกจากจะพัฒนาตัวผู้เรียนแล้ว บุคคลรอบข้างก็มีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาเพื่อให้แผนพัฒนาสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด

3. ขาวเต๋อ 7 สี, สพฐ. พบเด็กไทย อ่านไม่ออก-เขียนไม่ถูก, ออนไลน์, <https://news.ch7.com/detail/741470>. [13 กันยายน 2567].

4. เฉลิมลาภ ทองอาจ, ปัญหาอ่านไม่ออก เขียนไม่ได้: แนวทางแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม, ออนไลน์, <https://www.gotoknow.org/posts/579593>. [13 กันยายน 2567].

5. พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. 9, ราชบัณฑิต), คำวัด, (กรุงเทพฯ: เลียงเชียง, 2548), 1179.

2. ทิศ 6

ในทางพระพุทธศาสนาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงวางระบบการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมเปรียบเทียบกับทิศทั้ง 6 เรียกว่า “ทิศ 6” ซึ่งพระองค์ทรงวางระเบียบสังคมหรือระบบการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมมาแล้ว 2567 ปี และหลักการปฏิบัตินี้ยังคงทันสมัยสามารถนำมาปรับใช้ในปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล “ทิศ 6” นี้ ปรากฏอยู่ในพระสูตรที่มีชื่อว่าสังคาลสูตร⁶ เป็นพระสูตรที่ทรงแสดงพระธรรมเทศนาแก่เด็กหนุ่มคนหนึ่ง ชื่อว่า สังคาลกะ มีเนื้อความดังนี้

ภคฺยจ คหปติปุตฺต อริยสาวโก ฉทิสาปฏิจฺฉาที โทติ ฯ ฉ อิมา คหปติปุตฺต ทิสา เวทิตพฺพา ปุรตฺติมา ทิสา มาตาปิตโร เวทิตพฺพา ทกฺขิณา ทิสา อาจริยา เวทิตพฺพา ปจฺฉิมา ทิสา ปุตฺตทารา เวทิตพฺพา อุตฺตรา ทิสา มิตรตามจฺจา เวทิตพฺพา เภฏฐิมา ทิสา ทาสกมฺมกรา เวทิตพฺพา อุปฺริมา ทิสา สมณพฺราหฺมณา เวทิตพฺพา⁷

อริยสาวกเป็นผู้ปิดป้องทิศ 6 เป็นอย่างไร. คหบดีบุตร เธอพึงทราบทิศ 6 นี้ คือ พึงทราบว่ามีมารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า พึงทราบว่ามีอาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา พึงทราบว่ามีบุตรและภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง พึงทราบว่ามีมิตรสหายเป็นทิศเบื้องซ้าย พึงทราบว่ามีทาสและกรรมกรเป็นทิศเบื้องล่าง พึงทราบว่ามีสมณพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน⁸

จากเนื้อความในพระสูตร คำว่า ทิศ 6 ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่สังคาลกะ นั้นหมายถึง กลุ่มคนรอบข้างที่มีหน้าที่ และบทบาทเกี่ยวข้องกับตัวสังคาลกะ แบ่งออกได้เป็น 6 กลุ่ม ซึ่งคนเราทุกคนต้องติดต่อเกี่ยวข้องกับบุคคลทั้ง 6 กลุ่มนี้เช่นเดียวกัน กล่าวได้ว่าทิศ 6 เป็นหลักการเกื้อกูลต่อบุคคลรอบข้างหรือการสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อบุคคลอื่น ซึ่งเกื้อกูลในที่นี้หมายถึงความสัมพันธ์อันดีที่ประพฤติปฏิบัติตนกับบุคคลรอบข้างทั้ง 6 ทิศ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเรียกบุคคลทั้ง 6 กลุ่มนี้ว่า “ทิศ 6” ประกอบด้วย 1. **ทิศเบื้องหน้า** คือ ทิศตะวันออก (ปุรตฺถิมทิศ)⁹ ได้แก่ มารดาบิดา เพราะเป็น

6. ที.ปา. 11/266-272/212-216 (ไทย.มจร)

7. ที.ปา. 11/198/202-203 (บาลี.สยามรัฐ)

8. ที.ปา. 11/266/212 (ไทย.มจร)

9. ที.ปา. 11/267/212-213 (ไทย.มจร)

ผู้ที่มาก่อน และเป็นให้กำเนิดเป็นผู้เริ่มต้นชีวิตเป็นผู้อุปการะแก่บุตรมาก่อน 2. **ทิศเบื้องขวา** คือ ทิศใต้ (ทักษิณทิศ)¹⁰ ได้แก่ ครูอาจารย์เพราะเป็นผู้ที่ควรแก่การบูชาคุณ (ทักษิณียบุคคล) 3. **ทิศเบื้องหลัง** คือ ทิศตะวันตก (ปัจฉิมทิศ)¹¹ ได้แก่ บุตรภรรยา หมายถึง คนที่มาทีหลัง 4. **ทิศเบื้องซ้าย** ทิศเหนือ (อุตตรทิศ)¹² ได้แก่ มิตรสหาย คนใกล้ชิดและผู้ร่วมงาน ซึ่งเป็นผู้ยืนอยู่เคียงข้าง 5. **ทิศเบื้องต่ำ** หรือ ทิศเบื้องล่าง (เหนือภูมิทิศ)¹³ ได้แก่ ลูกน้อง คนงาน และผู้รับใช้ เพราะบุคคลดังกล่าวเป็นผู้ที่ช่วยทำการงานต่าง ๆ เป็นฐานกำลังให้นายพึงบำรุงลูกน้อง คนงาน และผู้รับใช้ 6. **ทิศเบื้องบน** (อูปริมทิศ)¹⁴ ได้แก่ สมณพราหมณ์หรือนักบวชซึ่งเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนา มีหน้าที่ศึกษาปฏิบัติธรรม เผยแผ่คำสอน สืบต่อพระพุทธศาสนา มีคุณธรรม และหลักความประพฤติที่ต้องปฏิบัติมากมายในธรรมวินัย

ทัศนะเรื่องทิศ 6 นี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนให้บุคคลปฏิบัติต่อกันอนุเคราะห์ สงเคราะห์ ช่วยเหลือกันและกัน ให้ครบถ้วน ครบทิศ เพราะเป็นความสัมพันธ์ของคนในสังคม การปฏิบัติการช่วยเหลือ สงเคราะห์ตามทิศ 6 ถือว่าเป็นหน้าที่เป็นกิจที่ควรกระทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอยู่ร่วมกันในสังคม หากไม่อาศัยซึ่งกันและกันหรือคิดว่ามีใช้หน้าที่ย่อมจะนำมาซึ่งความล่มสลายของสังคมไม่มีบุคคลใดที่จะอยู่คนเดียวในโลกได้โดยไม่พึ่งสิ่งอื่นสิ่งใด เพราะมนุษย์เกิดมาก็ต้องมีบิดามารดาเป็นผู้ให้กำเนิด อีกทั้งต้องมีมิตร มีคนรู้จักซึ่งก็ถือว่าบุคคลซึ่งอยู่ในสังคมต่างก็มีสภาพเช่นเดียวกันทั้งนั้น นั่นคือบุคคลประเภทต่าง ๆ ที่ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์ทางสังคม ดุจทิศที่อยู่รอบตัวด้วยเหตุของความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ จึงเป็นหน้าที่ต้องกระทำอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น¹⁵ สมภาร พรหมทา ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับทิศ 6 ในสังคาลสูตรว่า การดำเนินชีวิต เราอาจจะจำแนกเนื้อหาของการปฏิบัติใน

10. ที.ปา. 11/268/213 (ไทย.มจร)

11. ที.ปา. 11/269/214 (ไทย.มจร)

12. ที.ปา. 11/270/214-215 (ไทย.มจร)

13. ที.ปา. 11/271/215 (ไทย.มจร)

14. ที.ปา. 11/272/216 (ไทย.มจร)

15. พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *ธรรมานุญชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ 13, (กรุงเทพฯ: สหธรรมิก จำกัด, 2554), 4.

พระพุทธศาสนาออกเป็น 6 ส่วนด้วยกัน คือ ปฏิบัติส่วนบุคคลกับปฏิบัติต่อสังคม เนื้อหา 6 ส่วนนี้เกี่ยวข้องกัน กล่าวคือ ปฏิบัติส่วนบุคคลคือพื้นฐานของสังคม กล่าวให้เข้าใจง่ายก็คือ พระพุทธศาสนาถือว่าระบบปฏิบัติมีบทบาทสำคัญ ได้แก่ ช่วยให้ปัจเจกบุคคลสามารถดำเนินชีวิตส่วนตัวได้อย่างมีความสุข และสังคมส่วนรวมก็ดำรงอยู่อย่างปกติสุขด้วยพระพุทธศาสนาเชื่อว่าความสงบสุขของสังคมอิงอาศัยอยู่กับหลักปฏิบัติของคนแต่ละคนในสังคม เมื่อปัจเจกมีคุณธรรมสังคมส่วนรวมย่อมเป็นสุข เพราะส่วนบุคลนั้นจะนำไปสู่หลักปฏิบัติพื้นฐานทางสังคม¹⁶ กัญญาพัชร เกตุแก้ว และคณะ¹⁷ ได้นำหลักทิศ 6 มาประยุกต์ใช้ แบ่งออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1) **เกื้อกูลครอบครัว (Maintain of Family)** หมายถึง การปฏิบัติตนเองต่อมารดาบิดา ปู่ย่า ตายาย ลุงป้า น้าอา ถือว่าเป็นหน้าที่ที่ต้องกระทำให้การดูแลเอาใจใส่ ช่วยเหลืองานบ้าน มีความประพฤติดีงามเหมาะสมแก่สืบทอดวงศ์ตระกูล

2) **เกื้อกูลการศึกษา (Maintain of Education)** การปฏิบัติตนต่อครูอาจารย์ จะต้องให้ความเคารพนับถือ ครู อาจารย์ และปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับการเป็นนักเรียนที่ดี ต้องมีสัมมาคารวะต่อครูอาจารย์ ทั้งกายวาจาและใจ

3) **เกื้อกูลศาสนา (Maintain of Religion)** หมายถึง การปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ สามเณร ซึ่งเป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนคือ การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทำให้พระพุทธศาสนามั่นคงเจริญ เป็นที่พึ่งแก่พุทธศาสนิกชน

4) **เกื้อกูลกัลยาณมิตร (Maintain of True Friend)** หมายถึงการปฏิบัติตนต่อเพื่อน และต่อรุ่นพี่รุ่นน้องซึ่งเป็นลูกศิษย์ ครูอาจารย์เดียวกันอยู่ในโรงเรียนเดียวกัน มีสิทธิเสรีภาพมีความเสมอภาคในกรอบของโรงเรียน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือพุทธธรรม ฉบับปรับขยายว่า กัลยาณมิตรในแง่ทำหน้าที่ต่อผู้อื่นควรมีคุณสมบัติสำหรับการทำหน้าที่ ที่เรียกว่า กัลยาณมิตรธรรม 7 ประการ ดังนี้ (1) ปิโย น่ารัก (2) ครุ น่าเคารพ (3) ภาวนีโย

16. สมภาร พรมทา, *พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์*, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), 27.

17. กัญญาพัชร เกตุแก้ว, ประพันธ์ ศุภสร, และดวงเพชร สมศรี, “รูปแบบการปลูกจิตสำนึกคุณลักษณะอันพึงประสงค์ด้านวินัยเชิงพุทธบูรณาการสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนบรรหารแจ่มใสวิทยา 1”, *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏ*, ปีที่ 9 ฉบับที่ 3 (กันยายน–ธันวาคม 2565), 25–26.

น่าเจริญใจ (4) วิตตา รู้จักพูดให้ได้ผล (5) วจนักขโม ทนต่อถ้อยคำ (6) คัมภีร์รัฐจะ
กะถัก กัตตา แกล้งเรื่องล้าลึกได้ (7) โน จัฏฐาเน นิโยชเย ไม่ชักจูงไปในทางเสื่อม¹⁸

สำหรับทิส 6 เป็นหลักธรรมที่เกื้อกูลถึงความสัมพันธ์กันในสังคม เริ่มต้นตั้งแต่
ครอบครัวเปรียบเหมือนกับทิสทั้ง 6 เป็นการปูพื้นฐานด้านวินัยให้กับตนเอง โดยมี
ตัวเราเป็นศูนย์กลางกับบุคคลประเภทต่าง ๆ ที่ต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ด้วยทางสังคม
ในฐานะต่าง ๆ เปรียบเหมือนกับทิส 6 ที่อยู่รอบตัวเรา ดังนี้ 1) ทิสเบื้องหน้า คือ
สัมพันธ์ภาพระหว่างมารดาบิดากับบุตร 2) ทิสเบื้องขวา คือ สัมพันธภาพระหว่างครู
อาจารย์กับศิษย์ 3) ทิสเบื้องหลัง คือ สัมพันธภาพระหว่างสามี ภรรยา 4) ทิสเบื้อง
ซ้าย คือ สัมพันธภาพระหว่างมิตรสหาย 5) ทิสเบื้องล่าง คือ สัมพันธภาพระหว่าง
คนใช้ ลูกจ้างกับนายจ้าง 6) ทิสเบื้องบน คือ สัมพันธภาพระหว่างบรรพชิตกับฆราวาส
ซึ่งมีความสอดคล้องกับ รัชชั้ย ขยันทำ ได้กล่าวไว้ว่า หลักทิส 6 เป็นการดำเนินชีวิต
ของบุคคลผู้หนึ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ บุคคลถึง 6 สถานะ ซึ่งแต่ละบุคคลย่อมมีหน้าที่
ที่ต้องปฏิบัติต่อบุคคลต่าง ๆ ในสังคมอันเปรียบเสมือนทิสทั้ง 6 ที่อยู่รอบตัวเรานำมา
ประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตตามให้เกิดผลดีแก่ตนเองและสังคม กล่าวคือให้มีความ
รับผิดชอบ ในหน้าที่ต่อตนเองและผู้อื่น¹⁹

การปฏิบัติการช่วยเหลือสงเคราะห์ตามทิส 6 ถือว่าเป็นหน้าที่ เป็นกิจที่ควร
กระทำโดยเฉพาะอย่างยิ่งการอยู่ร่วมกันในสังคม หากไม่อาศัยซึ่งกันและกันหรือคิด
ว่ามิใช่หน้าที่ ไม่ต้องการพึ่งใครและไม่ต้องการให้ใครมาพึ่ง ย่อมจะนำมาซึ่งความล่ม
สลายของสังคม ไม่มีบุคคลใดที่จะอยู่คนเดียวในโลกได้ โดยไม่พึ่งสิ่งอื่นสิ่งใด เพราะ
มนุษย์เกิดมาก็ต้องมีบิดามารดาเป็นผู้ให้กำเนิดอีกทั้งต้องมิตมิตร มิตรรู้จักซึ่งก็ถือว่า
บุคคลซึ่งอยู่ในสังคมต่างก็มีสภาพเช่นเดียวกันทั้งนั้น บุคคลประเภทต่าง ๆ ที่ต้อง
เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ทางสังคม ดังทิสที่อยู่รอบตัว ด้วยเหตุของความเกี่ยวข้องสัมพันธ์จึง
เป็นหน้าที่ที่ต้องกระทำอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้นลักษณะเช่นนี้จึงเท่ากับการสงเคราะห์บุคคล
ทั้ง 6 ทิส และเป็นการเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกันด้วย

18. พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ 43, (กรุงเทพฯ: สำนัก
พิมพ์ผลิธัมม, 2558), 573-574.

19. รัชชั้ย ขยันทำ, “พุทธจริยศาสตร์: พันธสัญญาที่บุคคลพึงกระทำต่อกันในทิส 6”, วารสารปรัชญา
ปริทรรศน์, ปีที่ 23 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2563), 69.

จากข้อมูลข้างต้นสรุปได้ว่า ทศ 6 เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สอนให้เราปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมต่อบุคคลรอบข้างใน 6 ทศ ได้แก่ บิดามารดา ครู อาจารย์ ผู้ปกครอง มิตรสหาย ผู้ที่ต่ำกว่า และพระสงฆ์ โดยเน้นความสำคัญของการสร้างความสัมพันธ์อันดีและการมีคุณธรรมจริยธรรม ความสำคัญของหลักการทศ 6 ได้แก่ 1) **สร้างความสัมพันธ์ที่ดี** ช่วยให้เกิดความรัก ความเคารพ และความเอื้ออาทรต่อกันในสังคม 2) **ส่งเสริมสังคมที่สงบสุข** เมื่อทุกคนปฏิบัติตามหลักการทศ 6 สังคมก็จะสงบสุขและมีความสุข 3) **พัฒนาตนเอง** ช่วยให้บุคคลได้พัฒนาตนเองในด้านคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม 4) **สืบทอดวัฒนธรรม** เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยที่สืบทอดกันมา การนำทศ 6 ไปประยุกต์ใช้ในครอบครัว สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพ่อแม่ ลูก และสมาชิกในครอบครัว, ในโรงเรียน สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาเด็ก, ในชุมชน สร้างความสามัคคีในชุมชน และ ในองค์กร สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเพื่อนร่วมงาน

3. แนวคิดเกี่ยวกับระบบ

ระบบ หมายถึง องค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กัน และขึ้นต่อกัน โดยส่วนประกอบต่าง ๆ ร่วมกันทำงานอย่างผสมผสานกัน เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้²⁰ นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงองค์ประกอบของระบบไว้คล้ายคลึงกัน ได้แก่

โกวิทย์ เทศบุตร²¹ ได้แบ่งองค์ประกอบของระบบออกเป็น 3 ส่วน เช่น ระบบโรงเรียน ประกอบด้วย 1) **สัญลักษณ์ (Symbols)** ได้แก่ สื่อ ภาษา คำสั่ง 2) **วัตถุ (Objects)** เช่น โต๊ะ เก้าอี้ สิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ 3) **บุคคล (Subjects)** ได้แก่ ครู อาจารย์ นักเรียน ผู้ปกครอง เป็นต้น โดยองค์ประกอบแต่ละส่วนเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ดังนี้ ปัจจัยป้อน (Input) กระบวนการ (Process) ผลผลิต (Output)

20. Novabizz, ทฤษฎีระบบ (System Theory), ออนไลน์, https://www.novabizz.com/NovaAce/Intelligence/ทฤษฎีระบบ.htm#google_vignette. [5 กันยายน 2567].

21. โกวิทย์ เทศบุตร, “วิชา 0501703 ภาวะผู้นำทางการศึกษา”, เอกสารประกอบการสอน, (คณะศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2554), 4.

ประชุม รอดประเสริฐ²² ระบบใดระบบหนึ่งจะประกอบด้วยองค์ประกอบหรือส่วนสำคัญ 3 ส่วน คือ สิ่งที่ป้อนเข้าไป หรือข้อมูลนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) และผลผลิต (Output) หรือผลผลิต (Product) ซึ่งทั้ง 3 องค์ประกอบนี้ จะมีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน และทำงานร่วมกันเป็นวัฏจักร เมื่อส่วนใดส่วนหนึ่งมีปัญหาหรือไม่ทำงาน ส่วนอื่นก็จะหยุดชะงักไปด้วย นอกจากนี้ ระบบยังมีความสัมพันธ์ต่อสภาพแวดล้อม (Environment) อย่างใกล้ชิดที่อาจกล่าวได้ว่า ระบบจะได้รับข้อมูลนำเข้าจากสิ่งแวดล้อม และระบบจะสร้างหรือผลิตผลงานให้กับสิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกัน

สิ่งป้อนเข้า (Input) หมายถึง ปัจจัยต่าง ๆ และองค์ประกอบแรกที่จะนำไปสู่การดำเนินงาน ของระบบ โดยรวมไปถึงสภาพแวดล้อมต่าง ๆ อันเป็นที่ต้องการของระบบนั้นด้วย ในระบบการศึกษา ตัว ป้อนเข้าไป ได้แก่ นักเรียน สภาพแวดล้อมของนักเรียน โรงเรียน สมุด ดินสอ และอื่น ๆ เป็นต้น

กระบวนการ (Process) เป็นองค์ประกอบที่สองของระบบ หมายถึง วิธีการต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่ ผลงานหรือผลผลิตของระบบ และในระบบการศึกษา ได้แก่ วิธีการสอนต่าง ๆ เป็นต้น

ผลงาน (Output) หรือผลผลิต (Product) เป็นองค์ประกอบสุดท้ายของระบบ โดยหมายถึง ความสำเร็จในลักษณะต่าง ๆ ที่มีประสิทธิภาพ หรือประสิทธิผล และในระบบการศึกษา ได้แก่ นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในลักษณะต่าง ๆ หรือ นักเรียนที่มีความรู้ ความสามารถที่จะดำรงชีวิตในอนาคตได้ตามอัตภาพ เป็นต้น

โดยสิ่งที่ป้อนเข้าไป กระบวนการ และผลผลิต หรือผลงาน จะอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อม หรือสิ่งแวดล้อมเดียวกัน หรือกล่าวโดยสรุปได้ว่า ทั้ง 3 องค์ประกอบต่างก็มีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมเดียวกัน จึงจะสามารถดำเนินงานได้ และดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากข้อมูลข้างต้นสรุปได้ว่า ระบบ คือ องค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีความเชื่อมโยงและทำงานร่วมกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยทั่วไปแล้วระบบจะประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 3 ส่วน ได้แก่ 1) **สิ่งป้อนเข้า (Input)** เป็นปัจจัยต่าง ๆ ที่นำ

22. ประชุม รอดประเสริฐ, นโยบายและการวางแผน: หลักการและทฤษฎี, (กรุงเทพฯ: เนติพิงษ์การพิมพ์, 2541), 66.

เข้าสู่ระบบเพื่อเริ่มต้นกระบวนการทำงาน เช่น วัตถุดิบ ข้อมูล พลังงาน หรือบุคลากร ในระบบการศึกษา สิ่งป้อนเข้าอาจเป็นนักเรียน ครู สื่อการสอน หรือแม้แต่สภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ 2) **กระบวนการ (Process)** คือ ขั้นตอนหรือวิธีการที่นำสิ่งป้อนเข้ามาแปรรูปหรือประมวลผล เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ตามที่ต้องการ ในระบบการศึกษา กระบวนการอาจเป็นการสอน การเรียนรู้ การทดลอง หรือการประเมินผล และ 3) **ผลผลิต (Output)** คือ ผลลัพธ์ที่ได้จากการนำสิ่งป้อนเข้ามาผ่านกระบวนการ เช่น ผลสัมฤทธิ์ บัณฑิต ข้อมูล หรือความรู้ ในระบบการศึกษา ผลผลิตอาจเป็นนักเรียนที่มีความรู้ความสามารถ หรือผลงานวิจัย

4. แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นการศึกษาเพื่อเป็นรากฐานในการพัฒนาประเทศ โดยมีเป้าหมายผู้เรียนได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพตามมาตรฐาน เป็นผู้เรียนรู้ ผู้ร่วมสร้างสรรค์นวัตกรรม และเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งของประเทศ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงได้กำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์และกลยุทธ์ในระยะเวลา 5 ปี (พ.ศ. 2566–2570) ดังนี้²³

1) **วิสัยทัศน์** คือ ผู้เรียนมีความรู้และสมรรถนะที่จำเป็น มีความสุข และมีเป้าหมาย ได้รับการพัฒนาอย่างมีคุณภาพ เพื่อพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ

2) **พันธกิจ** ได้แก่

2.1) ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นเลิศของผู้เรียนให้มีสมรรถนะตามศักยภาพ และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน และพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้มีสมรรถนะตามหลักสูตร และทักษะที่จำเป็นต่ออนาคตในศตวรรษที่ 21

2.2) พัฒนาผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา ให้มีความเชี่ยวชาญในการจัดการศึกษาที่ตอบสนองทิศทางการพัฒนาประเทศ

2.3) พัฒนาสถานศึกษาและระบบการบริหารจัดการศึกษาทุกระดับให้มี

23. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, *แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน (พ.ศ. 2566–2570)* ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ออนไลน์, <https://www.obec.go.th/archives/813787>. [15 กันยายน 2567].

ความปลอดภัย และสถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาเพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2.4) เพิ่มโอกาส ความเสมอภาค ลดความเหลื่อมล้ำ ให้ผู้เรียนทุกคนได้รับบริการทางการศึกษาอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม

2.5) พัฒนาระบบการบริหารจัดการของหน่วยงานในสังกัดให้มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลเหมาะสมกับบริบท

3) เป้าประสงค์ ได้แก่

3.1) ผู้เรียนทุกช่วงวัยในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีความรักในสถาบันหลักของชาติ และยึดมั่นการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เป็นพลเมืองที่รู้สิทธิและหน้าที่อย่างมีความรับผิดชอบ มีจิตสาธารณะ มีความรักและความภูมิใจในความเป็นไทย

3.2) ผู้เรียนทุกช่วงวัยในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้รับโอกาสทางการศึกษาที่เสมอภาค มีคุณภาพตามมาตรฐาน สอดคล้องกับศักยภาพ ให้เป็นผู้มีสมรรถนะ และทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21

3.3) เด็กกลุ่มเสี่ยงที่จะออกจากระบบการศึกษา เด็กตกหล่น และเด็กออกกลางคัน ได้รับการช่วยเหลือให้ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

3.4) ผู้เรียน ครู และบุคลากรทางการศึกษา และสถานศึกษา ได้รับการดูแลความปลอดภัยจากภัยคุกคาม 9 รูปแบบ ได้แก่ ภัยยาเสพติด ภัยความรุนแรง ภัยพิบัติต่าง ๆ อุบัติเหตุ โรคอุบัติใหม่ ฝุ่น PM 2.5 การค้ามนุษย์ การคุกคามในชีวิต และทรัพย์สิน รวมถึงอาชญากรรมไซเบอร์สามารถปรับตัวต่อโรคอุบัติใหม่ โรคอุบัติซ้ำ และรองรับวิถีชีวิตใหม่ รวมถึงการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการมีสุขภาวะที่ดี

3.5) ผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ทันทต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี มีสมรรถนะ ความรู้ ความเชี่ยวชาญ จรรยาบรรณและมาตรฐานวิชาชีพ รวมทั้งจิตวิญญาณความเป็นครู

3.6) สถานศึกษาจัดการศึกษาเพื่อเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3.7) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่

การศึกษา สถานศึกษา มีการนำระบบข้อมูลสารสนเทศ และเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ มีระบบการบริหารจัดการที่ได้มาตรฐาน มีประสิทธิภาพ เหมาะสมกับบริบท

4) กลยุทธ์ ประกอบด้วย

กลยุทธ์ที่ 1 ส่งเสริมการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีความปลอดภัยจากภัยทุกรูปแบบ ได้แก่ (1) ผู้เรียน ครู และบุคลากรทางการศึกษา ได้รับการดูแลความปลอดภัยจากภัยคุกคาม 9 รูปแบบ ได้แก่ ภัยยาเสพติด ภัยความรุนแรง ภัยพิบัติต่าง ๆ อุบัติเหตุ โรคอุบัติใหม่ ฝุ่น PM 2.5 การค้ำมนุษย์ การคุกคามในชีวิตและทรัพย์สิน รวมถึงอาชญากรรมไซเบอร์ (2) ผู้เรียน ครู และบุคลากรทางการศึกษา ได้รับการดูแลความปลอดภัยและสามารถปรับตัวต่อโรคอุบัติใหม่โรคอุบัติซ้ำ (3) สถานศึกษา ได้รับการพัฒนาให้มีความปลอดภัย และจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ (4) สถานศึกษา ได้รับการส่งเสริมให้มีความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องเพื่อความปลอดภัยของผู้เรียน²⁴

กลยุทธ์ที่ 2 เพิ่มโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษาให้กับประชากรวัยเรียนทุกคน ได้แก่ (1) ประชากรวัยเรียนระดับการศึกษาภาคบังคับ ได้รับการโอกาสทางการศึกษาอย่างเสมอภาคจนจบการศึกษาภาคบังคับ (2) ผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ได้รับการส่งเสริมให้ได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างเสมอภาคจนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน (3) เด็กพิการและเด็กด้อยโอกาส ได้รับโอกาสทางการศึกษาที่มีคุณภาพ (4) ผู้เรียนที่มีความสามารถพิเศษได้รับการส่งเสริมและพัฒนาเต็มตามศักยภาพ (5) เด็กกลุ่มเสี่ยงที่จะออกจากระบบการศึกษา เด็กตกหล่น และเด็กออกกลางคัน ได้รับการช่วยเหลือให้ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน²⁵

กลยุทธ์ที่ 3 ยกระดับคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ (1) เด็กปฐมวัยในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีพัฒนาการสมวัย (2) ผู้เรียนทุกช่วงวัยในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มี

24. เรื่องเดียวกัน, 15–16.

25. เรื่องเดียวกัน, 17–18.

ความรักในสถาบันหลักของชาติ และยึดมั่นการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เป็นพลเมืองที่รู้สิทธิและหน้าที่อย่างมีความรับผิดชอบ (3) ผู้เรียนทุกช่วงวัยในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ ตามมาตรฐาน สอดคล้องกับศักยภาพ ให้เป็นผู้มีสมรรถนะและทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 (4) ผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ทนต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี มีสมรรถนะ ความรู้ ความเชี่ยวชาญ จรรยาบรรณและมาตรฐานวิชาชีพ รวมทั้งจิตวิญญาณความเป็นครู (5) สถานศึกษาจัดการศึกษาเพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals : SDGs) ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (6) สถานศึกษา สามารถจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และมีระบบการวัดและประเมินผลเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน (Assessment for Learning) ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ยืดหยุ่นตอบสนองต่อความถนัดและความสนใจของผู้เรียน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เป็นรายบุคคล (Personalized Learning)²⁶

กลยุทธ์ที่ 4 เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการศึกษา ได้แก่ (1) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา มีการนำระบบข้อมูลสารสนเทศ และเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการบริหารจัดการและการให้บริการอย่างมีประสิทธิภาพ (2) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา มีระบบการบริหารจัดการที่ได้มาตรฐาน (3) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา มีระบบการจัดสรรทรัพยากร โดยเฉพาะอัตราค่าจ้างและงบประมาณ ที่มีประสิทธิภาพเหมาะสมกับบริบท (4) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา มีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพ เหมาะสมกับบริบท (5) สถานศึกษาในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา สถานศึกษาในพื้นที่ลักษณะพิเศษ และโรงเรียนคุณภาพได้รับการพัฒนาประสิทธิภาพ ที่เหมาะสมกับบริบท²⁷

26. เรื่องเดียวกัน, 19–21.

27. เรื่องเดียวกัน, 22–24.

สรุปได้ว่า แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานฉบับนี้มีเป้าหมายหลักในการสร้างระบบการศึกษาที่มอบโอกาสให้ผู้เรียนทุกคนได้พัฒนาศักยภาพอย่างเต็มที่ พร้อมรับมือกับความท้าทายในศตวรรษที่ 21 โดยมี **วิสัยทัศน์** ที่ต้องการให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ มีความสุข และสามารถพัฒนานตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ **พันธกิจ** ของแผนนี้เน้นไปที่การพัฒนาผู้เรียนให้มีความเป็นเลิศ พัฒนาคุณภาพของผู้บริหาร ครู และบุคลากร พัฒนาสถานศึกษา และเพิ่มโอกาสทางการศึกษาให้เท่าเทียมกัน **เป้าหมาย** ที่สำคัญ ได้แก่ การสร้างพลเมืองที่ดี มีความรับผิดชอบ การให้โอกาสทางการศึกษาที่เท่าเทียม การดูแลความปลอดภัยของผู้เรียน และการพัฒนาให้ผู้เรียนมีสมรรถนะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 **กลยุทธ์หลัก** ที่ใช้ในการบรรลุเป้าหมาย ได้แก่

- 1) **ส่งเสริมความปลอดภัย** เน้นการป้องกันภัยคุกคามต่าง ๆ เช่น ยาเสพติด ความรุนแรง และภัยพิบัติ
- 2) **เพิ่มโอกาส** มุ่งเน้นให้ผู้เรียนทุกคน โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบาง ได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียม
- 3) **ยกระดับคุณภาพ** พัฒนาคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของศตวรรษที่ 21 เช่น การเรียนรู้เชิงรุก และการเรียนรู้รายบุคคล และ
- 4) **เพิ่มประสิทธิภาพ** พัฒนาระบบบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพและมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ สรุปโดยรวม แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานฉบับนี้เป็นแผนที่ครอบคลุมทุกมิติของการศึกษา ตั้งแต่ผู้เรียน ครู ผู้บริหาร ไปจนถึงระบบบริหารจัดการ โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการสร้างคนดี มีความสุข และมีคุณภาพ เพื่อขับเคลื่อนประเทศไทยให้ก้าวไปข้างหน้า

5. การวิเคราะห์แนวคิดระบบกับแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน

แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน (พ.ศ. 2566–2570) เป็นแผนงานสำคัญที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของประเทศไทย เมื่อนำแนวคิดของระบบมาประยุกต์ใช้กับแผนนี้ จะช่วยให้เราเห็นภาพรวมของกระบวนการพัฒนาการศึกษาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งผู้เขียนได้สังเคราะห์จากข้อมูลข้างต้นสรุปแบ่งองค์ประกอบหลักของระบบที่เกี่ยวข้องกับแผนพัฒนาฉบับนี้ได้ดังนี้

1) ปัจจัยป้อน (Input)

- ทรัพยากรบุคคล ครู นักเรียน ผู้บริหาร บุคลากรทางการศึกษา
- งบประมาณ งบประมาณจากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน
- สื่อการเรียนรู้ หนังสือเรียน สื่อเทคโนโลยี ห้องเรียน
- โครงสร้างพื้นฐาน อาคารเรียน ห้องปฏิบัติการ สนามกีฬา
- นโยบาย นโยบายการศึกษาของรัฐบาล กฎหมายที่เกี่ยวข้อง
- เทคโนโลยี เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT)
- สภาพแวดล้อม สภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

2) กระบวนการ (Process)

- การจัดการเรียนการสอน การออกแบบหลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินผล

- การบริหารจัดการ การวางแผน การจัดองค์กร การมอบหมายงาน การควบคุม
- การพัฒนาครู การอบรมพัฒนาครู การวิจัย
- การมีส่วนร่วมของชุมชน การประสานความร่วมมือกับชุมชน ภาคเอกชน
- การนำเทคโนโลยีมาใช้ การนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน

และการบริหารจัดการ

- การติดตามและประเมินผล การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การนำผลการประเมินไปปรับปรุง

3) ผลผลิต (Output)

- ผู้เรียนที่มีคุณภาพ ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถ ทักษะชีวิต และคุณลักษณะที่ดี
- ครูที่มีคุณภาพ ครูมีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนรู้
- สถานศึกษาที่มีคุณภาพ สถานศึกษาได้รับการพัฒนาให้มีคุณภาพตามมาตรฐาน
- ระบบการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ระบบการศึกษาสามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและสังคมได้
- การพัฒนาประเทศ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อขับเคลื่อนประเทศ

ความเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบของระบบกับแผนพัฒนาการศึกษา

- 1) **ปัจจัยป้อน** แผนพัฒนาฯ ได้ระบุถึงความสำคัญของทรัพยากรบุคคล งบประมาณ และเทคโนโลยี ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาการศึกษา
- 2) **กระบวนการ** แผนได้กำหนดกลยุทธ์ต่าง ๆ เช่น การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาครู และการใช้เทคโนโลยี ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา
- 3) **ผลผลิต** แผนมีเป้าหมายที่ชัดเจนในการผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพ และพัฒนาระบบการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นผลผลิตที่ต้องการ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การเชื่อมโยงแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานกับองค์ประกอบของระบบ

องค์ประกอบของระบบ	ความสัมพันธ์กับแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน	ตัวอย่างที่เกี่ยวข้อง
ปัจจัยป้อน (Input)	เป็นปัจจัยที่นำเข้าสู่ระบบการศึกษา เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และพัฒนา	นักเรียน ครู บุคลากร งบประมาณ สื่อการเรียนรู้ เทคโนโลยี สภาพแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรม
กระบวนการ (Process)	เป็นขั้นตอนหรือวิธีการที่นำปัจจัยป้อนมาแปรรูป เพื่อให้ได้ผลผลิตตามที่ต้องการ	การสอน การเรียนรู้ การประเมิน การบริหารจัดการ การพัฒนาหลักสูตร การส่งเสริมความเสมอภาค การดูแลความปลอดภัย
ผลผลิต (Output)	เป็นผลลัพธ์ที่ได้จากกระบวนการ เช่น บัณฑิตที่มีคุณภาพ ผู้เรียนที่มีความสุข สถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพ	ผู้เรียนที่มีความรู้ ความสามารถ ทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 พลเมืองที่ดี บุคลากรที่มีคุณภาพ สถานศึกษาที่ทันสมัย

กล่าวโดยสรุปได้ว่า เมื่อมองแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานในมุมมองของระบบ จะเห็นได้ว่าแผนนี้ครอบคลุมองค์ประกอบต่าง ๆ ที่สำคัญในการพัฒนาการศึกษาอย่างครบถ้วน การบูรณาการแนวคิดระบบเข้ากับแผนงาน จะช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีระบบ มีประสิทธิภาพ และสามารถติดตามประเมินผลได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ ยังช่วยให้เห็นภาพรวมของปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการพัฒนาการศึกษา และสามารถนำไปปรับใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาระบบการศึกษาได้อย่างต่อเนื่อง

6. การประยุกต์ทศ 6 กับแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ทศ 6 เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สอนให้เราปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมต่อบุคคลรอบข้างใน 6 ทศ ได้แก่ บิดามารดา ครูอาจารย์ ผู้ปกครอง มิตรสหาย ผู้ที่ต่ำกว่า และพระสงฆ์ โดยเน้นความสำคัญของการสร้างความสัมพันธ์อันดีและการมีคุณธรรมจริยธรรม

ความเชื่อมโยงระหว่างทศ 6 กับแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทศ 6 นั้นสอดคล้องและสนับสนุนเป้าหมายของแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานหลายประการ ดังนี้

1) **การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี** ทศ 6 เน้นการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น การมีเมตตา และการเคารพซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญของพลเมืองดี

2) **การสร้างความเสมอภาค** ทศ 6 สอนให้เราให้ความเคารพต่อทุกคน ไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่ เด็ก หรือผู้ที่มีสถานะแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับหลักการสร้างความเสมอภาคในสังคม

3) **การพัฒนาทักษะชีวิต** การปฏิบัติตามทศ 6 ช่วยพัฒนาทักษะชีวิตต่าง ๆ เช่น การสื่อสาร การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการควบคุมอารมณ์

4) **การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม** ทศ 6 เป็นพื้นฐานของการสร้างคนดี มีคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกที่ดีต่อสังคม

จากข้อมูลข้างต้นผู้เขียนจะได้ขยายเพิ่มเติมในประเด็นการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดีเพื่อให้เป็นแนวทางตามแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน กล่าวคือการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดีตามหลักทศ 6 นั้นเป็นเป้าหมายสำคัญของแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นบุคคลที่มีคุณธรรม จริยธรรม และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ได้แก่

1) **ทศเบื้องต้น** ในบริบทของผู้เรียน ต้องปฏิบัติตามหลักธรรมทางศีลธรรม มีความกตัญญูกตเวที มีความเคารพต่อผู้ใหญ่ และมีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น อีกทั้งต้องตั้งใจศึกษาเล่าเรียน และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว มีความมั่นคงทางอารมณ์และเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีความสุข

2) **ทิศเบื้องขวา** ในบริบทของผู้เรียน ผู้เรียนให้ความเคารพครูอาจารย์ คอยช่วยเหลือครูอาจารย์ในสิ่งที่พอทำได้ เชื่อฟังคำสั่งสอนโดยเคารพ และตั้งใจศึกษาเล่าเรียนด้วยความเคารพเคารพ

3) **ทิศเบื้องหลัง** ในบริบทของผู้เรียน คือ รุ่นน้อง หรือคนที่ยาวน้อยกว่า ผู้เรียนชั้นสูงควรเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับน้อง ๆ ช่วยเหลือน้อง ๆ ในการเรียนและกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งการทำงานร่วมกันในกลุ่มจะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และพัฒนาทักษะทางสังคม และผู้เรียนควรเคารพสิทธิของผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นใครก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งน้อง ๆ ที่อายุน้อยกว่า

4) **ทิศเบื้องซ้าย** ในบริบทของผู้เรียน การมีมิตรภาพที่ดีจะช่วยให้ผู้เรียนมีความสุข มีกำลังใจ และสามารถพึ่งพาอาศัยกันได้ อีกทั้งการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กับเพื่อนจะช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเอง และการทำงานร่วมกับเพื่อนจะช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้การทำงานเป็นทีม และสามารถแก้ไขปัญหาได้ร่วมกัน

5) **ทิศเบื้องต่ำ** ในบริบทของผู้เรียน อาจหมายถึงผู้ที่อ่อนแอกว่า หรือผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ ผู้เรียนควรมีความเมตตาต่อผู้ที่อ่อนแอกว่า หรือต้องการความช่วยเหลือ เช่น เพื่อนที่เรียนไม่ทัน เป็นต้น และผู้เรียนควรเคารพสิทธิของผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นใครก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่อ่อนแอกว่า

6) **ทิศเบื้องบน** ในบริบทของนักเรียน ควรเคารพต่อพระภิกษุสามเณรหรือนักบวชในศาสนาที่ตนนับถือ ผู้เรียนควรเปิดใจรับฟังคำแนะนำ และควรศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนา เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และเพื่อเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ

การนำหลักทิศ 6 ไปประยุกต์ใช้ในสถานศึกษา ทิศ 6 สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสถานศึกษาได้ดังนี้

1) **การจัดกิจกรรม** จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติตามทิศ 6 เช่น กิจกรรมวันพ่อ วันแม่ กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์

2) **การบูรณาการในหลักสูตร** นำทิศ 6 มาบูรณาการในทุกวิชา เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และปฏิบัติตามหลักธรรมเหล่านี้

3) การสร้างบรรยากาศของโรงเรียน สร้างบรรยากาศของโรงเรียนที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการปฏิบัติตนตามทศ 6 เช่น การให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน การส่งเสริมให้นักเรียนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

4) การเป็นแบบอย่างของครู ครูควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตามหลักทศ 6 เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้และนำไปปฏิบัติตาม

ประโยชน์ที่ได้รับ ประโยชน์ที่ได้รับจากการนำทศ 6 มาใช้ มีดังนี้

1) พัฒนาบุคลิกภาพ ช่วยให้ผู้เรียนมีบุคลิกภาพที่ดี มีความรับผิดชอบ มีน้ำใจ และมีความสุข

2) สร้างความสัมพันธ์ที่ดี ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในโรงเรียน ชุมชน และสังคม

3) พัฒนาสังคม ช่วยสร้างสังคมที่สงบสุข มีความรัก ความสามัคคี และความเอื้ออาทร

4) สืบทอดวัฒนธรรม ช่วยสืบทอดวัฒนธรรมอันดีงามของไทย

สรุปได้ว่า ทศ 6 เป็นหลักธรรมที่สำคัญและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ การส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และปฏิบัติตามทศ 6 จะช่วยให้พวกเขากลายเป็นบุคคลที่มีคุณภาพและเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติ

7. องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ความเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบของระบบกับแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน สรุปได้ดังนี้

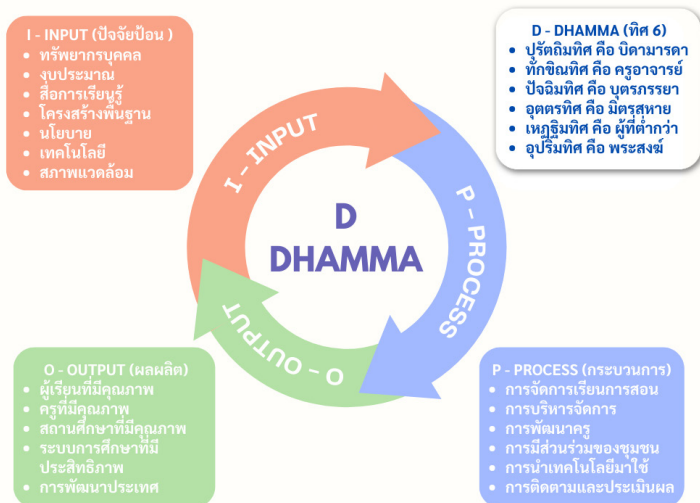
1) ปัจจัยป้อน แผนพัฒนาฯ ได้ระบุถึงความสำคัญของทรัพยากรบุคคล งบประมาณ และเทคโนโลยี ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาการศึกษา

2) กระบวนการ แผนได้กำหนดกลยุทธ์ต่าง ๆ เช่น การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาครู และการใช้เทคโนโลยี ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา และ

3) ผลผลิต แผนมีเป้าหมายที่ชัดเจนในการผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพ และพัฒนาระบบการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นผลผลิตที่ต้องการ

ในส่วนความเชื่อมโยงของทิศ 6 นั้นพบว่า สอดคล้องและสนับสนุนเป้าหมายของแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานหลายประการ ได้แก่

- 1) **การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี** ทิศ 6 เน้นการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น การมีเมตตา และการเคารพซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญของพลเมืองดี
- 2) **การสร้างความสะดวก** ทิศ 6 สอนให้เราให้ความเคารพต่อทุกคน ไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่ เด็ก หรือผู้ที่มีสถานะแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับหลักการสร้างความเสมอภาคในสังคม
- 3) **การพัฒนาทักษะชีวิต** การปฏิบัติตามทิศ 6 ช่วยพัฒนาทักษะชีวิตต่าง ๆ เช่น การสื่อสาร การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการควบคุมอารมณ์
- 4) **การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม** ทิศ 6 เป็นพื้นฐานของการสร้างคนดี มีคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกที่ดีต่อสังคม ซึ่งสามารถสรุปความเชื่อมโยงให้เข้าใจง่ายตามภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ทิศ 6: การประยุกต์กับแนวคิดระบบและแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน

จากองค์ความรู้ใหม่ที่ได้การนำหลักธรรมทศ 6 มาประยุกต์ใช้ในสถานศึกษา จะช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะชีวิต คุณธรรม จริยธรรม และความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของการศึกษา โดยผ่านวิธีการหรือกิจกรรมดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) ทศเบื้องต้น มารดาบิดา (ผู้ปกครอง) ได้แก่

- กิจกรรมวันพ่อ วันแม่ โดยจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนแสดงความรัก ความเคารพ ต่อพ่อแม่ เช่น การเขียนการ์ด การทำของขวัญ การแสดงดนตรี หรือการจัดงานเลี้ยง อาหารกลางวันร่วมกัน

- เชิญผู้ปกครองมาร่วมกิจกรรม เช่น การประชุมผู้ปกครอง การเข้าร่วมกิจกรรม วันเปิดบ้าน เพื่อให้ผู้ปกครองได้มีส่วนร่วมในการศึกษาของบุตรหลาน และสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครอง

- โครงการบ้านเรียน ส่งเสริมให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ของบุตรหลาน ที่บ้าน เช่น การอ่านหนังสือร่วมกัน การทำกิจกรรมร่วมกัน

2) ทศเบื้องต้น ครูอาจารย์ ได้แก่

- กิจกรรมวันครู จัดกิจกรรมวันครูเพื่อแสดงความเคารพและขอบคุณครูอาจารย์

- โครงการพี่เลี้ยง จัดโครงการพี่เลี้ยงให้นักเรียนชั้นสูงดูแลและให้คำแนะนำ แก่นักเรียนชั้นต่ำ

- กิจกรรมให้คำปรึกษา เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ปรึกษาปัญหาต่าง ๆ กับครูอาจารย์

- โครงการครูเยี่ยมบ้าน ส่งเสริมให้ครูเข้าเยี่ยมบ้านนักเรียนเพื่อทำความเข้าใจ สภาพครอบครัวและปัญหาของนักเรียน

3) ทศเบื้องหลัง ในบริบทของนักเรียน คือ รุ่นน้อง หรือคนที่อายุน้อยกว่า

- กิจกรรมพี่เลี้ยงน้อง จัดโครงการพี่เลี้ยงให้นักเรียนชั้นสูงดูแลและให้คำแนะนำ แก่น้อง ๆ

- กิจกรรมกลุ่มช่วยเหลือเพื่อน จัดตั้งกลุ่มช่วยเหลือเพื่อนเพื่อช่วยเหลือเพื่อน ที่เรียนไม่ทัน หรือมีปัญหา

- โครงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จัดโครงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างรุ่นพี่กับรุ่นน้อง

4) ทศเบื้องซ้าย มิตรสหาย

- กิจกรรมกลุ่ม จัดกิจกรรมกลุ่มเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนได้ทำงานร่วมกัน และสร้างความสัมพันธ์อันดีกับเพื่อน

- โครงการเพื่อนช่วยเพื่อน จัดโครงการเพื่อนช่วยเพื่อนเพื่อให้เพื่อน ๆ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการเรียน

- กิจกรรมชมรมต่าง ๆ ส่งเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมชมรมต่าง ๆ เพื่อพบปะเพื่อนที่มีความสนใจเหมือนกัน

5) **ทิศเบื้องต่ำ** ในบริบทของนักเรียน อาจหมายถึง ผู้ที่อ่อนแอกว่า หรือผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ

- กิจกรรมบริการชุมชน จัดกิจกรรมบริการชุมชนเพื่อให้ผู้เรียนได้ช่วยเหลือผู้ที่ด้อยโอกาส

- โครงการอาสาสมัคร ส่งเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมโครงการอาสาสมัครต่าง ๆ

- การให้ความช่วยเหลือเพื่อน สอนให้นักเรียนมีน้ำใจในการช่วยเหลือเพื่อนที่ต้องการความช่วยเหลือ

6) **ทิศเบื้องบน** พระภิกษุสามเณรหรือนักบวช

- นิมนต์พระภิกษุสงฆ์ ที่มีความรู้ความสามารถให้ความรู้คุณธรรมแก่นักเรียน

- จัดกิจกรรมสวดมนต์ จัดกิจกรรมสวดมนต์เพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม

- เยี่ยมชมสถานที่สำคัญในทางศาสนา จัดกิจกรรมเยี่ยมชมสถานที่สำคัญในทางศาสนาเพื่อศึกษาและเรียนรู้

เป้าหมายของการศึกษาที่สอดคล้องกับหลักธรรมทิศ 6 ได้แก่

1) **พัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี** มีคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกที่ดีต่อสังคม

2) **พัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถ** มีความรู้ความสามารถในการดำรงชีวิต และสามารถพัฒนาตนเองได้ตลอดชีวิต

3) **พัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่ดี** มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม และเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศชาติ

4) **พัฒนาผู้เรียนให้มีความสุข** มีความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต

การนำหลักธรรมทิศ 6 มาประยุกต์ใช้ในการศึกษา จะช่วยให้ผู้เรียนเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ มีความสุข และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข นอกจากนี้ ยังช่วยสร้างสังคมที่ดีขึ้นด้วย ทั้งนี้ การเลือกกิจกรรมที่เหมาะสมจะขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละโรงเรียนและระดับชั้นของนักเรียน

8. บทสรุป

ทิส 6 เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สอนให้เราปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมต่อบุคคลรอบข้างใน 6 ทิส ได้แก่ บิดามารดา ครูอาจารย์ ผู้ปกครอง มิตรสหาย ผู้ที่ต่ำกว่า และพระสงฆ์ โดยเน้นความสำคัญของการสร้างความสัมพันธ์อันดีและการมีคุณธรรมจริยธรรม ความสำคัญของหลักการทิส 6 ได้แก่ 1) **สร้างความสัมพันธ์ที่ดี** ช่วยให้เกิดความรัก ความเคารพ และความเอื้ออาทรต่อกันในสังคม 2) **ส่งเสริมสังคมที่สงบสุข** เมื่อทุกคนปฏิบัติตามหลักการทิส 6 สังคมก็จะสงบสุขและมีความสุข 3) **พัฒนาตนเอง** ช่วยให้บุคคลได้พัฒนาตนเองในด้านคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม 4) **สืบทอดวัฒนธรรม** เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยที่สืบทอดกันมา การนำหลักทิส 6 ไปประยุกต์ใช้ในครอบครัว สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพ่อแม่ ลูก และสมาชิกในครอบครัว, ในโรงเรียน สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาเด็ก, ในชุมชน สร้างความสามัคคีในชุมชน และ ในองค์กร สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเพื่อนร่วมงาน

จากการศึกษาครั้งนี้ได้นำเสนอแนวคิดที่น่าสนใจในการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ ทิส 6 เข้ากับระบบการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทย คุณค่าที่สำคัญของการศึกษานี้ ได้แก่ 1) **ความเชื่อมโยงระหว่างหลักธรรมและระบบ** คือ การศึกษาแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงที่สอดคล้องกันระหว่าง ทิส 6 กับระบบการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) **มุมมองใหม่ในการพัฒนาการศึกษา** คือ การนำทิส 6 มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการศึกษา เป็นการนำเสนอมุมมองใหม่ที่น่าสนใจในการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนและสังคม 3) **พื้นฐานในการพัฒนาคุณธรรม** คือ การเน้นย้ำถึงความสำคัญของการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และความสัมพันธ์อันดีต่อผู้อื่น ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างสังคมที่ดี และ 4) **แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน** คือ การบูรณาการหลักธรรมทิส 6 เข้ากับแผนพัฒนาการศึกษาเป็นการสร้างแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคนให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและมีคุณภาพ

และจากการศึกษาครั้งนี้ ผลการศึกษาสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้หลายด้าน ได้แก่ 1) **การพัฒนาหลักสูตร** คือ สามารถนำทิส 6 มาบูรณาการเข้าในหลักสูตรการ

เรียนการสอน เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาทั้งด้านวิชาการและคุณธรรม 2) **การพัฒนาครู** คือ สามารถนำทิศ 6 มาใช้ในการพัฒนาครู เพื่อให้ครูสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตามหลักธรรมเหล่านี้ และสามารถถ่ายทอดให้กับผู้เรียนได้ 3) **การสร้างสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้** คือ สามารถสร้างสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรม โดยเน้นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้เรียน ครู และบุคลากรทางการศึกษา และ 4) **การพัฒนาชุมชน** คือ สามารถขยายผลไปสู่การพัฒนาชุมชน โดยส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษา และนำหลักธรรมทิศ 6 ไปประยุกต์ใช้ในการสร้างความสัมพันธ์อันดีในชุมชน

กล่าวโดยสรุป การศึกษาครั้งนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับระบบการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักธรรมทิศ 6 ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน สังคม และประเทศชาติได้อย่างเป็นรูปธรรม

รายการอ้างอิง

- กัญญาพัชร เกตุแก้ว, ประพันธ์ ศุภษร, และดวงเพชร สมศรี. “รูปแบบการปลูกจิตสำนึกคุณลักษณะอันพึงประสงค์ด้านวินัยเชิงพุทธบูรณาการสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนบรรหารแจ่มใสวิทยา 1”. *วารสารมหาจุฬาริชาการ*. ปีที่ 9 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2565). 18–29.
- โกวิทย์ เทศบุตร. “วิชา 0501703 ภาวะผู้นำทางการศึกษา”. *เอกสารประกอบการสอน*. คณะศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2554.
- ข่าวเด็ด 7 สี. สพฐ.พบเด็กไทย อ่านไม่ออก-เขียนไม่ถูก. ออนไลน์. <https://news.ch7.com/detail/741470>. [13 กันยายน 2567].
- เฉลิมลาภ ทองอาจ. *ปัญหาอ่านไม่ออก เขียนไม่ได้: แนวทางแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม*. ออนไลน์. <https://www.gotoknow.org/posts/579593>. [13 กันยายน 2567].
- ประชุม รอดประเสริฐ. *นโยบายและการวางแผน: หลักการและทฤษฎี*. กรุงเทพฯ: เนติพงษ์การพิมพ์, 2541.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. 9, ราชบัณฑิต). *คำวัด*. กรุงเทพฯ: เลียงเชียง, 2548.
- พระพรหมคุณมรรณ (ป.อ. ปยุตโต). *ธรรมานุญชีวิต*. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก จำกัด, 2554.
- _____. *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 43. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ลิ้มม, 2558.
- ภาณี รูปสม. “การขัดเกลาทางสังคมของสถานศึกษา ก่อนวันเรียนของญี่ปุ่น”. *วารสารญี่ปุ่นศึกษา*. ฉบับที่ 2. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต, 2544.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ*. กรุงเทพฯ: พาณิชสุภผล ถนนสามเสน, 2470.
- รัชชัย ชยันทำ. “พุทธจริยศาสตร์: พันธสัญญาที่บุคคลพึงกระทำต่อกันในทิศ 6”. *วารสารปรัชญาปริทรรศน์*. ปีที่ 23 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2563). 59–70.

สมภาร พรหมทา. พุทธศาสตร์กับปัญหาจริยศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2551.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน (พ.ศ. 2566–2570) ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. ออนไลน์. <https://www.obec.go.th/archives/813787>. [15 กันยายน 2567].

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. รายงานผลการศึกษาค้นคว้ามาตรฐานการศึกษาของต่างประเทศ. นนทบุรี: 21 เซ็นจูรี จำกัด, 2559.

_____. รายงานการศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาปฐมวัยของไทยและต่างประเทศ กรณีศึกษาประเทศญี่ปุ่น สิงคโปร์ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค จำกัด, 2563.

Novabizz.com. ทฤษฎีระบบ (System Theory). ออนไลน์. https://www.novabizz.com/NovaAce/Intelligence/ทฤษฎีระบบ.htm#google_vignette. [5 กันยายน 2567].

การพัฒนาคุณธรรมความเป็นครู เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

Development of Ethical Qualities of Being a Teacher for the Fulfillment of Complete Humanity

ศรัญญา สુંนารถ

Saranya Soongnarth

นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Degree of Doctor of Education, Buddhist Educational Administration,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Email: saranyasoong@hotmail.com

ตอบรับบทความ (Received) : 5 ธันวาคม 2567

เริ่มแก้ไขบทความ (Revised) : 10 ธันวาคม 2567

รับบทความตีพิมพ์ (Accepted) : 15 ธันวาคม 2567

เผยแพร่ออนไลน์ (Available Online) : 21 ธันวาคม 2567

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการนำเสนอแนวทางในการพัฒนาคุณธรรมความเป็นครูเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาการจัดการศึกษาและการพัฒนาสังคม เริ่มจากการพัฒนาต้นน้ำ คือ “ครู” ให้ดี มีความเป็นปราชญ์บุคคล มีศักยภาพ มีคุณธรรม จริยธรรม เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ปลายน้ำ คือ “ผู้เรียน” ที่จะยึดถือเป็นแบบอย่างตามแม่พิมพ์ เป็นคนดีของครอบครัว สังคม และประเทศชาติ การพัฒนาความเป็นครูเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ในทางพระพุทธศาสนาได้มีหลักธรรมที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะของความเป็นครูที่ดีไว้จะยกมากล่าวเพียงบางประการพอสังเขป กล่าวคือ ครูที่ดีต้องมีกัลยาณมิตรธรรม 7 ประกอบด้วย 1) ปิโย น่ารัก ด้วยมีเมตตา 2) ครุ น่าเคารพ 3) ภาวนีโย น่าเจริญใจ 4) วัตตา รู้จักพูดให้ได้ผล 5) วจนกขโม อุดหนุนต่อถ้อยคำ 6) คัมภีรญจะ กะถิง กัตตา แกล้งเรื่องล้าลึกได้ และ 7) โน จัญญาเน นิโยชะเย ไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย ครูสามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม

คำสำคัญ: การพัฒนาคุณธรรม ครู มนุษย์ที่สมบูรณ์

Abstract

This article presents the development of the ethical qualities of being a teacher for the fulfillment of complete humanity, which is important for the advancement of education management and social development. It starts with the development of the "teacher" at the beginning, ensuring that they are exemplary, have potential, and possess moral and ethical values, serving as role models for the "students" at the other end. These students will follow the teacher's example and become good individuals for their families, society, and the nation.

In the development of being a teacher for the fulfillment of complete humanity, the principles of the Seven Qualities of a Noble Friend (Kalayanamittadharma) can be applied. These principles are: 1) Piyo – Being lovable by showing compassion. 2) Garu – Being respectable. 3) Bhāvanīyo – Being encouraging and uplifting. 4) Vattā – Knowing how to speak effectively. 5) Vacanakkhamo – Being patient with words. 6) Gambhīrañca katham kattā – Being able to discuss profound matters. 7) No caṭṭhāne niyojaye – Not leading others into harmful actions.

A teacher who embodies these qualities can perform their duties effectively, helping students become fully developed human beings and contributing to societal progress.

Keyword: Development of Moral Qualities, Teacher, Well-rounded Human Being

1. บทนำ

การพัฒนาการศึกษาของประเทศไทย เป็นการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพด้วย กระบวนการเรียนรู้ โดยถ่ายทอดความรู้ การฝึกฝน การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์ จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อมสังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้ผู้เรียนเกิดทักษะชีวิตสามารถเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ซึ่งการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพนั้นจะต้องอาศัยครูผู้สอนที่มีทักษะในการจัดการเรียนรู้ มีเจตคติต่อวิชาชีพครูที่ดี และมีทักษะที่เหมาะสมในศตวรรษที่ 21 ที่เป็นการสร้างนวัตกรรม และบริหารจัดการชั้นเรียนแนวใหม่อย่างต่อเนื่อง และยั่งยืนตามหลักการจัดการศึกษาที่ว่า การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนมีความสามารถเรียนรู้ พัฒนานตนเอง และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ

การพัฒนาผู้เรียนตามแผนพัฒนาแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579 ของกระทรวงศึกษาธิการและแผนพัฒนาการศึกษาท้องถิ่น (พ.ศ. 2566–2570)¹ ซึ่งวิสัยทัศน์ของทั้งสองแผนนั้นมุ่งไปที่การดำรงชีวิตของผู้เรียน คือ “ดำรงชีวิตอย่างมีความสุข” ทั้งนี้ความสุขของผู้เรียนต้องสอดคล้องกันทั้งในด้าน IQ (Intelligence Quotient) หรือระดับสติปัญญาด้านความรู้ความสามารถ ด้าน EQ (Emotional Quotient) คือระดับความฉลาดด้านอารมณ์ ซึ่งหมายถึงเรื่องบุคลิกภาพและการควบคุมตนเองเป็นส่วนใหญ่ สำหรับด้าน MQ (Moral Quotient) คือระดับจริยธรรมศีลธรรมบุคคล ซึ่งสามารถการควบคุมตนเอง มีความ รับผิดชอบ ซื่อสัตย์ มีความกตัญญู เป็นคนดี มีระเบียบวินัย มีสำนึกผิดชอบชั่วดี และเคารพนับถือผู้อื่น มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อสังคมและมนุษยชาติ บางท่านเข้าใจว่า EQ กับ MQ นั้นคือ สิ่งเดียวกันแต่จิตแพทย์ได้แยกเอาระดับความคิดด้านจริยธรรมและศีลธรรมนี้ ออกจากความฉลาดทาง

1. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579, (กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค จำกัด, 2560), ง.

อารมณ์ เพื่อเน้นให้เห็นความสำคัญเฉพาะขึ้นอีก²

การพัฒนาครูเพื่อให้เป็นต้นแบบของผู้เรียนต้องคำนึงถึงการพัฒนาหลายมิติ เช่น ด้านวิชาการ ความเป็นครู ความสามารถในการจัดการเรียนการสอน ความสามารถในการวิจัย สมรรถนะวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับสาขาที่ตนรับผิดชอบ การบริหารจัดการ การขัดเกลาทางสังคม ตามเป้าหมายและตัวชี้วัดในยุทธศาสตร์ที่ 3 แผนพัฒนาแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579 ของกระทรวงศึกษาธิการ ข้อ 2.6 ระบบการผลิตครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาได้มาตรฐานระดับสากล ตัวชี้วัด 1) มีฐานข้อมูล ความต้องการใช้ครูแผนการผลิตครูอาจารย์และบุคลากร ทางการศึกษาในระยะ 10 ปี (พ.ศ. 2560–2569) จำแนกตามสาขาวิชา ขนาดสถานศึกษา และจังหวัด 2) สัดส่วนของการบรรจุครูที่มาจากการผลิตครูในระบบปิดเพิ่มขึ้น 3) มีหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่เอื้อให้ผู้สำเร็จการศึกษาจากสาขาวิชาอื่นและ พัฒนาเพิ่มเติมเพื่อเข้าสู่วิชาชีพครู และข้อ 2.7 ครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาได้รับการพัฒนาสมรรถนะตาม มาตรฐาน ตัวชี้วัด 1) ร้อยละของครูอาจารย์และบุคลากรทางการศึกษาทุกระดับ/ ประเภท การศึกษาได้รับการพัฒนาตามมาตรฐานวิชาชีพ และสามารถปฏิบัติงานได้ อย่างมีประสิทธิภาพ เพิ่มขึ้น 2) ร้อยละของครูอาจารย์และบุคลากรทางการศึกษาที่ ได้รับการพัฒนาให้ สอดคล้องกับความต้องการและยุทธศาสตร์ของหน่วยงานเพิ่มขึ้น 3) ระดับความพึงพอใจของครูอาจารย์และบุคลากรทางการศึกษาที่มีต่อ การพัฒนา สมรรถนะและการใช้ประโยชน์จากการพัฒนาเพิ่มขึ้น 4) มีระบบการคัดเลือกบุคคล เพื่อเป็นอาจารย์ในสถาบันผลิตครูและการพัฒนา ให้มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชา และเทคนิคการสอน³ การพัฒนาครูในสถานศึกษายังมีจุดอ่อนที่สำคัญประการหนึ่ง ของการศึกษาไทย คือ ครูและระบบการพัฒนาบุคลากรด้านคุณธรรมจริยธรรมใน สถานศึกษาทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ เพื่อให้ครูเป็นต้นแบบที่ดีให้กับผู้เรียน สู่การศึกษาที่มีคุณภาพ ในการตอบรับนโยบายในแผนพัฒนาแผนการศึกษาแห่ง

2. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานสถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย พ.ศ. 2560, (กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561), 27.

3. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579, 112.

ชาติ พ.ศ. 2560–2579 ของกระทรวงศึกษาธิการและแผนพัฒนาการศึกษาท้องถิ่น (พ.ศ. 2566–2570) ซึ่งจะต้องแก้ปัญหาตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ ในส่วนของต้นน้ำนั้น เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการแหล่งทุนเพื่อพัฒนาครู ส่วนกลางน้ำเกี่ยวข้องกับการเพิ่มสมรรถนะให้กับครู ทั้งทางด้านความเป็นครู การบ่มเพาะในความสามารถในการบริหารจัดการ และการพัฒนาทางวิชาชีพและสังคม จนถึงปลายน้ำที่เป็นบุคลากรที่มี ประสิทธิภาพสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ยาวนานสู่ครูระดับอื่นหรือครูรุ่นหลัง รวมถึงการเชื่อมโยงกับภายนอกทั้งภาครัฐและภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ทั้งหมดนี้จะชัดเจนหากพิจารณาวิวัฒนาการของครูในลักษณะวงจรชีวิต (Life Cycle) ของครู

2. การพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

การพัฒนามนุษย์ คือ การพัฒนาศักยภาพของตนเอง เป็นความต้องการขั้นสูงสุดของมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ทุกคนสามารถที่จะพัฒนาความ ต้องการขั้นนี้จนสามารถรู้แจ้งตนได้ ทำให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้ และทำการงานที่สร้างสรรค์ในสิ่งต่าง ๆ ตามความสนใจแต่ละบุคคล หรือมีความถนัดในด้านนั้น ๆ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้สูงขึ้น มนุษย์จะประสบผลสำเร็จขั้นนี้ได้จะต้องใช้ความสามารถอย่างเต็มที่ในศักยภาพของเขา และพร้อมที่จะปรับปรุงตนเอง บุคคลนั้นต้องมีความเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นความต้องการอย่างหนึ่งของบุคคล ที่จะบรรลุถึงจุดสูงสุดของศักยภาพ⁴

2.1 ความหมายการพัฒนา

คำว่า “พัฒนา” หมายถึง ความเจริญ, ทำให้เจริญ มาจากคำว่า “วัฒนา” หมายถึง ความเจริญ, ความงอกงาม⁵ หมายถึง การเจริญ การเติบโต เช่น ต้นไม้งอก เป็นการเติบโตที่ไม่มีการ ควบคุม อาจยั่งยืนหรือไม่ยั่งยืนก็ได้ ซึ่งในที่นี้มีลักษณะความหมายใน 2 ด้าน ดังนี้

1) ด้านการพัฒนาตน การพัฒนาตน ตรงกับภาษาอังกฤษว่า self-development

4. สุรางค์ โค้วตระกูล, *จิตวิทยาทั่วไป*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์, 2544), 116.

5. ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2531), 588.

6. เรื่องเดียวกัน, 746.

แต่ยังมีคำที่มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่าพัฒนาตน และมักใช้แทนกันบ่อย ๆ ได้แก่ การปรับปรุงตน (self-improvement) การบริหารตน (self-management) และการปรับตน (self-modification) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงตัวเองให้เหมาะสม เพื่อสนองความต้องการและเป้าหมายของตนเอง หรือเพื่อให้สอดคล้องกับสิ่งที่สังคมคาดหวัง ซึ่งมี 2 ความหมาย ได้แก่

ความหมายที่ 1 การพัฒนาตน คือ การที่บุคคลพยายามที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ตนด้วยตนเองให้ดีขึ้นกว่าเดิม เหมาะสมกว่าเดิม ทำให้สามารถดำเนินกิจกรรม แสดง พฤติกรรม เพื่อสนองความต้องการ แรงจูงใจ หรือเป้าหมายที่ตนตั้งไว้

ความหมายที่ 2 การพัฒนาตน คือ การพัฒนาศักยภาพของตนด้วยตนเองให้ดีขึ้น ทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม เพื่อให้ตนเป็นสมาชิกที่มีประสิทธิภาพของสังคม เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ตลอดจนเพื่อการดำรงชีวิตอย่างสันติสุขของตน

2) **ด้านการพัฒนาสังคม** การพัฒนาสังคม (Moral development) หมายถึง การฝึกอบรมด้านพฤติกรรม การพัฒนาด้านกายและวาจา ให้มีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับเพื่อนมนุษย์ในสังคมให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน

การพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องตลอดชีวิต มนุษย์ทุกคนสามารถพัฒนาตนเองให้เป็นคนสมบูรณ์ได้ โดยการแสวงหาความรู้ พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรม จริยธรรม มีความสำคัญของการพัฒนาตนดังนี้

2.2 ความสำคัญต่อตนเอง

จำแนกได้ดังนี้

1) เป็นการเตรียมตนให้พร้อมในด้านต่าง ๆ เพื่อรับกับสถานการณ์ทั้งหลาย ได้

7. พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*, พิมพ์ครั้งที่ 40, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, 2557), 128.

8. พระครูปลัดสัมพิพัฒนธรรมาจารย์ (นิรันดร์ ศิริรัตน์), “การพัฒนามนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา”, *วารสารพุทธอาชีวศึกษา Buddhist ASEAN Studies Journal (BASJ)*, ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2562), 8.

ด้วยความรู้สึที่ดีต่อตนเอง

- 2) เป็นการปรับปรุงสิ่งที่บกพร่องและพัฒนาพฤติกรรมให้เหมาะสม จัดคุณลักษณะที่ไม่ต้องการออกจากตัวเอง และเสริมสร้างคุณลักษณะที่สังคมต้องการ
- 3) เป็นการวางแนวทางให้ตนเองสามารถพัฒนาไปสู่เป้าหมายในชีวิตได้อย่างมั่นใจ
- 4) ส่งเสริมความรู้สึในคุณค่าแห่งตนสูงให้ขึ้น มีความเข้าใจตนเอง สามารถทำหน้าที่ตามบทบาทของตนได้เต็มศักยภาพ

2.3 ความสำคัญต่อบุคคลอื่น

เนื่องจากบุคคลย่อมต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน การพัฒนาในบุคคลหนึ่งย่อมส่งผลต่อบุคคลอื่นด้วยการปรับปรุงและพัฒนาตนเองจึงเป็นการเตรียมตนให้เป็น สิ่งแวดล้อมที่ดีของผู้อื่นทั้งบุคคลในครอบครัวและเพื่อนในที่ทำงาน สามารถเป็นตัวอย่างหรือเป็นที่อ้างอิงให้เกิดการพัฒนาในคนอื่น ๆ ต่อไป ทั้งเป็นประโยชน์ร่วมกันทั้งชีวิตส่วนตัว การทำงานและการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในชุมชน ที่จะส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

2.4 ความสำคัญต่อสังคมโดยรวม

ภาระกิจที่แต่ละหน่วยงานในสังคมต้องรับผิดชอบ ล้วนต้องอาศัยทรัพยากรบุคคลเป็นผู้ปฏิบัติงาน การที่ผู้ปฏิบัติงานแต่ละคนได้พัฒนาและปรับปรุงตนเองให้ทันต่อพัฒนาการของรูปแบบการทำงานหรือเทคโนโลยี การพัฒนาเทคนิควิธี หรือวิธีคิดและทักษะใหม่ ๆ ที่จำเป็นต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานและคุณภาพของผลผลิต ทำให้หน่วยงานนั้นสามารถแข่งขันในเชิงคุณภาพและประสิทธิภาพกับสังคมอื่นได้สูงขึ้น ส่งผลให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศโดยรวมได้

3. ความสำคัญของครูในการจัดการศึกษา

การศึกษา คือ การพัฒนาความเป็นมนุษย์ใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านพฤติกรรม พัฒนาได้ด้วยศีล ด้านจิตใจ พัฒนาได้ด้วยสมาธิ และด้านความรู้ พัฒนาได้ด้วยปัญญา ซึ่งจะต้องมีการพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน เพราะเป็น 3 ด้านของชีวิตที่ไม่อาจแยกขาดจากกันได้ การพัฒนาในลักษณะนี้จะเป็นการพัฒนาอย่างประสานกลมกลืน

ส่งผลเกี่ยวกันไปด้วยดีทั้งระบบตามแนวพุทธจริยธรรม ที่เป็นเรื่องที่ครอบคลุมทั้งพฤติกรรม จิตใจและปัญญา เป็นการพัฒนาชีวิตทั้งหมด⁹

ในยุคศตวรรษที่ 21 นี้ กระบวนการเรียนอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก¹⁰ ผู้เรียนจะเรียนด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่ทันสมัยมีความก้าวหน้า และสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้มากและรวดเร็วขึ้น ปัญหาที่สืบเนื่องมาจากจำนวนนักเรียนที่เพิ่มขึ้นต่อห้องเรียน¹¹ ครูมีความสำคัญในการจัดการศึกษาเป็นอย่างมาก เพราะครูเป็นผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน ครูเป็นผู้ที่ใกล้ชิดผู้เรียนมากที่สุด ครูมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริม สนับสนุน และช่วยเหลือผู้เรียนให้พัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ ครูจึงมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวกในหลาย ๆ ลักษณะ ดังนี้

1) **เป็นผู้จัดการ (Manager)** เป็นผู้กำหนดบทบาทให้นักเรียนทุกคนได้มีส่วนร่วมเข้าร่วมทำกิจกรรม แบ่งกลุ่ม หรือจับคู่ เป็นผู้มอบหมายงานหน้าที่ความรับผิดชอบแก่นักเรียนทุกคน จัดการให้ทุกคนได้ทำงานที่เหมาะสมกับความสามารถและความสนใจของตน

2) **เป็นผู้ร่วมทำกิจกรรม (An active participant)** เข้าร่วมทำกิจกรรมในกลุ่มจริง ๆ พร้อมทั้งให้ความคิดและความเห็นหรือเชื่อมโยงประสบการณ์ส่วนตัวของนักเรียนขณะทำกิจกรรม

3) **เป็นผู้ช่วยเหลือและแหล่งวิทยาการ (Helper and resource)** คอยให้คำตอบเมื่อนักเรียนต้องการความช่วยเหลือทางวิชาการ ตัวอย่าง เช่น คำศัพท์หรือไวยากรณ์การให้ข้อมูลหรือความรู้ในขณะที่นักเรียนต้องการ ซึ่งจะช่วยให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น

9. พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540), 142–146.

10. กระทรวงศึกษาธิการ, ศธ. จัดครูปรับบทบาทใหม่ทันกับเทคโนโลยีสอนเด็ก, ออนไลน์, <http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=34113&Key=hotnews>. [25 พฤศจิกายน 2567].

11. สุตาพร ลักษณะียนาวิน, การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง, (กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ, 2553), 18.

4) เป็นผู้สนับสนุนและเสริมแรง (Supporter and encourager) ช่วยสนับสนุนด้านสื่อ อุปกรณ์หรือให้คำแนะนำที่ช่วยกระตุ้นให้นักเรียนสนใจเข้าร่วมกิจกรรมหรือฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง

5) เป็นผู้ติดตามตรวจสอบ (Monitor) คอยตรวจสอบงานที่นักเรียนผลิตขึ้นมาก่อนที่จะส่งต่อไปให้นักเรียนคนอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความถูกต้องของ คำศัพท์ ไวยากรณ์ การแก้คำผิด อาจจะทำให้ทั้งก่อนทำกิจกรรม หรือบางกิจกรรม อาจจะแก้ที่หลังได้¹²

นอกจากนี้ ครูยังสามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมได้อีกด้วย ครูสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ผู้เรียน ปลุกฝังจิตสำนึกสาธารณะให้แก่ผู้เรียน และส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม ครูจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ

4. คุณธรรมความเป็นครู

ครูเป็นบุคคลที่มีความสำคัญยิ่งต่อกระบวนการจัดการศึกษา เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของสถานศึกษา เพราะเป็นผู้จัดการเรียนการสอนแก่เด็ก ทั้งสอนความรู้ทางวิชาการและการอบรมพัฒนาจิตใจให้มีคุณธรรมจริยธรรม ช่วยพัฒนาให้เด็กและเยาวชนของชาติเติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ ช่วยพัฒนาความเจริญแก่สังคมประเทศชาติต่อไป ดังนั้นสังคมไทยจึงให้การยกย่องนับถือครู มองเห็นความสำคัญของครูว่าเปรียบเสมือนเป็นแม่พิมพ์ของชาติ ครูจึงเป็นที่คาดหวังว่า เป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรม เป็นแบบอย่างที่ดี ดำรงตนอยู่ในจรรยาบรรณวิชาชีพ และพัฒนาดตนเองอย่างต่อเนื่อง ซึ่งพระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2546 ได้กำหนดมาตรฐานวิชาชีพทางการศึกษา คือ ข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะและคุณภาพที่พึงประสงค์ในการประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ซึ่งผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาต้องประพฤติปฏิบัติตามเพื่อให้เกิดคุณภาพในการประกอบวิชาชีพ สามารถสร้างความเชื่อมั่นศรัทธาให้แก่ผู้รับบริการจากวิชาชีพได้ว่า เป็นบริการที่มีคุณภาพ กฎหมายจึงให้ความสำคัญกับวิชาชีพทางการศึกษาและกำหนดให้เป็นวิชาชีพควบคุม เนื่องจาก

12. ขาดิ แจ่มนุช, *สอนอย่างไรให้คิดเป็น*, (กรุงเทพฯ: เลี้ยงเลี้ยง, 2545), 16.

ต้องใช้ความรู้ ทักษะ และความเชี่ยวชาญ ในการประกอบวิชาชีพ

คุณธรรมจริยธรรมมีความสำคัญต่อครูและวิชาชีพครู¹³ ดังนี้

1) **ความสำคัญต่อการดำรงชีวิตประจำวัน** การมีคุณธรรมจริยธรรมช่วยให้ครูมีการดำรงชีวิตที่ดีทั้งการมีสุขภาพทางกายและสุขภาพจิตที่ดี เช่น (1) **ด้านสุขภาพทางกาย** หลักคุณธรรมจริยธรรมที่สังคมยึดถือนั้นมีข้อบ่งชี้ที่ช่วยพัฒนาทั้งร่างกายและจิตใจของคน การใช้หลักคุณธรรมจริยธรรมจึงเกิดผลดีทางร่างกาย เช่น ครูที่มีคุณธรรมเกี่ยวกับทางสายกลางจะมีพฤติกรรมบริโภคอาหารแต่พอสมควร ครูจึงไม่อ้วนเกินไปและไม่เป็นโรคต่าง ๆ อันเนื่องจากการบริโภค ทำให้สามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตนและครอบครัวได้เป็นปกติ และมีความแคล่วคล่องในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิต นอกจากนั้นจะทำให้ครูเป็นผู้มีบุคลิกภาพที่ดีเป็นที่ชื่นชมของบุคคลอื่น (2) **ด้านสุขภาพจิต** หากครูดำรงตนในคุณธรรมจริยธรรมแล้ว ครูจะเป็นผู้ประพฤติในทางที่ดี หลีกเลียงหรือลดเลิกการประพฤติที่ไม่ดี สามารถใช้คุณธรรมเป็นเครื่องประคับประคองจิตใจและการดำรงชีวิตให้เป็นไปในทางที่เป็นผลดีต่อตน คนอื่น และสังคม เช่น มีการประกอบอาชีพโดยสุจริต ไม่หลงในลาภยศของตนเอง มีการคิด การพูดและการกระทำของตนเองที่สอดคล้องกัน ไม่พูดอย่างหนึ่งแต่ทำอีกอย่างหนึ่ง ไม่ทำดีในเรื่องหนึ่ง แต่ทำชั่วในอีกเรื่องหนึ่ง นอกจากนั้นครูที่มีคุณธรรมจริยธรรมสามารถเผชิญชีวิตอย่างมีสติ มีปัญญาและสุขภาพจิตที่ดี รวมทั้งได้รับการยอมรับยกย่องจากบุคคลอื่น

2) **ความสำคัญต่อการปฏิบัติงานในวิชาชีพ** ครูที่มีคุณธรรมจริยธรรม จะได้รับการเคารพจากศิษย์ ได้รับการยอมรับจากผู้ปกครอง ได้รับการสนับสนุนจากเพื่อนและผู้บังคับบัญชา ทำให้มีความก้าวหน้าในการทำงานและการประกอบอาชีพ ซึ่งอาจได้รับการยกย่องประกาศเกียรติคุณให้เป็นตัวอย่างที่ดีของบุคลากรในวิชาชีพ ในด้านการงานการเป็นผู้นำของสังคม ครูที่มีคุณธรรมจริยธรรมจะเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ รวมทั้งเป็นเพื่อนมนุษย์ที่ดีของคนในกลุ่มสังคมอื่น เมื่อครูที่มีคุณธรรมจริยธรรมหลาย ๆ คนมาอยู่ร่วมกัน ซึ่งแม้แต่ละคนจะมีคุณลักษณะและ

13. ดวงเดือน พินสุวรรณ์, *คุณธรรมจริยธรรมสำหรับครู*, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2562), หน้า 8.

ความคิดแตกต่างกันก็ตาม ครูเหล่านั้นจะมีวิธีการดำเนินงานและวิธีการหาข้อยุติในทางที่เป็นคุณแก่บุคคลและส่วนรวมได้โดยไม่ต้องมีการขัดแย้งกัน สังคมครูจึงเป็นสังคมที่ดีครูจึงเป็นตัวแทนที่ดีของสังคม สามารถนำให้สังคมมีคุณธรรมจริยธรรมที่ดีและได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำที่ดีของสังคม

พรรณอร อุสุภาพ¹⁴ ได้กล่าวว่า การมีคุณธรรมของครูส่งผลต่อศักยภาพของครู เพื่อสร้างการยอมรับทั้งในด้านผลการปฏิบัติงานและเพื่อนร่วมงาน ซึ่งครูควรที่มีคุณธรรมและจริยธรรม โดยนักวิชาการได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญ คุณธรรมสำหรับครู ดังนี้

1) ด้านตัวครู

- 1.1) ทำให้ครูมีความเจริญก้าวหน้าและมีความมั่นคงในอาชีพ
- 1.2) ได้รับความยกย่องสรรเสริญจากบุคคลทั่วไป เป็นที่เคารพเชื่อฟังของผู้เรียน
- 1.3) มีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ไร้ภัยอันตรายใด ๆ เพราะแวดล้อมด้วยความ รักความนับถือจากศิษย์และประชาชนทั่วไป

2) ด้านสถาบันวิชาชีพ

- 2.1) ช่วยสร้างชื่อเสียงของวิชาชีพครูให้เป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสของผู้รับบริการ และ วิชาชีพครูมีความเจริญก้าวหน้า เพราะครูทำงานเต็มกำลังความสามารถ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สิ่งที่เป็นประโยชน์ให้กับวงการศึกษ
- 2.2) สถาบันการศึกษาได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ด้วยความศรัทธาและความร่วมมือ ช่วยเหลือจากสังคม

3) ด้านสังคมและชุมชน

- 3.1) สมาชิกของสังคมเป็นคนดี รู้จักสิทธิและหน้าที่อย่างถูกต้อง
- 3.2) สังคมมีสันติสุข เพราะสมาชิกของสังคมมีคุณธรรม
- 3.3) สังคมได้รับการพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วในทุก ๆ ด้าน

4) ด้านความมั่นคงของชาติ

- 4.1) สถาบันชาติ ศาสน์ กษัตริย์มีความมั่นคง เพราะประชาชนมีความรักและความเข้าใจเห็นความสำคัญอย่างแท้จริง การมีคุณธรรมของครูส่งผลต่อศักยภาพ

14. พรรณอร อุสุภาพ, การศึกษาและวิชาชีพครู, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2561), 203.

ของครู เพื่อสร้างการยอมรับทั้งในด้านผลการปฏิบัติงาน และเพื่อนร่วมงาน ซึ่งครูควรที่มีคุณธรรมและจริยธรรม โดยนักวิชาการได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญคุณธรรมสำหรับครู

4.2) ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชาติมีความมั่นคงถาวร เพราะครูได้อบรมสั่งสอนศิษย์ให้มีความรู้ความเข้าใจ และปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

นอกจากนั้นความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับครู มีดังนี้

1) ช่วยให้ผู้มีความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงในวิชาชีพครู ก่อให้เกิดความสุขใจ และความพยายามสร้างที่ดีต่อไป ผู้รับบริการมีความเชื่อถือ ศรัทธา และยกย่อง

2) ทำให้วิชาชีพทางการศึกษามีความเจริญก้าวหน้า สร้างความมั่นใจให้ผู้รับบริการว่าเป็นงานวิชาชีพชั้นสูง และเป็นการสร้างมาตรฐานความประพฤติที่ดีของครู

3) ช่วยให้การพัฒนาสังคมและประเทศตรงตามเป้าหมาย โดยมีครูเป็นผู้ทำให้คนมีประสิทธิภาพและช่วยเพิ่มคุณภาพของคนให้แก่สังคม เพื่อช่วยพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้มีความเจริญก้าวหน้าพร้อมที่จะแข่งขันกับนานาประเทศ

4) เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้สังคมมีทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพในการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจและการเมืองของประเทศให้เจริญก้าวหน้า

จากความสำคัญคุณธรรมสำหรับครูสามารถสรุปได้ว่า ครูควรมีคุณธรรมในการทำงานเป็นอย่างมาก เนื่องจากคุณธรรมจะช่วยทำให้ครูมีความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงในวิชาชีพครู สร้างความมั่นใจให้ผู้รับบริการว่าเป็นงานวิชาชีพชั้นสูง และอีกทั้งยังเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ ช่วยต่อยอดให้สังคมมีทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพในการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจและการเมืองของประเทศให้เจริญก้าวหน้า

5. การพัฒนาคุณธรรมความเป็นครูเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

การพัฒนาคุณธรรมความเป็นครูเพื่อความเป็นมนุษย์ หมายถึง การพัฒนาคุณธรรมของครูเพื่อให้ครูสามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม ซึ่งหลักธรรมที่ส่งเสริมคุณธรรมของครูที่สำคัญ ได้แก่ กัลยาณมิตรธรรม 7

ประทีป พืชมงคลกลาง กล่าวไว้ว่า กัลยาณมิตร หมายถึงบุคคลที่มีความพึงพร้อมแห่งคุณธรรม ความดีงาม เป็นผู้ห่างไกลจากสิ่งอันเป็นข้าศึกในการพัฒนาศักยภาพชีวิต และตั้งตนอยู่ อย่างเหมาะสมแห่ง การเคารพ รวมทั้งยังเป็นผู้สร้างสรรค์ประโยชน์สุข และคุณธรรมความดีงามต่าง ๆ¹⁵

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ความหมายคำว่า กัลยาณมิตรธรรม 7 (องค์คุณของกัลยาณมิตร, คุณสมบัติของมิตรดีหรือมิตรแท้ คือท่านที่คบหรือเข้าหาแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีงามและความเจริญ ในที่นี้มุ่งเอามิตรประเภทครูหรือพี่เลี้ยงเป็นสำคัญ)

1) **ปิโย** น่ารัก ในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนม ขวนให้อยากเข้าไปปรึกษาได้ถาม

2) **ครุ** นำเคารพ ในฐานะประพาสสมควรแก่ฐานะ ให้ความรู้สึกรับรองใจเป็นที่พึงได้ และปลอดภัย

3) **ภาวนีโย** นำเจริญใจหรือน่ายกย่อง ในฐานะทรงคุณ คือ ความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเฝ้าอย่างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ

4) **วัตตา** รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

5) **วณกขโม** อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ซักถาม คำเสนอ และวิพากษ์วิจารณ์ อดทนฟังได้ไม่เบื่อไม่ฉุนเฉียว

6) **คัมภีรญจะ** กะถัง กัตตา แกล้งเรื่องล้าลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

7) **โน จัฏฐาเน นิโยชะเย** ไม่ชักนำในอฐาน คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย¹⁶

15. ประทีป พืชมงคลกลาง, “รูปแบบการปรึกษาเชิงพุทธตามหลักกัลยาณมิตร”, วิทยานิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556), 22.

16. พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 19, (นนทบุรี: เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2553), 204.

อธิบายเพิ่มเติมคำว่า “เพื่อน” ไว้ว่า เป็นผู้ร่วมฐานะ ร่วมกิจ ร่วมการ หรือ ร่วมอยู่ในสภาพอย่างเดียวกัน, ผู้ชอบพอรักใคร่คบหากัน, ในทางธรรม เนื้อแท้ของความ เป็นเพื่อนอยู่ที่ความมีใจหวังดี ประรณนาดีต่อกัน กล่าวคือ เมตตาหรือไมตรี เพื่อนที่มีคุณสมบัติเช่นนี้ ท่านเรียกว่า มิตร การคบเพื่อน เป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่จะ นำชีวิตไปสู่ความเสื่อมความพินาศ หรือสู่ความเจริญงอกงาม พึง หลีกเลียงมิตรเทียม และเลือกคบหาคนที่เป้นมิตรแท้¹⁷ มิตร เพื่อน, ผู้มีความเชื่อถือดี, ผู้มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ แยกเป็นมิตรแท้ 4 พวก

มิตรเทียม (มิตต ปฏิรูป) 4 พวก มิตรเทียม มิตตปฏิรูป, มิตตปฏิรูปก่ คนเทียม, มิตรเทียมไม่ใช่มิตรแท้ มี 4 พวก ได้แก่

1) คนปกอลอก มีลักษณะ 4 คือ

- (1) คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว
- (2) ยอมเสียน้อยโดยหวังจะเอาให้มาก
- (3) ตัวมีภัยจึงมาช่วยทำกิจของเพื่อน
- (4) คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์ของตัวเอง

2) คนดีแต่พูด มีลักษณะ 4 คือ

- (1) ดีแต่ยกของหมดแล้วมาปราศรัย
- (2) ดีแต่อ้างของยังไม่มีมาปราศรัย
- (3) สงเคราะห์ด้วยสิ่งหาประโยชน์มิได้
- (4) เมื่อเพื่อนมีกิจ อ้างแต่เหตุขัดข้อง

3) คนหัวประจบ มีลักษณะ 4 คือ

- (1) จะทำชั่วก็เอออ
- (2) จะทำดีก็เอออ
- (3) ต่อหน้าสรรเสริญ
- (4) ลับหลังนินทา

17. พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550), 272–273, 316–317.

4) **คนชวนฉิบหาย** มีลักษณะ 4 คือ

- (1) คอยเป็นเพื่อนดื่มน้ำเมา
- (2) คอยเป็นเพื่อนเที่ยวกลางคืน
- (3) คอยเป็นเพื่อนเที่ยวดูการเล่น
- (4) คอยเป็นเพื่อนไปเล่นการพนัน

มิตรแท้ มิตรด้วยใจจริง มี 4 พวก ได้แก่

1) **มิตรอุปการะ** มีลักษณะ 4 คือ

- (1) เพื่อนประมาท ช่วยรักษาเพื่อน
- (2) เพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์ของเพื่อน
- (3) เมื่อมีภัย เป็นที่พึ่งพำนักได้
- (4) มีกิจจำเป็น ช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่ออกปาก

2) **มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์** มีลักษณะ 4 คือ

- (1) บอกความลับแก่เพื่อน
- (2) ปิดความลับของเพื่อน
- (3) มีภัยอันตรายไม่ละทิ้ง
- (4) แม้ชีวิตก็สละให้ได้

3) **มิตรแนะนำประโยชน์** มีลักษณะ 4 คือ

- (1) จะทำชั่วเสียหายคอยห้ามปรามไว้
- (2) คอยแนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี
- (3) ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ไม่เคยได้รู้ได้ฟัง
- (4) บอกทางสุขทางสวรรค์ให้

4) **มิตรมีน้ำใจ** มีลักษณะ 4 คือ

- (1) เพื่อนมีทุกข์ พลอยทุกข์ด้วย
- (2) เพื่อนมีสุข พลอยดีใจ
- (3) เขาติเตียนเพื่อน ช่วยยับยั้งแก้ไข
- (4) เขาสรรเสริญเพื่อน ช่วยพูดเสริมสนับสนุน

จากที่นักวิชาการได้กล่าวมานั้นสามารถสรุปได้ว่า บุคคลที่ช่วยชี้แนะแนวทาง ชักจูงตลอดจนแนะนำสั่งสอน ชักนำผู้อื่นให้ดำเนินชีวิตที่ดีงาม ให้ประสบผลดีและความสุข ให้เจริญก้าวหน้า ให้พัฒนาในธรรม แม้จะเป็นบุคคลเสมอกัน หรือเป็น มารดาบิดาครูอาจารย์ ตลอดทั้งพระสงฆ์จนถึงพระพุทธเจ้า ก็นับว่าเป็นเพื่อน แต่เป็น เพื่อนใจดี หรือ เพื่อนมีธรรม เรียกว่า กัลยาณมิตร แปลว่า “มิตรดีงาม” กัลยาณมิตร มีคุณสมบัติที่เรียกว่า กัลยาณมิตรธรรม หรือธรรมของกัลยาณมิตร 7 ประการ คือ

- 1) **ปิโย** น่ารัก ด้วยมีเมตตา เป็นที่สบายจิตสนิทใจ ชวนให้อยากเข้าไปหา
- 2) **ครุ** น่าเคารพ ด้วยความประพฤติหนักแน่นเป็นที่พึ่งอาศัยได้ ให้รู้สึกอบอุ่นใจ
- 3) **ภาวนีโย** น่าเจริญใจ ด้วยความเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตน ควรเอาอย่าง ให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ
- 4) **วิตตะ** รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงแนะนำ เป็นที่ปรึกษาที่ดี
- 5) **วณณิกโม** อดทนต่อถ้อยคำ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถาม ตลอดจน คำเสนอแนะ วิพากษ์วิจารณ์
- 6) **คัมภีรญจะ** กระทั่ง **กัตตา** แกล้งเรื่องล้าลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป
- 7) **โน จัญฺฐาเน นิโยชะเย** ไม่ชักนำไปในอธรรม คือ ไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสียหรือเรื่อง เหลวไหลไม่สมควร

กัลยาณมิตรมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก เพราะสามารถช่วยให้เราประสบความสำเร็จในชีวิตได้หลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา การทำงาน ความสัมพันธ์ หรือแม้แต่ด้านจิตใจ

หากมีกัลยาณมิตรที่ดี เราก็จะได้รับการช่วยเหลือ สนับสนุน และคำแนะนำที่ดีจากพวกเขา ซึ่งจะช่วยให้เราก้าวผ่านอุปสรรคต่าง ๆ และประสบความสำเร็จในชีวิตได้ ในทางกลับกัน หากเรามีกัลยาณมิตรที่ไม่ดี พวกเขาอาจชักจูงเราให้ทำในสิ่งที่ผิดศีลธรรมหรือเป็นโทษ ซึ่งอาจนำไปสู่ความล้มเหลวในชีวิตได้

ดังนั้น จึงควรเลือกคบหากัลยาณมิตรที่มีคุณสมบัติที่ดี เพื่อเป็นแนวทางให้เราเป็นคนดีและประสบความสำเร็จในชีวิต

ความเมตตา กรุณา Compassion หมายถึง ความรักความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ครูควรมีเมตตา กรุณาต่อผู้เรียน เข้าใจและเห็นอกเห็นใจผู้เรียน ช่วยเหลือผู้เรียน ให้พัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ

ความซื่อสัตย์สุจริต Honest หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนตรงไปตรงมา ครูควรมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อผู้เรียน ผู้ปกครอง และสังคม ปฏิบัติตนอย่างถูกต้องตามหลักธรรม

การกระทำ Act หมายถึง การที่บุคคลมีเจตนาคิด ตัดสินใจ และลงมือทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

ความรับผิดชอบ Responsible หมายถึง การทำหน้าที่ของตนอย่างเต็มความสามารถ ครูควรมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงานของตน ปฏิบัติตนอย่างเต็มกำลังความสามารถ

จิตสาธารณะ Public Consciousness หมายถึง การเสียสละเพื่อส่วนรวม ครูควรมีจิตสาธารณะ ช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม

การพัฒนาคุณธรรมเป็นครูเพื่อความเป็นมนุษย์ สามารถดำเนินการได้ดังนี้

ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับคุณธรรม ครูควรศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้เข้าใจความหมายและหลักการ คุณธรรมที่สำคัญสำหรับครู การฝึกฝนคุณธรรมให้เกิดขึ้นกับตนเอง โดยการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักคุณธรรมอย่างสม่ำเสมอ เป็นแบบอย่างที่ดี ครูควรเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ผู้เรียน ปฏิบัติตนตามหลักคุณธรรมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ผู้เรียนซึมซับคุณธรรมจากครู

ภาพที่ 1 การพัฒนาคุณธรรมความเป็นครูเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์โดยใช้ PRACH Model

6. บทสรุป

การพัฒนาคุณธรรมความเป็นครูเพื่อความเป็นมนุษย์ มีความสำคัญต่อการพัฒนาการจัดการศึกษาและการพัฒนาสังคม กล่าวคือ ครูที่มีคุณภาพดี มีคุณธรรม จริยธรรม จะสามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยให้ผู้เรียนให้เป็นศิษย์ที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม พัฒนาเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม ส่งผลให้สังคมนั้น ๆ มีความสงบสุข หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาความเป็นครูให้สมบูรณ์ คือ หลักธรรมเรื่อง กัลยาณมิตรธรรม 7 ประการ ได้แก่ 1) ปิโย นำรัก 2) กรุ นำเคารพ 3) ภาวนียโย นำเจริญใจ 4) วิตตะ รู้จักพูดให้ได้ผล 5) วณักขโม อดทนต่อถ้อยคำ 6) คัมภีร์ญจะ กะถัง กัตตา แกล้งเรื่องล้าลึกได้ และ 7) โน จัฏฐาเน นิโยชะเน ไม่ซุกงูไปในทางเสื่อมเสีย คุณครูผู้ใดที่สมบูรณ์พร้อมด้วยหลักกัลยาณมิตรธรรมทั้ง 7 ประการนี้ คุณครูผู้นั้นย่อมเป็นผู้มีคุณธรรม มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. ศธ. จัดรูปแบบบทบาทใหม่ทันกับเทคโนโลยีสอนเด็ก. ออนไลน์. <http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=34113&Key=hotnews>. [25 พฤศจิกายน 2567].
- ชาติ แจ่มนุช. *สอนอย่างไรให้คิดเป็น*. กรุงเทพฯ: เลียงเชียง, 2545.
- ดวงเดือน พินสุวรรณ์. *คุณธรรมจริยธรรมสำหรับครู*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2562.
- ประทีป พิฆทองหลาง. “รูปแบบการปฎิภาษาเชิงพุทธตามหลักกัลยาณมิตร”. *วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษฎิบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.
- พระครูปลัดสัมิพัฒน์ธรรมาจารย์ (นิรันดร์ ศิริรัตน์). “การพัฒนามนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา”. *วารสารพุทธอาเชียนศึกษา Buddhist ASEAN Studies Journal (BASJ)*. ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2562). 1-17.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 40. กรุงเทพฯ: มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, 2557.
- _____. *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 19. นนทบุรี: เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2553.
- _____. *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550.
- พรรณอร อุซุภาพ. *การศึกษาและวิชาชีพครู*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2561.
- ราชบัณฑิตยสถาน. *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน* 2525. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, 2531.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579.

กรุงเทพฯ: พรินทวนกราฟฟิค จำกัด, 2560.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. รายงานสถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย พ.ศ. 2560. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561.

สุดาพร ลักษณะียนาวิน. การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ, 2553.

สุรางค์ โค้วตระกูล. จิตวิทยาทั่วไป. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์, 2544.

ภาคผนวก

หลักเกณฑ์การอ้างอิง วารสารพุทธพัฒนาศาสตร์ศึกษา (DJBID)

1. อักษรย่อและหลักเกณฑ์การอ้างอิงคัมภีร์พระพุทธศาสนา

1.1 อักษรย่อกัมภีร์

- อักษรย่อตัวโรมัน ยึดตามพจนานุกรม Critical Pāli Dictionary¹
- อักษรย่อตัวไทย ยึดตามทีระบุในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539²

1.2 อักษรย่ออื่นๆ

สยามรัฐ คัมภีร์บาลีอักษรไทย ฉบับสยามรัฐ

หลวง พระไตรปิฎกแปลฉบับหลวง

ภูมิพล คัมภีร์ฉบับภูมิพล

มมร คัมภีร์ฉบับมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มจร คัมภีร์ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ฉฺฉฺฐสังคีติ คัมภีร์บาลีอักษรพม่า ฉบับฉฺฉฺฐสังคีติ (Burmese edition)

พุทธชยันตี คัมภีร์บาลีอักษรสิงหล ฉบับพุทธชยันตี หรือฉบับ Simon Hewavitarne Bequest Series (Ceylon edition)

Apte The Practical Sanskrit-English Dictionary (Revised and enlarged edition). 1986. Vaman Shivaram Apte. Kyoto: Rinzen Book.

BHS *Buddhist Hybrid Sanskrit Vol. I: Grammar*. 1953–85. Franklin Edgerton, Yale University Press: New Haven.

BHSD *Buddhist Hybrid Sanskrit Vol. II: Dictionary*. 1953–85. Franklin Edgerton, Yale University Press: New Haven.

1. ดูรายละเอียดได้ที่ https://cpd.uni-koeln.de/intro/vol1_epileg_abbrev_texts

2. ดูรายละเอียดได้ที่ http://gds.mcu.ac.th/site/office/images/b7_acronym.html

- HOS *Harvard Oriental Series*
- IAKBh I *Index to the Abhidharmakośabhāṣya* (P. Pradhan Edition) Part I Sanskrit-Tibetan-Chinese. 2001. Hirakawa Akira 平川彰. Tokyo: Daizōshuppan 大蔵出版.
- IAKBh II *Index to the Abhidharmakośabhāṣya* (P. Pradhan Edition) Part II Sanskrit-Tibetan-Chinese. 2001. Hirakawa Akira 平川彰. Tokyo: Daizōshuppan 大蔵出版.
- KBD *A Buddhist Chinese-Sanskrit Dictionary*. Bukkyō KanBon Daijiten 佛教漢梵大辞典. 1997. Hirakawa Akira 平川彰. Tokyo.
- MW *A Sanskrit-English Dictionary*. 1986. Monier Williams, Tokyo: Meicho-fukyukai. (first printed.1899. Oxford: Clarendon Press)
- NPED *A Dictionary of Pāli, Part II*. 2010. Margaret Cone, Pali Text Society.
- PED *The Pali Text Society's Pali-English Dictionary*. 1921–1925. T.W. Rhys Davids and William Stede. London: PTS.
- PTS คัมภีร์บาลีอักษรโรมัน ฉบับสมาคมบาลีปกรณ์ (Pali Text Society)
- PW *Sanskrit-Wörterbuch*. 7 vols. 1855–75. Otto Böhtlingk and Rudolph Roth. St.Petersburg.

1.3 รูปแบบการอ้างอิงหลักฐานคัมภีร์ในเชิงอรรถ

- สามารถระบุการอ้างอิงได้ 2 แบบ คือ

1) ระบุชื่อคัมภีร์ และเลขกำกับ มี 2 แบบ

1.1) ระบุ เล่ม-หน้า เช่น DN.II 105

1.2) ระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น ขุ.อิติ. 25/195/237 (บาลี.มมร)

2) ระบุตัวเลข “วรรค” “พระสูตร” “คาถา”

ซึ่งต้องเรียงตามลำดับที่ได้กำหนดไว้แล้วใช้เครื่องหมายทวิภาค (Full stop) “.”

คั่นระหว่างกัน

- ควรใช้รูปแบบเดียวทั้งเอกสาร
- ให้เขียนเป็นตัวเลขอารบิก
- กรณีต้องการอ้างอิงข้อมูลระดับบรรทัด สามารถใส่เลขระบุบรรทัดเป็นตัวห้อย

เช่น DN.II 105₃₅₋₃₇ หรือ ขุ.อิติ. 25/195/237₁₉ (บาลี.มมร)

- กรณีคัมภีร์เดียวกัน แต่มีการอ้างอิงหลายหน้า ใช้ “,” คั่นแบ่งหน้า

ตัวอย่างที่ 1 - DN.III 218, 227, 421

ตัวอย่างที่ 2 - ที.มหา. 10/191/158, 10/253/203 (บาลี.มมร)

- กรณีเปรียบเทียบคัมภีร์เดียวกัน ต่างจาริต ใช้ “,” คั่นแบ่งหน้า

ตัวอย่างที่ 1 - AN.II 120 (บาลี.PTS), 19/100/210 (บาลี.พุทธชยันตี), 21/86/112 (บาลี.สยามรัฐ), 15/86/77 (บาลี.ฉันทะสังคีต)

- กรณีหลายคัมภีร์หรือหลายจาริต ใช้ “,” คั่นแบ่งคัมภีร์ เช่น

ตัวอย่างที่ 1 - DN.III 218, MN.I 72, Nidd.I 82

ตัวอย่างที่ 2 - AN.I 41 (บาลี.PTS), ที.มหา. 10/191/158 (บาลี.สยามรัฐ)

ตัวอย่างที่ 3 - ที.มหา. 10/191/158 (บาลี.มมร), ที.ปา. 11/108/10 (บาลี.มมร)

1.4 ตารางสรุปรูปแบบการอ้างอิงคัมภีร์

คัมภีร์	ฉบับ	ตัวอย่างการอ้างอิง
คัมภีร์บาลี ³ • พระไตรปิฎก	PTS ฯลฯ ที่ไม่มีการแบ่งข้อ สยามรัฐ, ฉันทะสังคายน, พุทธชยันตี ฯลฯ ที่มีการแบ่งข้อ	Vin.IV 104 (บาลี.PTS), Vin.IV 104 ₁₂ (บาลี.PTS) ช.อป. 32/502/250 (บาลี.มมร) ช.อิตติ. 25/195/237 (บาลี.มจร)
• อรรถกถา • ฎีกา • อนฎีกา	PTS มมร. มจร. * อ้างเป็น เล่ม/หน้า, เล่ม/ข้อ/หน้า	MN.III 19 (บาลี.PTS) ส.มพา.อ. 19/592 (บาลี.มมร) ม.ม.อ. 2/452/254 (บาลี.มจร) ช.ธ.อ. 6/138 (บาลี.มจร)
ทิเบต	Peking Edition Derge Edition * ควรใช้รูปแบบเดียวทั้งเอกสาร	รูปแบบที่ 1 ระบุเล่ม แลว หน้า P118.269a3–270a5 D96.269a3–270a5 รูปแบบที่ 2 หมายเลขกำกับพระสูตร P Thu 128b5–129b7 D Na 103b9
จีน	ฉบับไทโชชินชูไดโซเคียว (Taisho Shinshu Daizokyo) * ควรใช้รูปแบบเดียวทั้งเอกสาร	รูปแบบที่ 1 ระบุเล่ม แลว หน้า T32.101a7–101b19 (no.1648) T32.101a7–101b19 รูปแบบที่ 2 หมายเลขกำกับพระสูตร T 1648

- รูปแบบการอ้างอิงคัมภีร์บาลี ให้ผู้เขียนยึดโครงสร้างการอ้างอิงแบบทั่วไป ได้แก่
ฉบับยุโรป ฯลฯ ที่ไม่มีการแบ่งข้อใช้ อักษรย่อคัมภีร์.เล่ม หน้า (ภาษา.ชื่อฉบับ)
ฉบับไทย ฉันทะสังคายน พุทธชยันตี ฯลฯ ที่มีการแบ่งข้อใช้ อักษรย่อคัมภีร์. เล่ม/ข้อ/หน้า (ภาษา.
ชื่อฉบับ)

1.5 การลงรายการอ้างอิง

ให้ลงตามประเภทเอกสารนั้นๆ โดยใส่ชื่อฉบับแทนชื่อผู้แต่ง แล้วจึงระบุชื่อ คัมภีร์ สามารถระบุแบบรวมเล่มหรือแยกเล่มก็ได้

• รายการอ้างอิง

ชื่อฉบับ. ชื่อคัมภีร์. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ขุททกนิกายе ขาดกปาฬียา สัณณนาฎตา
ชาตกกุฎฐกา สุตตโม ภาค วิสดี-จิตตาสีสนิปาตวณณนา. กรุงเทพฯ:
วิญญาน, 2535.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล. นครปฐม:
มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552.

2. หลักเกณฑ์การอ้างอิงอื่นๆ

หลักการ : ยึดตามระบบ Chicago เวอร์ชัน 17

ลักษณะอ้างอิง : เชิงอรรถท้ายกระดาษ (Footnote)

2.1 คำแนะนำเบื้องต้น

• ชื่อผู้แต่งให้ลง “ชื่อ นามสกุล” ทั้งเชิงอรรถและบรรณานุกรม เช่น ปัญญะศิริวัฒน์ชัย, Lisa Kelly กรณีที่ไม่ใช่ภาษาอังกฤษให้ใช้ “คำอ่านโรมัน (ภาษาต้นฉบับถ้ามี)”

• ชื่อหนังสือ/ชื่อวารสาร ทั้งภาษาไทย และต่างประเทศ ใช้ ตัวเอียง กรณีที่ไม่ใช่ภาษาอังกฤษให้ใช้ “ภาษาต้นฉบับ (คำอ่านโรมัน: คำแปลไทยหรืออังกฤษ).”

ตัวอย่าง

สมภาร พรหมทา. เก็บเพชรจากพระไตรปิฎก. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.

Steven Leitt, and Stephen J. Dubner. *Freakonomics: A Rogue Economist Explores the Hidden Side of Everything*. New York: William Morrow, 2005.

Masahiro Shimoda (下田正弘). 涅槃經の研究: 大乘經典の研究試論 (*Nhangyō no kenkyū: Daijō kyōten no kenkyū hōhō shiron: การศึกษาวิจัยมหาปริณิพพานสูตร: วิธีการศึกษาวิจัยคัมภีร์พระพุทธศาสนา มหายาน*). Tokyo: Shunjūsha, 1997.

• **สถานที่พิมพ์** ใช้ชื่อเมือง ถ้าไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์ใช้ “ม.ป.ท.” (ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์) ต่างประเทศใช้ “n.p.” (no place)

• **สำนักพิมพ์** ใส่เฉพาะชื่อสำนักพิมพ์ ตัดคำที่ระบุประเภทของกิจการออก เช่น โรงพิมพ์, สำนักพิมพ์, บริษัท, ห้างหุ้นส่วน จำกัด, Publishers, Co., Inc., Limited, Books, Press ฯลฯ ถ้าไม่ปรากฏชื่อสำนักพิมพ์ใช้ “ม.ป.พ.” (ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์) ต่างประเทศใช้ “n.p.” (no publisher)

• **ปีตีพิมพ์** ใช้เลขปี ค.ศ. หรือ ปี พ.ศ. ตามที่ปรากฏในงานเขียน กรณีพิมพ์ซ้ำ ให้ใช้ปีของเล่มที่ใช้อ้างอิง ถ้าไม่ปรากฏปีตีพิมพ์ใช้ “ม.ป.ป.” (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์) ต่างประเทศใช้ “n.d.” (no date)

เอกสารที่ไม่ทราบรายละเอียดการจัดพิมพ์ใช้ (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., ม.ป.ป.)

2.2 การอ้างอิงเชิงอรรถ (Footnote)

1) บรรทัดแรกของข้อมูลหรือสิ่งอ้างอิงให้ย่อหน้า 1 ครั้ง แล้วจึงพิมพ์หมายเลขอ้างอิงเป็นตัวยก และเว้นวรรค 1 เคาะ แล้วจึงพิมพ์แหล่งอ้างอิงตามระบบ Chicago เวอร์ชัน 17

2) กรณีผู้แต่ง 2-3 คน ให้ระบุชื่อผู้แต่งทุกคน ใส่คำว่า “และ” หรือ “and” หน้าชื่อคนสุดท้าย, กรณีผู้แต่ง 4 คนหรือมากกว่า ให้ใส่ชื่อผู้แต่งคนที่ 1 แล้วพิมพ์คำว่า “และคณะ” หรือ “et al.”

3) กรณีไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง แต่มีชื่อผู้ดำเนินการ ให้ละชื่อผู้แต่ง เช่น พระพุทธศาสนา ม.1, บรรณาธิการโดย สุระ ดามาพงษ์ และบุญรัตน์ รอดตา (กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช, 2551), 12.

4) การอ้างอิงเอกสารเรื่องเดียวกันซ้ำโดยไม่มีเอกสารอื่นมาคั่น ภาษาไทยใช้คำว่า “เรื่องเดียวกัน” ภาษาต่างประเทศใช้ “Ibid.” แล้วจึงระบุหน้า เช่น เรื่องเดียวกัน, 14. หรือ Ibid., 601.

5) การอ้างอิงเอกสารเรื่องเดียวกันและหน้าเดียวกันโดยไม่มีเอกสารอื่นมาคั่น ภาษาไทยใช้คำว่า “ที่เดียวกัน” ภาษาต่างประเทศใช้ “Id.”

6) การอ้างอิงเอกสารเรื่องเดียวกันซ้ำ โดยมีเอกสารอื่นมาคั่น ให้ใช้การอ้างอิงแบบย่อ (Shortened-form) ยกมาเพียงชื่อผู้แต่ง, ชื่อหนังสือ/ชื่อบทความ/ชื่อวิทยานิพนธ์, เลขหน้า.

2.3 การลงรายการอ้างอิง (Reference)

1) พิมพ์ข้อมูลอ้างอิงติดขอบกระดาษ เมื่อขึ้นบรรทัดต่อไปต้องย่อหน้า 1 ครั้ง

2) ให้เรียงลำดับเอกสารตามตัวอักษร ก-ฮ ตามด้วย A-Z ตามด้วยปีที่พิมพ์

3) กรณีชื่อซ้ำให้ขีดล่างยาวเท่ากับย่อหน้าแล้วปิดด้วยจุดมหัพภาค “_____.”

4) กรณีผู้แต่งหลายคน

(ก) ให้ยึดตัวอักษรของผู้เขียนคนแรกเป็นสำคัญ

(ข) ให้เรียงลำดับผู้แต่งที่ปรากฏในเอกสารอ้างอิงนั้น ๆ

• ตัวอย่างการลงเชิงอรรถ

¹ โกลด์ วงศ์สุวรรณ และคณะ, *ปัญหาสังคม (Social Problem)*, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2549), 74–76.

² สุภัค มหาวรรณ, “พระจันทร์: การสื่อแนวคิดเรื่องปัญญาในอรรถกถาชาดก”, *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ*, ปีที่ 13 ฉบับที่ 2 (26) (มกราคม–มิถุนายน 2555), 67.

³ ส.ม.หา. 19/1081/592 (ไทย.มจร)

⁴ พระไพศาล วิสาโล, *ศาสนาประจำใจ*, (กรุงเทพฯ: โพสท์บุ๊กส์, 2552), 77.

⁵ ที่เดียวกัน.

⁶ พระไพศาล วิสาโล, *สุขเหนือใจ*, (กรุงเทพฯ: เนชั่น-บุ๊กส์, 2552), 25.

⁷ กฤติกาวัลย์ หิรัญสี, *โกณฑัญญะบรมครูโทรเอกของโลก*, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 83.

⁸ เรื่องเดียวกัน, 90.

⁹ Svetlana Cicmil et al., *Exploring the Complexity of Projects: Implications of Complexity Theory for Project Management Practice*, (New Jersey: Project Management Institute, 2009), 54–55.

¹⁰ Margaret Lock, “Comprehending the Body in the Era of the Epigenome”. *Current Anthropology*, Vol. 56 No. 2 (April 2015), 162.

¹¹ Ibid., 165.

¹² Colin Redrew, Michael J. Boyd, and Iain Morley, *Death Rituals, Social Order and the Ancient World - Death Shall Have No Dominion* (New York: America, 2016)

¹³ กฤติกาวัลย์ หิรัญสี, *โกณฑัญญะบรมครูโทรเอกของโลก*, 89.

¹⁴ สุภัค มหาวรรณ, “พระจันทร์: การสื่อแนวคิดเรื่องปัญญาในอรรถกถาชาดก”, 69.

• ตัวอย่างการลงรายการอ้างอิง

กฤติกาวัลย์ หิรัญสี. *โกณฑัญญะบรมครูโอรสเอกของโลก*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.

โกศล วงศ์สวรรค์ และคณะ. *ปัญหาสังคม (Social Problem)*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ ดั้ง, 2549.

พระไพศาล วิสาโล. *ศาสนาประจำใจ*. กรุงเทพฯ: โพสท์บุ๊กส์, 2552.

_____. *สุขเหนือสุข*. กรุงเทพฯ: เนชั่นบุ๊กส์, 2552.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

สุภัค มหาวรากร. “พระจันทร์: การสื่อแนวคิดเรื่องปัญญาในอรรถกถาชาดก”. *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ*. ปีที่ 13 ฉบับที่ 2 (26) (มกราคม-มิถุนายน 2555). 60–77.

Colin Redrew, Michael J. Boyd, and Iain Morley, *Death Rituals, Social Order and the Ancient World - Death Shall Have No Dominion* (New York: America, 2016)

Svetlana Cicmil, Terry Cooke-Davis, et al. *Exploring the Complexity of Projects: Implications of Complexity Theory for Project Management Practice*. New Jersey: Project Management Institute, 2009.

Margaret Lock. “Comprehending the Body in the Era of the Epigenome”. *Current Anthropology*. Vol. 56 No. 2 (April 2015). 162–200.

Svetlana Cicmil et al., *Exploring the Complexity of Projects: Implications of Complexity Theory for Project Management Practice*. New Jersey: Project Management Institute, 2009.

3. ตัวอย่างในกรณีต่าง ๆ

3.1 หนังสือ

3.1.1 ผู้แต่ง 1 คน, 2–3 คน และ 4 คนขึ้นไป

• เชิงอรรถ

เลขอ้างอิง ชื่อผู้แต่ง, ชื่อหนังสือ, (สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์), เลขหน้า.

URL (ถ้ามี).

¹ อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์, พระพุทธศาสนามหายาน, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551), 225.

² David Shields, *How Literature Saved My Life*, (New York: Alfred A. Knopf, 2013), 33.

³ ปรีชา ช้างขวัญยืน และสมภาร พรหมทา, มนุษย์กับการใช้เหตุผล, (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2549), 46–47, <http://csbp.mcu.ac.th/มนุษย์กับการใช้เหตุผล.pdf>.

⁴ Mark Evan Bonds, *Absolute Music: The History of an Idea*, (New York: Oxford University Press, 2014), 3, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199343638.003.0004>.

• รายการอ้างอิง

ชื่อผู้แต่ง. ชื่อหนังสือ. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์. URL (ถ้ามี).

อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์. พระพุทธศาสนาหายาน. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

David Shields. *How Literature Saved My Life*. New York: Alfred A. Knopf, 2013.

ปรีชา ช่างขวัญยืน และสมภาร พรหมทา. มนุษย์กับการใช้เหตุผล. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2549. <http://csbp.mcu.ac.th/มนุษย์กับการใช้เหตุผล.pdf>.

Mark Evan Bonds. *Absolute Music: The History of an Idea*. New York: Oxford University Press, 2014. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199343638.003.0004>.

URL ถ้านำหนังสือมาจากเว็บไซต์ ให้ระบุ URL ด้วย

ชื่อผู้แต่ง

(1) กรณีผู้แต่ง 2 คน ให้ระบุชื่อผู้แต่งทุกคนโดยไม่ต้องมีเครื่องหมาย “,” คั่น เช่น “ปรีชา ช่างขวัญยืน และสมภาร พรหมทา” “David Shields and Mark Evan”

(2) กรณีผู้แต่ง 3 คน ให้ระบุชื่อผู้แต่งทุกคน โดยมีเครื่องหมาย “,” คั่น เช่น “ปรีชา ช่างขวัญยืน, อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์, และสมภาร พรหมทา” “David Shields, Margaret Lock, and Mark Evan”

(3) กรณีผู้แต่ง 4 คนหรือมากกว่า ให้ใส่ชื่อผู้แต่งคนที่ 1 แล้วพิมพ์คำว่า “และคณะ” หรือ “et al.” เช่น “ปรีชา ช่างขวัญยืน และคณะ” “David Shields et al.”

3.1.2 หนังสือภาษาต่างประเทศอื่น ๆ นอกเหนือจากอักษรโรมัน

• เชิงอรรถ

เลขอ้างอิง ชื่อผู้แต่ง คำอ่านโรมัน (ชื่อต้นฉบับ), ชื่อหนังสือต้นฉบับ (คำอ่านโรมัน: คำแปลภาษาไทยหรืออังกฤษ), (สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์), เลขหน้า.

¹ Masahiro Shimoda (下田正弘), 涅槃經の研究: 大乘經典の研究 方法試論 (*Nehangyō no kenkyū: Daijō kyōtenno kenkyū hōhō shiron*: การศึกษาวิจัยมหาปริณิพพานสูตร: วิธีการศึกษาวิจัยคัมภีร์พระพุทธศาสนา มหายาน), (Tokyo: Shunjūsha, 1997), 55.

• รายการอ้างอิง

ชื่อผู้แต่ง คำอ่านโรมัน (ชื่อต้นฉบับ). ชื่อหนังสือต้นฉบับ (คำอ่านโรมัน: คำแปลภาษาไทยหรืออังกฤษ). สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์.

Shimoda Masahiro (下田正弘). 涅槃經の研究: 大乘經典の研究 方法試論 (*Nehangyō no kenkyū: Daijō kyōtenno kenkyū hōhō shiron*: การศึกษาวิจัยมหาปริณิพพานสูตร: วิธีการศึกษาวิจัยคัมภีร์พระพุทธศาสนา มหายาน). Tokyo: Shunjūsha, 1997.

3.1.3 หนังสือที่มีผู้ดำเนินการต่าง ๆ

• เชิงอรรถ

เลขอ้างอิง ชื่อผู้แต่ง, ชื่อหนังสือ, ลักษณะดำเนินการ ชื่อผู้ดำเนินการ (สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์), เลขหน้า.

¹ Joad, *ปรัชญา*, แปลโดย วิทย์ วิศทเวทย์, (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2521), 77.

² Yves Bonnefoy, *New and Selected Poems*, ed. John Naughton and Anthony Rudolf, (Chicago: University of Chicago Press, 1995), 99.

• รายการอ้างอิง

ชื่อผู้แต่ง. ชื่อหนังสือ. ลักษณะดำเนินการ ชื่อผู้ดำเนินการ. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์.

Joad. *ปรัชญา*. แปลโดย วิทย์ วิศทเวทย์. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2521.

Bonnefoy, Yves. *New and Selected Poems*. Editor by John Naughton and Anthony Rudolf. Chicago: University of Chicago Press, 1995.

หนังสือแปล ให้ใส่ “แปลโดย” หรือ “trans.”

หนังสือที่มีบรรณาธิการดูแล ให้ใส่ “บรรณาธิการโดย” หรือ “ed.”

หนังสือที่มีผู้รวบรวม ให้ใส่ “รวบรวมโดย” หรือ “comp.” เมื่อเขียนในบรรณานุกรม ต้องเขียนเป็นคำเต็มคือ Translated by., Editor by., Compiled by.

3.2 พจนานุกรม สารานุกรม

• เชิงอรรถ

เลขอ้างอิง ชื่อผู้แต่ง, ชื่อเรื่อง, ครั้งที่พิมพ์. อ้างคำว่า “คำที่อ้างอิง”.

¹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, พิมพ์ครั้งที่ 5, อ้างคำว่า “โลกาภิวัตน์”.

² Francis S. Drake, *Dictionary of American Biography* (1937), s.v. “Wadsworth, Jeremiah”.

• รายการอ้างอิง

ชื่อผู้แต่ง. ชื่อหนังสือ. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2556.

Drake, Francis S. *Dictionary of American Biography* (1937). Boston: Houghton, Osgood & Company, 1879.

หมายเหตุ: การลงคำศัพท์หรือเรื่องที่อ้างอิง ให้พิมพ์คำว่า “อ้างคำว่า” ในงานเขียนภาษาไทย ส่วนในงานเขียนภาษาต่างประเทศให้ใช้ตัวอักษรย่อว่า s.v. (อ้างคำเดียว) หรือ s.v.v. (อ้างมากกว่า 1 คำ)

3.3 บทความ

3.3.1 วารสาร นิตยสาร

• เชิงอรรถ

เลขอ้างอิง ชื่อผู้เขียนบทความ, “ชื่อบทความ”, ชื่อวารสาร, ปีที่ ฉบับที่ (ช่วงเวลาที่ดีพิมพ์), เลขหน้า.

¹ ชมาวดี เจริญศรีเศรษฐ์, “ปีก่อตั้งกนิษศักดิ์ราช”, *วารสารธรรมธารา*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-ธันวาคม 2558), 100.

² Sharon R. Wesoky, “Bringing the Jia Back into Guojia: Engendering Chinese Intellectual Politics”, *Signs*, Vol. 40 No. 3 (Spring 2015), 651.

• รายการอ้างอิง

ชื่อผู้เขียนบทความ. “ชื่อบทความ”. ชื่อวารสาร, ปีที่ ฉบับที่ (ช่วงเวลาที่ดีพิมพ์). เลขหน้าของบทความตั้งแต่ต้นจนถึงท้ายบทความ.

ชมาวดี เจริญศรีเศรษฐ์. “ปีก่อตั้งกนิษศักดิ์ราช”. *วารสารธรรมธารา*. ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-ธันวาคม 2558). 97-115.

Wesoky, Sharon R. “Bringing the Jia Back into Guojia: Engendering Chinese Intellectual Politics”. *Signs*. Vol. 40 No. 3 (Spring 2015). 647-666.

3.3.2 หนังสือรวมบทความ

• เชิงอรรถ

เลขอ้างอิง ชื่อผู้เขียนบทความ, “ชื่อบทความ”, ชื่อหนังสือ, (สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์), เลขหน้า. URL (ถ้ามี).

¹ สุมาลี มหณรงค์ชัย, “‘มหายาน’ จากอินเดียสู่จีน”, พุทธศาสนมหายานในเอเชียตะวันออกเฉียง, (กรุงเทพฯ: ชวนอ่าน, 2561), 14.

² George Cardona, “Sanskrit”, *The Indo-Aryan Languages*, (Routledge: New York, 2003), 116.

• รายการอ้างอิง

ชื่อผู้เขียนบทความ. “ชื่อบทความ”. ชื่อหนังสือ. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์. URL (ถ้ามี).

สุมาลี มหณรงค์ชัย. “‘มหายาน’ จากอินเดียสู่จีน”. พุทธศาสนมหายานในเอเชียตะวันออกเฉียง. กรุงเทพฯ: ชวนอ่าน, 2561.

Cardona, George. “Sanskrit”. *The Indo-Aryan Languages*. Routledge: New York, 2003.

URL ถ้านำหนังสือมาจากเว็บไซต์ ให้ระบุ URL ต่อท้ายด้วย

3.4 วิทยานิพนธ์

• เชิงอรรถ

เลขอ้างอิง ชื่อผู้แต่ง, “ชื่อวิทยานิพนธ์”, ระดับวิทยานิพนธ์ สาขาวิชา, (คณะ: มหาวิทยาลัย, ปีพิมพ์), เลขหน้า.

¹ กมลรัตน์ ขวนสบาย, “แนวคิดและคติการสร้างเจดีย์บรรจุอัฐิของบุคคลในสมัยรัตนโกสินทร์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ, (คณะโบราณคดี: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556), 50.

² Mihwa Choi, “Contesting Imaginaires in Death Rituals during the Northern Song Dynasty”, *PhD diss.*, (University of Chicago, 2008), 59.

• รายการอ้างอิง

ชื่อผู้แต่ง. “ชื่อวิทยานิพนธ์”. ระดับวิทยานิพนธ์, ชื่อมหาวิทยาลัย, ปีพิมพ์.

กมลรัตน์ ขวนสบาย. “แนวคิดและคติการสร้างเจดีย์บรรจุอัฐิของบุคคลในสมัยรัตนโกสินทร์”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ. คณะโบราณคดี: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556.

Choi, Mihwa. “Contesting Imaginaires in Death Rituals during the Northern Song Dynasty”. *PhD diss.* University of Chicago, 2008.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ใช้คำว่า “วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต”, “Master’s thesis”

วิทยานิพนธ์ปริญญาเอก ใช้คำว่า “ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต”, “PhD diss.”

3.5 รายงานวิจัย รายงานที่ประชุมทางวิชาการ

3.5.1 รายงานวิจัย

• เชิงอรรถ

เลขอ้างอิง ชื่อผู้วิจัย หรือคณะผู้วิจัย, “ชื่อโครงการ”, ประเภทเอกสาร, (ชื่อหน่วยงานวิจัย, ปีที่จัดทำ), เลขหน้า.

¹ ประไพรัตน์ ไททยกุล และคณะ, “ปัจจัยส่วนบุคคลและทัศนคติของบุคลากรที่เป็นคณะกรรมการบริหารความเสี่ยงของคณะ หน่วยงานที่มีผลต่อกระบวนการจัดทำบริหารความเสี่ยงของมหาวิทยาลัยนเรศวร”, รายงานวิจัย, (กองทุนวิจัยมหาวิทยาลัยนเรศวร, 2556), 20–21.

• รายการอ้างอิง

ชื่อผู้วิจัย หรือคณะผู้วิจัย. “ชื่อโครงการ”. ประเภทเอกสาร, ชื่อหน่วยงานวิจัย, ปีที่จัดทำ.

ประไพรัตน์ ไททยกุล, ลัดดา กิจนพศรี, ธนวรรณ ยอดบุรี, จักรกฤษณ์สนอ่อง, ปราการ นทีประสิทธิพร, อธิชัย อ่อนน้อม, สุดารัตน์ สิงห์เดช, ญัฐเอก แก้ววรรณคดี และปรางทิพย์ แก้วประสิทธิ์. “ปัจจัยส่วนบุคคลและทัศนคติของบุคลากร ที่เป็นคณะกรรมการบริหารความเสี่ยงของคณะ หน่วยงานที่มีผลต่อกระบวนการจัดทำบริหารความเสี่ยงของ มหาวิทยาลัยนเรศวร”. รายงานวิจัย. กองทุนวิจัยมหาวิทยาลัยนเรศวร, 2556.

3.5.2 รายงานที่ประชุมทางวิชาการ (Proceeding)

• เชิงอรรถ

เลขอ้างอิง ชื่อผู้เขียน, “ชื่อเรื่อง”, ชื่องานประชุมวิชาการ, (สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์), เลขหน้า.

¹ พระครูปลัดสุวัฒนโพธิคุณ (สมชาย ฐานวุฑโฒ), “ถิ่นกำเนิดภาษาบาลี”, งานสัมมนาวิชาการนานาชาติ ครั้งที่ 1 คัมภีร์จารจารึกพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ: พีเอสก๊อปปี, 2559), 27.

² Félix Balado, “On the Shannon Capacity of DNA Data Embedding”, *Proceedings of 2010 IEEE International Conference on Acoustics*, (Dallas: IEEE, 2010), 22.

• รายการอ้างอิง

ชื่อผู้เขียน. “ชื่อเรื่อง”. ชื่องานประชุมวิชาการ. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์.

พระครูปลัดสุวัฒนโพธิคุณ (สมชาย ฐานวุฑโฒ). “ถิ่นกำเนิดภาษาบาลี”. งานสัมมนาวิชาการนานาชาติ ครั้งที่ 1 คัมภีร์จารจารึกพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: พีเอสก๊อปปี, 2559.

Balado, Félix. “On the Shannon Capacity of DNA Data Embedding”. *Proceedings of 2010 IEEE International Conference on Acoustics*. Dallas: IEEE, 2010.

3.6 ข้อมูลจากเว็บไซต์

• เชิงอรรถ

เลขอ้างอิง ผู้แต่งหรือชื่อเว็บไซต์, ชื่อเรื่อง, ออนไลน์, URL. [วันที่สืบค้น].

¹ ศรัณยู นกแก้ว, ที่สุดมรดกศิลป์แห่งสยามที่ซ่อนไว้ใน 12 ห้องใหม่ ‘พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร’, ออนไลน์, <https://thestandard.co/bangkok-national-museum-2/>. [7 เมษายน 2562].

² ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), อุเทสิกเจดีย์, ออนไลน์, <http://www.sac.or.th/databases/archaeology/terminology>. [30 กรกฎาคม 2559]

² Keith Schneider, *Salt Lake City is Finding a Payoff in Conservation*, Online, <http://www.nytimes.com/2007/11/07/07cities.htm>. [7 November 2007].

• รายการอ้างอิง

ผู้แต่งหรือชื่อเว็บไซต์. ชื่อเรื่อง. ออนไลน์. URL. [วันที่สืบค้น].

ศรัณยู นกแก้ว, ที่สุดมรดกศิลป์แห่งสยามที่ซ่อนไว้ใน 12 ห้องใหม่ ‘พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร’. ออนไลน์. <https://thestandard.co/bangkok-national-museum-2/>. [7 เมษายน 2562].

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). อุเทสิกเจดีย์. ออนไลน์. <http://www.sac.or.th/databases/archaeology/terminology>. [30 กรกฎาคม 2559].

Schneider, Keith. *Salt Lake City is Finding a Payoff in Conservation*. ออนไลน์. <http://www.nytimes.com/2007/11/07/07cities.htm>. [7 November 2007].

3.7 สื่อออนไลน์ (วิดีโอและเสียง)

• เชิงอรรถ

เลขอ้างอิง ชื่อผู้บรรยายหรือชื่อองค์กรที่เผยแพร่, ชื่อของสื่อ, ออนไลน์, รูปแบบสื่อ, ช่วงเวลาที่อ้างอิง, URL. [วันที่สืบค้น].

¹ นครินทร์ วงกิจไพบูลย์, บทเรียนเรื่องธุรกิจและวิธีคิดในการทำงานของหนุ่มเมืองจันท, ออนไลน์, สื่อเสียง, 7:20, <https://thestandard.co/podcast/thesecondsauce62/>. [27 พฤศจิกายน 2561].

² Jamila Lyiscott, 3 Ways to Speak English, Online, Video, 4:29, https://www.ted.com/talks/3_ways_to_speak_english. [24 February 2014].

• รายการอ้างอิง

ชื่อผู้บรรยายหรือชื่อองค์กรที่เผยแพร่. ชื่อของสื่อ. ออนไลน์. รูปแบบสื่อ. URL. [วันที่สืบค้น].

นครินทร์ วงกิจไพบูลย์. บทเรียนเรื่องธุรกิจและวิธีคิดในการทำงานของหนุ่มเมืองจันท. ออนไลน์. สื่อเสียง. <https://thestandard.co/podcast/thesecondsauce62/>. [27 พฤศจิกายน 2561].

Lyiscott, Jamila. 3 Ways to Speak English. ออนไลน์. Video. https://www.ted.com/talks/3_ways_to_speak_english. [24 February 2014].

3.8 รัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติ กฎหมาย ประกาศ

• เชิงอรรถ

เลขอ้างอิง ชื่อรัฐธรรมนูญ/พระราชบัญญัติ/กฎหมาย/ประกาศ, มาตรา/ข้อ, วันเดือนปีที่ประกาศ, เลขหน้า.

¹ ประมวลกฎหมายอาญา, มาตรา 334, 13 พฤศจิกายน 2499, 90.

² ประกาศ ก.บ.ศป. เรื่อง มาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (Coronavirus Diseases 2019: COVID-19), ข้อ 8, 29 กุมภาพันธ์ 2563, 8.

³ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2561, มาตรา 8, 17 กรกฎาคม 2561, 2.

• รายการอ้างอิง

ชื่อรัฐธรรมนูญ/พระราชบัญญัติ/กฎหมาย/ประกาศ. วันเดือนปีที่ประกาศ. URL (ถ้ามี).

ประมวลกฎหมายอาญา. 13 พฤศจิกายน 2499.

ประกาศ ก.บ.ศป. เรื่อง มาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรค ติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (Coronavirus Diseases 2019: COVID-19). 29 กุมภาพันธ์ 2563.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2561. 17 กรกฎาคม 2561.

URL ให้ระบุ URL เพียงบรรณานุกรมเท่านั้น

3.9 การลงตารางและแผนภาพ

3.9.1 ตาราง

ให้จัดเรียง (1) ชื่อตาราง (2) ตาราง ตามลำดับ โดยจัดไว้กึ่งกลางหน้ากระดาษ

• ชื่อตาราง ให้พิมพ์คำว่า “ตารางที่ X” ด้วยอักษรตัวหนา แล้วตามด้วยชื่อตารางด้วยอักษรปกติ ในกรณีตารางยาวเกินหน้ากระดาษ เมื่อขึ้นหน้าใหม่ให้ใส่หัวตารางใหม่ทุกครั้ง

- ข้อความหัวตาราง ให้จัดข้อความไว้กึ่งกลางช่อง ใช้อักษรตัวหนา แล้วคาดสี่เทา
- เส้นตาราง ให้ใช้สีดำ ความหนาที่ $\frac{1}{2}$ และปิดกรอบทุกด้าน
- กรณีมีการอ้างอิงที่มาของตาราง ให้ใช้วิธีการเดียวกับเชิงอรรถ

3.9.2 แผนภาพ

หมายถึง รูปภาพ ภาพถ่าย แผนภูมิ แผนที่ เป็นต้น ให้จัดเรียง (1) ภาพ (2) ชื่อภาพ (3) ที่มาของภาพ ตามลำดับ โดยจัดไว้กึ่งกลางหน้ากระดาษ ใช้อักษรขนาด 13 point

- แผนภาพ ให้จัดวางกึ่งกลางหน้ากระดาษ
- ชื่อแผนภาพ ให้พิมพ์คำว่า “ภาพที่ X” ด้วยอักษรตัวหนา ตามด้วยชื่อแผนภาพด้วยอักษรปกติ โดยจัดข้อความไว้กึ่งกลาง
- ที่มาของแผนภาพ ให้พิมพ์คำว่า “ที่มา:” ตามด้วยที่มาของภาพ จัดข้อความไว้กึ่งกลาง

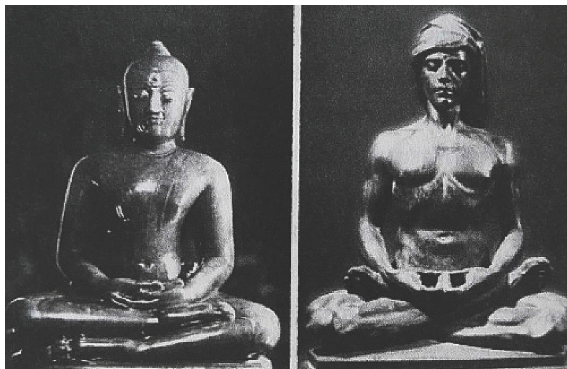
ตารางและแผนภาพต้องลงแหล่งอ้างอิงในรายการอ้างอิงด้วย

ตัวอย่างการลงตารางและแผนภาพ

• เชิงอรรถ

ตารางที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งที่มาของความรู้ตามปรัชญานายะกับข้อควรระวังในการเชื่อตามหลักกาลามสูตร¹

ความรู้ตามแนวคิดของ ปรัชญานายะ	กาลามสูตร
อนุमान (Comparison) ความรู้เกิดจากการหาเหตุผล	ข้อ 5 มา ตกฺกเหตุ - อย่าปลงใจเชื่อ เพราะตรรกะ (การคิดเอาเอง)

ภาพที่ 1 พระแก้วมรกต (ซ้าย) พระพุทธรูปที่เจ้าฝรั่งทำส่งมาถวายในหลวงรัชกาลที่ 5 (ขวา)
ที่มา: สมภารพรมทา, แก่นเดิมของพุทธปรัชญา เล่มที่หนึ่ง: มนุษย์, (กรุงเทพฯ: บีพีเค พรินติ้ง,
2560), 108.

¹ อรพรรณ สุชาติกุลวิทย์, “ตรรกศาสตร์เชิงพุทธ”, วารสารธรรมธารา, ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (6) (มกราคม-มิถุนายน 2561), 67.

• รายการอ้างอิง

สมภาร พรหมทา. แก่นเดิมของพุทธปรัชญา เล่มที่หนึ่ง: มนุษย์. กรุงเทพฯ: พีเค พรินต์ติ้ง, 2560.

อรพรรณ สุชาติกุลวิทย์. “ตรรกศาสตร์เชิงพุทธ”. วารสารธรรมธारा, ปีที่ 4, ฉบับที่ 1 (6) (มกราคม-มิถุนายน 2561). 67–110.

กรณีที่น่าสนใจจากหลักเกณฑ์นี้ สามารถศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่

The University of Chicago. Notes and Bibliography. *The Chicago Manual of Style 17th edition text*. Accessed April 14, 2019. <https://www.chicagomanualofstyle.org/book/ed17/part3/ch14/toc.html>

* หลักเกณฑ์การอ้างอิงของวารสารพุทธพัฒนาศาสตร์ศึกษา (DJBID) ได้ปรับปรุงมาจากหลักเกณฑ์การอ้างอิงของวารสารธรรมธारा (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 2)

ดัชนีบทความ วารสารพุทธพัฒนาศาสตร์ศึกษา (DJBID)

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม–เมษายน 2566

1. คำว่า “สอุป” และ “เจติย” ในอารยธรรมอินเดียโบราณ: พระเวท พระไตรปิฎก และอรรถกถา (พงษ์ศิริ ยอดสา)
2. ปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่สัมพันธ์กับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานพนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบิน (บุญญาพร นราปัญญากุล, รศ. ดร.สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, รศ. ดร.กมลาส ภูวนาธิพงศ์)
3. ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเองกับความสำเร็จในอาชีพของพนักงานบริการผู้โดยสารภาคพื้นบริษัทการบินโดยมีจิตตะเป็นตัวแปรกำกับ (เรวดี สุนบุญนาถ, รศ. ดร.สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, รศ. ดร.เมธาวิ อุดมธรรมานุภาพ)
4. การประยุกต์ใช้หลักคุณศัลยกรรมบถในพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตมนุษย์ในสังคมดิจิทัล (ผศ. ดร.สว่างบุญ วงศ์ฟ้าเลื่อน)
5. การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบคัมภีร์พระบาลี: กรณีศึกษาธัมมจักกัปปวัตตนสูตร (พระมหาธัญญ์สันต์ กิตติสาโร, พระมหาทวี มหาบุญโย, ผศ. ดร., ป.ธ. ๙, ผศ. ดร.สมคิด เศษวงษ์)

ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม–สิงหาคม 2566

1. วิเคราะห์หลักบัญญัติพระวินัย 10 ประการ: กรณีศึกษา การตัดสินใจปัญหาพระวินัยช่วงสังคายนาครั้งที่ 1 ของพระมหากัสสปะ และการพิจารณาปัญหาขณะสงฆ์ในยุคปัจจุบัน (พระมหาธัญญ์สันต์ กิตติสาโร)
2. การบูรณาการพรหมวิหารธรรมในการพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา (ธนากร จันทพันธ์)
3. การพัฒนาวัดกรรมการศึกษาเพื่อการจัดการเรียนรู้ในระบบการศึกษาไทย (พระมหาวิริยชัย สัตตารัมย์, ดร.เผด็จ จงสกุลศิริ)
4. แนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริมจิตสาธารณะตามหลักพุทธธรรม (วิรุทธ วงษ์เขียว)

ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2566

1. วิเคราะห์แนวคิดการสร้างพระพุทธรูปของวัดพระธรรมกายกับการสร้างพระพุทธรูปศิลปะคันธาระและศิลปะทวารวดีในประเทศไทย (พระมหาธรรมาธิคุณ ฐมฺมาลังโกโต, พระมหาศพล ฐมฺมธโร)
2. การศึกษาคำต่างในพระไตรปิฎกบาลีประกอบการค้นคว้าอรรถกถา กรณีศึกษาคำว่า อตินิปาต ในอรรถกถาสุตตโรและ อุดตมมนุสสสูตร ในอรรถกถามนุสสสูตร อังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต อรหัตตวรรค (พระมหาอธิบุตร ฐมฺมปุงคโว)
3. การบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ (ขวัญชนก คงพิบูลย์, ดร.เผด็จ จงสกุลศิริ)
4. การบริหารสถานศึกษาตามหลักอริยบท 4 (ว่าที่ร.ต.สุวัชชัย มงคลธง, ดร.เผด็จ จงสกุลศิริ)
5. การบริหารสถานศึกษาให้เป็นเลิศทางวิชาการตามหลักอริยบท 4 ในศตวรรษที่ 21 (ฉัตรนภัส แพทย์สิทธิ์)

ปีที่ 2 ฉบับที่ 1(4) มกราคม-เมษายน 2567

1. วิวัฒนาการพระพุทธศาสนาจากอินเดียสู่วัดในประเทศไทย (พระปลัดเกื้อกูล สุภานุโท, รศ.ดร.สิน งามประโคน, พระสุรชัย สุรชัย, ดร.)
2. แนวทางการบริหารจัดการนิติบุคคลอาคารชุดตามหลักพุทธธรรมเพื่อสร้างความพึงพอใจให้กับผู้พักอาศัยในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร (ก่อวิท พรหมจักร)
3. การส่งเสริมสมรรถนะการให้การปรึกษาของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยา (มนัสนันท์ ประภัสสรพิทยา, รศ.ดร.กมลภาศ ภูวนาธิพงศ์, ผศ.ดร.วิษชุดา ฐิติโชติรัตน)
4. การประยุกต์ใช้หลักปาปนิกรธรรมกับการบริหารองค์กรสมรรถนะสูงในโลกยุคใหม่ (ภัทรวดี เข้มแข็ง)
5. การพัฒนาทักษะภาวะผู้นำทางการศึกษาในยุคประเทศไทย 4.0 (พระครูปลัดรัตน์ ฐิตคุโณ, ผศ.ดร.บุญเชิด ขำนิศาสตร์, รศ.ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย)
6. การบริหารสถานศึกษาสมรรถนะสูงของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดเมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี (ภัทรวดี เข้มแข็ง, ผศ.ดร.ระวีง เรืองสังข์, ดร.ลำพอง กลมกุล)

ปีที่ 2 ฉบับที่ 2(5) พฤษภาคม-สิงหาคม 2567

1. แนวทางการพัฒนาความเป็นเอกภาพด้านการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมตามหลักสารานียธรรมของพระสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (พระมหา จตุรงค์ จิรมุจิโต)
2. แนวทางสร้างความสุขคนวัยทำงานด้วยหลักพุทธจิตวิทยา (ปัทมา วิเศษบุปผากุล, รศ. ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง, ผศ. ดร.สุวัฒน์ รักขันโท)
3. การจัดการศึกษาตามหลักสารานียธรรมของโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (พระมหาศุภชัย ปิยธมมชโย, ผศ. ดร.ระวิง เรืองสังข์, รศ. ดร.สมศักดิ์ บุญปู้)
4. การบูรณาการการให้คำปรึกษาเพื่อคลายทุกข์ทางจิตใจด้วยวิถีพุทธจิตวิทยา (สายนต์ ชันธนิยม, รศ. ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง, ผศ. ดร.วิชชุดา จิตฺติโชติรัตน)

อ่านบทความทั้งหมด

<https://so12.tci-thaijo.org/index.php/djb主d/issue/archive>

